yeni Açılım

Aylık Siyasal Dergi

Fiyatı: 3000 TL. *(KDV Dahil)*

- **Mor İğne'nin Deştiği Kimi Gerçekler** / *S.Özkal*

•

- **Feministler ve Komünistler** / *A.Düzkan*

•

- **Peki, ya İşçi-Emekçi Kadınlar?** / *S.Atabek*

•

- **Kadın Sorununun İki Boyutu** / *D.A.Kanat*

•

- **Yığın Bilinci ve Toplumsal Psikoloji** / *G.Diligensky - J.Bergstein*

ERKEK-EGEMEN TOPLUMUN DÖNÜŞÜMÜ İÇİN

ŞUBAT 1990 **22**

ARŞİVİ
Umur Coşkun
Bağışı

yeni Açılım

Aylık Siyasal Dergi

İÇİNDEKİLER

Yeni Açılım, Aylık Siyasal Dergi
Sahibi: Su Basım Yayın Sanayi ve Ticaret A.Ş. adına Şefik Çalık ☐ **Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:** Saffet Ersanlı ☐ **Yönetim Yeri:** Peykhane Sk. 44/4 S.Ahmet - İSTANBUL **Tel:** 516 11 79 ☐ **Kapak Baskı:** Kent Basımevi ☐ **İç Baskı:** Paşahan Basımevi ☐ **Dizgi:** Maraton Dizgievi ☐ **Dağıtım:** Etkin Dağıtım Ltd.Şti. **Molla Fenari Sok. No: 5 Tel:** 513 77 10 Cağaloğlu - İSTANBUL
Abone Koşulları: (Yurtiçi) 6 Aylık 15.000 TL., 1 yıllık 30.000 TL. (Yurtdışı) 6 aylık 20 DM, 1 yıllık 40 DM, Tek Dergi 4 DM **B.Almanya Temsilcisi:** Bahattin Erdem
Hesap No: 2933 Yapı ve Kredi Bankası. Çemberlitaş Şubesi/İstanbul
Döviz Hesap No: 30100/30498 TC. Ziraat Bankası Çemberlitaş Şubesi-İstanbul

ARŞIVI
Umur Coşkun
Bağışı

YAZI KURULU'NUN AÇIKLAMASI

Yeni Açılım bu sayısıyla birlikte yeni bir evreye giriyor. Bu evre, sanılabileceğinin tersine, sözün yalın anlamıyla büyük atılımlar gerçekleştirme evresi *değildir.* Bir bakıma, bir *sönümlenme* evresidir. Çünkü, **Yeni Açılım**, kaçınılmazlıkla, yeni düşüncenin, yenilenmenin bir taşıyıcısı olmak durumundaydı ve öyle kalmak istiyor. Ama, **Yeni Açılım'ın**, **Yeni Açılım** *olarak* bunu gerçekleştirmesinin limitlerine yaklaştığımızı düşünüyoruz. Dergimiz bu yapısıyla, bu örgütleniş tarzıyla, var olan dinamikleriyle, hatta bu şekliyle, yenilenmenin yeni evresine ayak uyduramayacak.

Yeni Açılım'ın, bu konumlanışıyla sönümlenme evresine girmesi onun yeniye yönelik özünün reddedilmesi anlamına gelmiyor. O nedenle de, bu sönümleniş evresinin sona ermesi, **Yeni Açılım**'ın kendini aşması demek oluyor. Öyleyse bu evre, bir bakıma da *kendini-aşma* evresidir.

Önümüzdeki aşamada çabalar, şimdiki konumlanışıyla **Yeni Açılım**'ın sönümlenme, dolayısıyla kendini-aşma evresini en optimal süreye oturtmaya yönelik olmalıdır. Bu sürecin sonunda gerçekleşebilecek olan şey, eğer başarılabilirse, yenilenmeyi daha bütünsel ölçekte taşımaya elverişli, amaca daha uygun bir yayın olacaktır.

Yeni Açılım dergisi, ilk sekiz sayısı dışında, istikrarlı bir yayın politikası izleyememiştir. Politik/örgütsel düzlemde yaşanan kimi sorunlar **Yeni Açılım**'ın bir "gündelik politikaları tartışma dergisi" durumuna gelmesi yönünde güçlü baskılar oluşturmuştur. Ve politik yönetimin kararlı bir tutum alamaması, uygun platformların oluşmayışı, tartışma kanallarına ilişkin yanlış anlayışların yaygınlığı ve insanların -haklı olarak- seslerini iletebilecek mekanizmalar aramaları (çok yakın bir zamana dek, bu anlamda yeterli adreslerden de yoksun bulunmalarıyla birlikte) dergimizin işlevini sık sık zorlamıştır. İşlevi ve düzeyi korumaya yönelik nesnel sınırlamalar "kapalılık", "fildişi kule" eleştirileriyle karşılanırken, yazı kurulunun açık söyleşiler yapmaya ilişkin önerileri de -anlaşılmaz bir tarzda- birkaç kez geri çevrilebilmiş ya da yanıtsız bırakılmıştır.

Yeni Açılım'ın (ilk sekiz sayısı dışında) "kapalı" kalmakla haklı olarak eleştirile-

bileceği tek alan organik düzlemin dışıdır. Ne var ki bu, yalnızca yazı kurulunun çözebileceği bir sorun olmanın ötesindedir.

Yeni Açılım, oldukça eksik ve yetersiz durumuyla bile, organik düzlemin içinde yeninin (Genel Sekreter'in önsavunması dışında) biricik taşıyıcısı olabilmeyi başarmıştır. Bu başarının ölçeği kuşkusuz oldukça mütevazidir. Ama ne yazık ki, burada politik yönetimin katkısı birkaç yazı dışında hemen hiç aranmamalıdır. Genelde politik düzlemde yeninin sahibi olmadığı gibi, **Yeni Açılım**'ın sahibi de olmamıştır. Dergimiz, yazı kurulu, yazarları ve okurları dışında, sahipsiz bırakılmıştır. Enforme edilmemiş, katkı yapılmamış, perspektif çizilmesine yardımcı olunmamış, kısacası ilgisizliğe terkedilmiş, yalnızca zorunlu giderleri karşılanmıştır.

Yeni Açılım genelde komünist harekette yer etmiş tutucu öğeler tarafından şiddetle eleştirilen bir "nifak yuvası" olarak sunulmuştur.

Bu öğelerin dergimizin tükenmesi için çaba sarfettiği bir giz değildir. Bu yolda öne sürülen gerekçeler ise çeşitlidir.

Bunlardan birisi derginin "zarar ettiği"dir. Bu "zarar"ı kanıtlamak için, toplatılan sayılar veri (!) alınarak "hesaplar" yapılmıştır. Yurtdışı satışlardan tahsil edilemeyen paralar gerekçe gösterilmiştir. Dağıtım sorunları öne sürülmüştür. Toplanmayan sayıları veri almak, yurtdışı tahsilatı hızlandırmak, dağıtımın sorunlarına eğilmek yerine, dergiyi kapatmak "daha kestirme" bir çözüm önerisi olabilmiştir.

Şimdi, bütün bunlara karşın, **Yeni Açılım** kendini olumsuzlayabilir mi, kendini aşabilir mi?

Biz bu soruya, yenilenmenin tüm dinamiklerini harekete geçirebilmeyi başarabilmek koşuluyla, "evet" demeye yatkınız. Ama bu, artık şimdiki **Yeni Açılım** da olmayacaktır. Ve bu sürece katılmak yazı kurulunun bütünsel bir tutumu olamaz, çünkü süreç sonunda bu yazı kurulu bir bütün olarak var olmayı *amaçlamıyor*; o nedenle de ancak bireyler olarak, yazı kurulunun tekil üyeleri bu evrede rol oynayabilirler ve kendi anlayışları ölçüsünde de oynamayı düşünüyorlar.

Yenilenmeyi tek başına ne **Yeni Açılım**, ne de tek başına TBKP götürebilir. Ama bu süreçte **Yeni Açılım**'ın var olan dinamikleri de, TBKP'nin diri güçleri de önemli rol alabilirler. Bu sürecin TBKP boyutunun iyileştirilmesi için, Yazı Kurulumuzun 28.12.1989'da merkez yönetime sunduğu önerilerden kimilerini yinelemek istiyoruz:

— Çağdaş bir komünist parti oluşturulması yönünde daha kararlı, daha cesur ve daha net adımlar atılması; köklü bir yeniden yapılanma için önlemler alınması;

— Gündelik politikalar ve uygulamaların tartışılması için, iç sirkülasyona yönelik bir tartışma bülteni çıkarılması;

— Seçkin marksistlerin ve aydınların katkılarını alabilmek için, tüm potansiyellerin harekete geçirilmesi;

— Genişletilmiş Yazı Kurulu seminerlerine politik yönetimden ve ayrıca Görüş,

S.Birlik, Birikim, Y.Öncü çevrelerinden ideologların da katılması için girişimlerde bulunulması;

— Kamuya açık konferanslar, söyleşiler düzenlenmesi;

— Temsilcilikler düzeyinde programlı söyleşiler yapılması ve Yazı Kurulu'na sonuçlar üstüne bilgi verilmesi; vb., vb.

Bu istemlerden hiçbirisine ilişkin bir yanıt alamadığımızı da üzülerek eklemeliyiz.

Şimdi, yeninin taraftarlarını, *kendi insiyatifleriyle* bu yönde adım atmaya çağırıyoruz; yenilenmeyi çürütmemek için, tabanı yenilenmeye etkin biçimde sahip çıkmaya çağırıyoruz. Yenilenmenin gelecekteki yayınının dinamikleri onlar olacaktır.

Öyleyse, önümüzdeki birkaç ayda **Yeni Açılım** yayını sürdürmeyi düşünüyor. Ama bu birkaç ayın, sönümlenme ve yerini, yeninin daha güçlü bir taşıyıcısına bırakmak üzere, kendini olumsuzlama aşaması olduğunu bilerek... Gelecekte, kendisi için hiçbir özel ayrıcalık isteminde bulunmayı düşünmeksizin...

Yeni Açılım
Yazı Kurulu

Sizler adına utanıyoruz

10 Şubat'ta bir toplantı "basıldı". 94 kişi gözaltına alındı. Gerekçe: "toplantının izinsiz olması." Toplantıyı yapanlar: 8 Aralık'ta düzenledikleri bir basın toplantısıyla, "açık çalışma isteğini ve azmini" dile getiren, "ülkenin tüm marksistleriyle birlikte çağdaş bir parti oluşturmak" isteyen TBKP'liler. Yani bu ülkenin bir grup marksisti.

Aynı gün Güney Afrika Cumhuriyeti, 27 yıldır hapiste tuttuğu ANC lideri özgürlük savaşçısı Mandela'yı "koşulsuz" serbest bırakıyordu.

İkinci olay, dünyanın kanayan yaralarından biri olan Güney Afrika için birden umutlar yeşertiyor, tüm insanların (temkinli de olsa) olumlu tepkisini alıyordu. İkincisi ise ülkemizin, halkımızın onurunu, dünya halkları nezdinde bir kez daha ayaklar altına alıyordu.

TBKP'lilere karşı yönelen ve Ankara DGM savcıları Demiral-Coşkun kaynaklı baskılara (Özcan Kesgeç, Atilla Aşut'un gözaltına alınması, Semih Gümüş, Umur Coşkun'un İstanbul'dan istenerek gözaltına alınması, Coşkun'un tutuklanması, Ankara'dan 9 kişinin tutukluluk hali...) bu son olay da eklenince, ortaya çıkan tablo üzerinde bir kez daha ve önyargısız durmak gerekiyor. Ve bir kez daha ikibuçuk yıl önce söylenen bir sözü yinelemek gerekiyor: **Ya demokrasi, ya demogoji.**

Evet, demokrasi için göreve, gün yitirmeden...

DÜZELTME

Geçen sayımızda, A.Akar'ın yazısında bir dizgi karışıklığı olmuştur. Bunun sonucu; 58. sayfamızdaki 3. ve 4. paragraflar aslında sayfa altındaki dipnotun devamı olarak, onun sonuna ekleneceği yerde, metnin içine karışmıştır. Düzeltir, özür dileriz.

MOR İĞNENİN DEŞTİĞİ KİMİ GERÇEKLER

Saadet ÖZKAL

Çağ değişiyor derken, yeni düşünceden, yeni politik kültürden söz ederken, "Mor iğne" bunun ne kadar zor gerçekleşeceğini açığa çıkardı:

"Türkiye'nin bunca sorunu dururken, gündemde işkenceler, insan hakları, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü gibi önemli konular varken, bula bula cinsel tacizi mi buldunuz uğraşacak?"

Kadınların cinsel tacize uğramadan insanca yaşama istemi insan haklarına girmiyor. Onların örgütlenme özgürlüğü yok. Hâlâ kadınlar adına onların en önemli sorununu başkaları saptayacak. Hâlâ "emir üretme merkezi", buyrukçu parti anlayışı.

12 Eylül döneminden, kovuşturularak, işkencelerden geçirilerek, fişlenerek, her an kimliklerimiz sorularak, kendi ülkemizden kovularak devlet eliyle çok fazla onurumuz kırıldı, hâlâ da kırılıyor. Ama biz kadınların onuru bir de kişiler eliyle kırılıyor. 1988 yılında 25 bin küsur kadının ırzına geçilmiş bu ülkede; bu da yalnız polis kayıtlarındaki rakam. Toplumdan dışlanma korkusuyla adli mercilere bildirilemeyen tecavüzlerin sayısını bilmiyoruz. Ama 25 bin rakamı bile küçük bir stadyumu doldurmaya yetiyor. Yani, birileri 25 bin kadını, çocuk-yetişkin her bin dişiden 1'ini bir stadyuma kapatmış, bir şeyler yapıyor. Tam şu anda da bir kadına tecavüz ediliyor olabilir; bu, 21 dakika sonra bir daha tekrarlanacak. Üstelik bunu hak etmek için hiçbir şey yapmak gerekmiyor, kadın olmak yetiyor. Şimdi, bu kampanyaya karşı çıkılırken, ırza tecavüzde kırılan bu onurların diğer biçimlerde kırılanlardan daha değersiz olduğu mu iddia ediliyor?

Biz kadınlar, ırza tecavüz tehdidi bir yana, her an, her saniye, elle, gözle, sözle, yazıyla, resimle, küfürle saldırıya uğruyoruz. Bunu engellemeye ne "terbiyeli kadın" olmak, ne türbana bürünmek, ne sosyalist kadın olmak yetiyor. Bir insan hakları pa-

neline giderken de, hatta orada bile uğrayabiliyorsunuz cinsel tacize. Sözde sanat eserlerinde, TV ekranında, gazete sayfalarında da . Bir karikatürist, eğer İmren Aykut'sanız, yani "kadın" bakansanız, sizi durağa yerleştirip altına pekala şöyle yazabiliyor: "İşte (ANAP' ın) herkesi tatmin edecek genel başkan adayı!" 55 milyonun gözü önünde cinsel taciz. Çünkü biz kadınların toplumsal yaşamdaki yerini diğer kimliklerimiz, düşüncemiz, yeteneğimiz, bilgimiz, toplum için yaptıklarımız değil, cinsel kimliğimiz ve bedenimiz belirliyor. O beden üstünde bizden başka herkes söz ve hak sahibi. Dahası bedenimiz erkeklerin birbirinden öc alma nesnesi: "Senin ananı avradını..." Erkeklerin birbirine savurduğu bu en ağır küfürde bile, olan erkeklere değil biz kadınlara oluyor. Bedenimize sahip çıkmak, cinsel tacize karşı örgütlenmek biz kadınların en doğal hakkı değil mi, üstelik bu bizi toplum dışına iten en önemli etkense?

Kimileri de kampanyanın kendisine değil, içeriğine karşı çıkıyor: "Otobüsler böyle kalabalık oldukça kadınlar cinsel tacizden kurtulamaz. Siz sorunun özüne inmelisiniz, otobüslere binmeyin, toplu taşımacılığın radikal çözümü metrodur, metro isteyin!"

İnsanların bir yerden bir yere itiş kakış, üst üste değil de rahat ve uygarca gitmeleri düşüncesine kim karşı çıkabilir? Ama, bu kadın bedenine yönelik cinsel tacizin kökeninde gerçekten otobüslerin kalabalıklığı mı yatıyor, başka bir şey mi; çözüm metroda mı, başka bir yerde mi? Bunu tartışmadan rasgele çözüm önermek (üstelik yine kadın ayırımcı, erkeklerin değişmesini hiç gündeme getirmeyen çözümler: Otobüse binmeyin) konuya yüzeysel bakmaktır ve bizi hiçbir yere götürmez.

Soru şudur: Kadınlar niçin cinsel tacize uğruyor? Biz bunu kısaca şöyle cevaplıyoruz: Egemenlik ilişkisi. Toplumun her alanında egemen olan, tüm kuralları, yasaları koymuş olan, kendini ailenin, tüm kurumların devletlerin reisi, dünyanın, geçmişin geleceğin, çocukların sahibi ilan eden erkek, kadın bedeni üzerinde de sahiplik iddia ediyor.

Bu yasaya göre cinsel ilişki iki cinsin karşılıklı alışverişi değil, erkeğin eylemi. Kadından bir şey alınan, onun hiçbir söz ve haz hakkının bulunmadığı, sadece nesne olduğu ve bir görevi yerine getirdiği bir eylem. Aile bu anlayış üzerine kuruluyor ve kadın evlenmekle bedenini erkeğin kullanımına vermiş olduğu için, kendisi istesin istemesin kocasının istediği her an görevini yerine getirmek zorunda görülüyor. Yani cinsel taciz önce aileden, kocadan başlıyor. Bu yasal taciz. Ne ki, kadını tek-eşliliğe, üreme araçlığına mahkum eden, ona cinsel yaşam hakkı vermeyen, buna karşılık erkeğe çok-eşlilik ve haz ayrıcalığını veren erkek ahlakının gereği olarak cinsel taciz sokakta da sürüyor. Çünkü erkeğin çok-eşliliği onu doğal olarak diğer kadın bedenleri üstünde de hak sahibi yapıyor. Kısacası cinsel taciz, erkeğin kadın bedeni üstündeki sahipliğinin dışavurum biçimlerinden biridir, bir egemenlik gösterisidir, şiddettir. Aynı zamanda da, ikiyüzlü erkek ahlakının iflas ettiği noktadır. Erkekler laf atarak, bakarak, imalı sözler söyleyerek, elleyerek, ilişkiye zorlayarak veya ırza tecavüz ederek, egemenliklerinin gereğini yerine getiriyor, erkekliklerini kanıtlıyor, otoritelerini pekiştiriyorlar. Ama, birbirlerinin "malına" el atarak.

Tam bu noktada bir soru doğuyor: Talebimiz ne, erkeklerin de tek-eşli olması mı? Hayır, bu belki sokaktaki tacizi engelleyebilir ama sorunun özü olan sahipliği, dolayı-

sıyla evdeki tacizi ortadan kaldırmaz. Bizim sorunumuz, kimsenin bedenimiz üstünde sahiplik iddia etmemesidir. O yüzden, "bedenimiz hiçbir erkeğin değil, bizimdir" diyoruz ve topluma bunu kavratmaya çalışıyoruz. Bir erkek, ister kendi karısı, ister başka bir kadın olsun, "Benim bu kadının bedeni üstünde sahiplik hakkım var mı"yı sorabilmelidir kendisine. Erkekler kadın bedeninin kadına ait olduğunu kavrasalar, en kalabalık otobüste bile cinsel taciz olmaz. Ama bunu anlamadıkları sürece en rahat metroda bile cinsel tacize uğrayacağımıza kuşku yoktur. Nitekim Avrupa'da metrolar en yoğun tecavüz yerlerinden biridir. Dahası, böyle sözde çözümler (sözgelimi kadınlara ayrı otobüs gibi) altında yine, kadın bedeni üstünde hak iddia eden ve kadının eşitliğini reddeden erkek bakış açısını saklamaktadır; erkeklerin kendi kadınlarını başka erkeklerden koruma kaygısını ve kadının toplumdaki ikincil rolünün onaylanmasını. Bunlar, erkeğin sahipliğini ve egemenliğini yeniden üretmekten başka hiçbir işe yaramaz.

Cinsel tacizin egemenlik ilişkisinden kaynaklandığının en iyi kanıtı, konu buraya varınca bütün diğer toplumsal hiyerarşilerin silinmesidir. Bir erkek kapıcı müdür kadına, bir erkek öğrenci kadın öğretmene, on beş yaşındaki çocuk kırk yaşındaki kadına, erkek hasta doktor kadına cinsel tacizde bulunurken bu gücü nereden alıyor? Hiç kuşku yok erkek olmaktan, erkek egemenliğinden. İşte, buna karşı, sahipliğin başladığı aileye ve cinsel tacizi üreten bütün kurumlara karşı apayrı bir mücadele verilmedikçe, hiçbir metro hiçbir politik demokrasi, hiçbir sosyal adalet, hiçbir sosyalizm cinsel tacizi önleyemez. Bugün gelişmiş Avrupa ülkelerinde de, Amerika'da da, sosyalist ülkelerde de tecavüzün sürüp gitmesinin başka açıklaması yoktur.

Bir yüzeysel yaklaşım daha: "Ya biz erkeklerin kadınlardan gördüğü cinsel taciz, ondan hiç söz etmiyorsunuz?" Şu hiç düşünülmüyor: Bir kadın bir erkeğe "sırnaşsa", hatta orasını burasına ellese bile (buna kaç kadının cesaret edebileceği ayrı konu) erkek istemediği sürece kadın bunu nereye kadar götürebilir? Birisine tecavüz edebilmek için erkek olmak gerekir. Nitekim erkeklere yine erkekler tecavüz ediyor. Arada böyle temelli bir fark varken, cinsel taciz yüzünden geceleri sokağa çıkamayan, erkek meslekleri diye adlandırılan birçok meslekten püskürtülen, hatta bu yüzden sosyalist hareketin de geri kesimlerinde kalan biz kadınlarken, tutup kadınların yaptığı cinsel tacizden söz etmek konuyu çarpıtmaktır. Biz kadınların değil taciz etmek, bir erkeği beğendiğimizi ona söyleme hakkımız bile yoktur. Bunu söylemek, sonunda erkeğin isteklerine boyun eğmek demektir. Keşke erkekler kendilerine kur yapan her kadından yararlanmayı düşünmeseler de, istemedikleri zaman bunu açıkça söyleseler. Ya da kendilerine ilgi gösterildiğinde bunun ille de yatağa girme amacı taşımayabileceğini düşünebilseler. Bizim istediğimiz de budur aslında, cinselliği normal ve eşit yaşayabilmek, kolumuzu kaptırma tehlikesini düşünmeden elimizi beğendimiz erkeğe rahatça uzatabilmek. Kolumuzu da vereceksek yine kendi isteğimizle vermek.

İşte, kampanyanın simgesi olan ve pek küçümsenen mor iğne böylesi düşüncelerle yüklüdür ve erkeklere bunları düşündürecek bir araç olarak algılanmalıdır. Erkekler mor iğneyi görünce değişmeleri gerektiğini hatırlamalıdırlar.

Bir türlü kavranamayan meyhane, kahve basma eylemleri ise, hayatın her alanında

ve her anında eşit yer almak isteyen biz kadınların bu en doğal hakkımızı kullanmaya kararlı olduğumuzun göstergesidir sadece. Erkek egemenliği bunu üreten bütün kurumlarla mücadele edilerek kırılacaktır, bunun içinde erkeklerin doğrudan işgali altındaki yerlere girmek de vardır. Tıpkı komünistler olarak kovuşturulmadan, suçlanmadan, parti tabelasının asılı olduğu binaya özgürce girip çıkmak istediğimiz gibi, biz kadınlar ayrıca, mıncıklanmadan, laf atılmadan, hem suçlayan, hem saldıran gözlerle süzülmeden her yere özgürce girip çıkabilmeyi istiyoruz. Birincisi ne kadar haklıysa ikincisi de o kadar haklıdır. Birincisi Türkiye'nin demokratikleşmesi için ne kadar önemliyse ikincisi de o kadar önemlidir. Tıpkı iki komünistin haklarını aramak için bir gün yurtdışından çıkageldikleri gibi, biz kadınlar da hakkımızı aramak için fiili durum yaratıyor, aktif politika uyguluyoruz. "Gece vakti meyhane, kahve basmak da ne demek oluyor" diye soranlara, bir kez daha söyleyelim: Kadınların koruyucusuz yani erkeksiz olarak meyhanede, kahvede tek başına oturabilmesinin bir tek anlamı var: Eşitlik, özgürlük, demokrasi!

feministler ve komünistler

ayşe düzkan (*)

dünyanın gördüğü ilk feministler bizim kuşak ya da bizden bir önceki kuşak değil tabii. bir sürü batı ülkesinde ilk feministlerin ortaya çıkması işçi hareketi içerisinde marksistlerin güçlenmeye başlamasıyla aynı döneme rastlıyor. işçi hareketinin ilk marksistleri oy, miras benzeri eşit haklar için -epeyce de militan- bir mücadele veren sufrajetlere hiç iyi gözle bakmamışlar. mücadelelerini desteklemedikleri gibi yer yer karşılarına bile çıkmışlar. üstelik de, kendileri kadınların bu türlü taleplerini hemen hiç gündeme getirmiyor olmalarına rağmen.

ilk feministlere büyük saygı duymakla ve önem vermekle birlikte, ben kendimi altmış sekiz sonrası ortaya çıkan ikinci ve yeni feminist dalganın bir parçası hissediyorum. kaderin ya da ideolojinin cilvesine bakın ki, bu feministlerin de akıbeti büyükannelerine benzemiş, -bu kez içinde ayrılıklar da taşıyan solun- gerek resmi kp'ler, gerekse altmışsekiz'i yaratan gayrı resmi kesimleriyle araları pek iyi olmamış. bu sol gruplar feministleşen üyelerini ihraç etmek gibi resmi yöntemlerden, feministlerin üzerine işemek gibi pek o kadar resmi olmayan yöntemlere kadar türlü çeşitli biçimlerde hoşnutsuzluklarını ifade etmişler.

fakat bizim bugün gorbaçov ya da tbkp gibi solcular karşısındaki durumumuz iyice tuhaf. çünkü bu yeni tip komünizmin kadınların durumuna bakışıyla aramızdaki fark klasik marksistlerle olduğundan daha derin. ama tbkp programında değişik kadın çevre, grup, girişim ve örgütlerinin yanısıra feministlerin de girişiminin desteklendiği ifade ediliyor. ve daha önemlisi, tbkp üyesi olup kendini feminist olarak tanımlayan kadınlar var. gerçi kadın kurultayında, aynı çevreden bize karşı pek olumlu olarak değerlendiremeyeceğimiz duygular besleyen kadınların da bulunduğunu gözlemleme fırsatını bulduk. erkeklerin hali nedir bilemem tabii. neyse.

(*) *Feminist* dergisi yazı kurulu üyesi.

tbkp'nin kadınların durumuna bakışıyla aramızdaki fark çok derin. çünkü biz erkeklerin kadınların emeklerine evde boğaz tokluğuna, evin dışında düşük ücretle; bedenlerine evlilikte boğaz tokluğuna, fuhuşta ücretle; kimliklerine ise aile içinde, bilimde, sanatta, dinde, dilde, kültürde kısacası hayatın her alanında el koyduklarını kadınların kurtuluş bildirgesinde ifade ettik. tbkp programı ise kadınların toplumsal yaşamdaki geri yerlerinden, aşağılanmalarından sözediyor. biz kadınların toplum içindeki durumlarını erkeklerin üzerlerindeki egemenliklerine bağlıyoruz. engels de yer yer ataerkillik kavramını telaffuz etmekten çekinmeyebiliyor. oysa tbkp aynı durumu çağdışı zihniyete, kültürel geriliğe, demokrasi geleneğinin zayıf olmasına bağlıyor. yani biz bir sistem olarak erkek egemenliğinden söz ediyoruz; tbkp bir takım üstyapısal eksikliklerden. biz bu sisteme karşı kadınların kurtuluş mücadelesi vermesi gerektiğini söylüyoruz. tbkp, kadın haklarının eksiksiz kazanılması, fiili hak eşitliğinden sözediyor. biz ailenin kadının ezilip sömürüldüğü en önemli kurum olduğunu ve aile parçalanmadan kadınların kurtuluşunun mümkün olmayacağını söylüyoruz. tbkp, hem de "ailenin burjuvası erkek, proleteri kadındır" diyen engels'e rağmen, ailenin demokratikleştirilmesinden sözediyor. (1) aslında bu konuda tbkp'ye haksızlık etmemek gerek. çünkü tbkp, görüşlerini bir program doğrultusunda netleştirebildiği için bu eleştirilerin muhatabı oluyor. yoksa henüz bir program sahibi olmayı becerememiş sosyalist grupların da, çoğu "reel sosyalizmi" eleştirseler de kadınlara vaadettikleri, bu sayılanlardan daha fazla değil. açıkçası bütün bunlar bu kadar net ortada dururken, birilerinin çıkıp da bize neden sosyalizmin kadınların kurtuluşunun önkoşulunu oluşturduğunun net bir politik izahını yapmasını beklemekten bıktık. çünkü eğer kadınlara sosyalizmin vaadettiği yasal eşitlik, eşit işe eşit ücret, çalışma yaşamında her türlü ayrımcılık ve meslek yasağının kalkması, dayak ve cinsel şiddetin ortadan kaldırılması için gerekli yasal toplumsal kültürel önlemlerin alınmasıysa (aynen tbkp alternatif programından aldım, esas programda bu kadarı bile yoktu) bunun için ne birleşik, ne komünist, ne de parti olmaya gerek yok, imren aykut'tan necla arat'a bunları savunup, uğrunda mücadele edecek bir sürü kadın var. bu kadınların ve tbkp nin çizgisiyle bizi gözlemlerimiz, tahlillerimiz ve politikalarımız arasında reform ve devrim arasındaki fark var. (2) çünkü, reform ve devrim ikilemi sadece işçi sınıfı için değil, (mesela, ezilen ulus da dahil) tüm ezilenler ve bu arada kadınlar için de geçerlidir. ben de bu kavramları tabii ki kadınlar açısından ele alıyorum. yoksa diğer ezilenlerin kurtuluş politikaları bir kadın olarak beni *doğrudan* ilgilendirmiyor. bu işin bir yanı. ancak, biz kadınlar ve kadın kurtuluş politikası yürütmeye çalışanlar açısından komünistlerin, sosyalistlerin karşısında şu sorun hep mevcut. ilk ortaya çıkışından beri kadın hareketi, bu gruplara karşı hiçbir düşmanlık gütmemiş olmasına rağmen hep düşmanlıkla karşılaşmış ve yer yer de doğal olarak karşılık vermek zorunda kalmış. diğer yandan bu grupların kadınlar için önerileri, o çok karşısında oldukları burjuva liberallerinden hiç de farklı değil. bunu anlamak bizim için kolay. burjuva liberal ya da proleter özgürlükçü erkek-egemen, erkek-egemendir. bu durum politik programlar açısından da bu kadar etken, bizim muhtemel bir iktidar değişikliğinden beklentilerimizin olması bir yana, bu durumda acaba başımıza neler gelecektir? bütün bunlar belki de çok dostane olmayan ve tatsız tartışmalar, ama kuru programlar ve ajitatif metinlerden daha gerçek ve gerekli olduklarını ve kadınlar üzerine söz söyleyen

herkesin politik programlarını bu bakış açısıyla derinleştirmeleri gerektiğini düşünüyorum. şimdilik, *yeni açılım* okuru bütün feministlerin 8 mart'ını kutlarım.

Dipnotlar:

(1) hele gorbaçov kadınları eve döndürmek için elinden geleni yapmayı vaad ediyor. kadınlar kendileri eve dönmek istiyorlar, çünkü "dışarısı" o kadar kötü olursa, ev de hiç değişmezse isterler tabii!

(2) tbkp benim kastettiğimden çok farklı anlamlarda reformizmle suçlandığı için değinmek istediğim bir nokta var. türkiye'de devrimcilik genelllikle mücadele yöntemlerine ilişkin birşey gibi kavranıyor ve son derece reformist politikalar silahla, şiddetle devrimci politikalarmış gibi savunuluyor. kendim şiddet politikasına karşı olmamakla birlikte, devrimciliğin, mücadele yöntemlerine değil, savunulan politikalara ilişkin birşey olduğunu düşünüyorum. kendimi de bu anlamda radikal/ devrimci feminist olarak tanımlıyorum.

PEKİ YA İŞÇİ-EMEKÇİ KADINLAR?

Selma ATABEK

Ülkemizde, 80 sonrası, kadının kurtuluşunu hedefleyen, kadının cins olarak ezilmişliğini gündeme getiren, kadın bilinç ve bakış açısını güçlendiren hareketlerin gelişmesi, sol çevrelerde bugüne kadar kuşku ile izlendi. Yapılan tüm propaganda ve eylemlerde, kampanyalarda, bu çevrelerin şu sorusu ile karşılaştık hep:

"Peki, ya işçi-emekçi kadınlar?."

Bu soruyu duyan birisi, kolaylıkla, bu kesim kadınların cins ezilmişliği denen bir durumu yaşamadıklarını veya çoktan hallettiklerini sanabilirdi!

İşte bu yazı ile biraz bu sorunun ardında yatanları ve içinde barındırdığı yanlışları söylemeye çalışacağım.

Bence, bu sorudaki ilk kaygı, geçmişteki "sınıfsal" yaklaşımdan kaynaklanıyor. Geçmişte her kesime olduğu gibi kadınlara da salt sınıfsal açıdan bakıp, "sınıf bilinci" vermeye ve sınıf mücadelesine katmaya çalışırdık. Beklenilen yine budur. Bugün, bu düşünce işçi, emekçi kadınların cins ezilmişliğinden çok daha yaşamsal sorunları olduğunu, onlar için sınıf ezilmişliğinin önde geldiğini vurguluyor. Kadınların cins olarak kurtuluşları ile ilgili ideolojilerini "lüks" buluyor. Bu hareketi belirli bir kadın kesimi içinde görürken, işçi emekçi kadınları bunun dışında görüyor.

Kadın kurtuluş hareketlerinin genel olarak sanayileşmiş ülkelerde veya ülkelerin sanayi bölgelerinde ortaya çıkıp genişlediği ve kent orta kesim, aydın kadınlarını taban aldığı kabul edilen bir görüştür. Ama bu kesimler içinde çok daha hızlı ve yaygın gelişme olanağı olsa bile, çalışan işçi, emekçi kadınlar da kadın bilinci ve bakış açısı kazanarak, bugünden eşit, özgür ve gelişmiş kadınlar olma yolunu seçmelerinin en az toplumsal ve sınıfsal bilinç kazanmak kadar olanaklı ve önemli olduğunu düşünüyorum.

Bu düşüncemin kaynağı, geçmiş deneyimlerim ve bugünkü sorgulayışlarım. Uzun yıllarımızı kadınlarla birlikte ve onlara "sınıf bilinci" kazandırmaya çalışarak geçirdik. Ve gördük ki kadınlar gerek sendikal, gerek politik ve toplumsal mücadelelerde çoğu kez ilgi ve katılım olarak çok gerilerde kalıyorlardı. Yalnızca kadınların çalıştığı veya ağırlıkta olduğu fabrikalara uzun yıllar sendika giremiyordu. Grev çadırlarına gittiğimizde, "okul" olması gereken bu yerlerde kadınlar ya kendileri ya çocukları için hiç durmadan çeyiz yapıyorlardı.

Bizim de durumumuz pek farklı değildi. Dayanışma için nöbetleşe yemek pişiriyorduk grevlerde. Kadınları bir toplantı veya mitinge götürmek istediğimizde önümüze yüzlerce ev işi ve çocuklar dikiliyordu. Ve çoğu kez birlikte önce işler bitiriliyor, sonra gidiliyordu. Bütün bunlara rağmen hereketlenen, bilinçlenmeye başlayan kadınlar tabii ki çıkıyordu. Ama bunların çoğu ev işi sorumluluğu az olan genç kızlar oluyor. Ve evlendiklerinde onları da kaybediyorduk. Kimi zaman evlendikten sonra bizler gibi düşünenler oluyordu ama sonuç yine değişmiyordu.

Ve biz üretimi ve sömürüyü doğrudan yaşayan kadınlar sınıf bilincini kazanmakta ve toplumsal mücadeleye katılımda niçin zayıf kalıyorlar" diye soruyorduk.

Bugün bu sorunun yanıtının, kadının cins olarak ezilmişliği ve onun cinsine yüklenmiş rollerde olduğunu ve bu noktada kadınların cinslerinin ezilmişliğinin bilincini kazanmalarının olmazsa olmaz bir koşul olduğunu düşünüyorum.

Çünkü emekçi kadınlar, kendi kimliklerini bir sınıfın insanı olmaktan önce "geleneksel kadın kimliği" ile görmektedirler. Ve bu toplumsal rolleri "analık, iyi eş olma, gelin olma" biçimleri ile yerine getirmek onlar için herşeyden önce gelmektedir. Bekar işçi kızlar geleceğe bakarken önce evlenmeyi düşünüyor, bir kısmı iyi bir anne olmayı hedefliyor, ilk görevlerinin ve varlık nedenlerinin bu olduğunu ve toplumda ancak o zaman değer kazanacağını düşünüyor. Sendikacı olmak, siyaset yapmak vb. şeyler ise çok gerilerde bir yerlerde kalıyor.

Kadınların bu sahiplenmemelerinin bir nedeni de, onların çoğu zaman ekonomik yaşama kendileri için, kendileri adına katılmayışları. Pek çoğu kendi aldıkları ücrette bir tasarruf hakkı olmadan çalışıyorlar. Ücretleri ya babaya ya eşe veriliyor. Veya çalışmaları bir ek gelir kabul ediliyor. Bu da kadınların kendilerini ekonomik yaşamda hissedememelerini getiriyor. Ve tabii sahiplenmemeyi.

İş yaşamını geçici olarak görmeleri de bu konuyu etkileyen diğer bir neden. Geçicilikle de, yine "kadın olmak" konumuyla bağımlı. Pekçok kadın evlendiğinde işten ayrılacağını düşünüyor veya çocuk bakımı ve eğitimi için işini istese de istemese de bırakan taraf oluyor. Üstelik "neden ben" diye soramadan.

Burada olumsuz nokta da kadınların özellikle ülkemizde daha çok eğitim istemeyen işlerde çalışması ve düşük ücret alması oluyor. Böyle olunca işten ayrılma da çok büyük kayıplara yol açmıyor.

Kadınların bütün bu sorunları aşarak sınıfsal ve toplumsal mücadelede katkıda bulunmalarının "kadın bilinç ve bakış açısına" sahip olmaları ile doğru orantılı olduğunu düşünüyorum.

Yazının başındaki sorunun yanıtını da burada görüyorum. Bu noktada kadın kurtuluş hareketinin, kadın düşünce ve politikalarının gelişip, emekçi kadınlar arasında da güçlenmesinin önemini görmeliyiz. Kadınlar içinde bulundukları erkek egemen toplumu, aileyi, onlara biçilmiş toplumsal rolleri sorgulayabildikleri, nedenlerini görebildikleri zaman ve bu rollerin mutlak olmadığını anlayıp, değiştirebileceklerine inandıklarında, toplumsal mücadelede de farklı roller yükleneceklerdir.

Ancak, gördüğümüz kadarıyla hâlâ çeşitli parti, kurum ve sendikalar kadın hareketi ile bu anlamda birlikteliğin önemini kavramamıştır. Ya da kavramamış da olsa erkek olarak bu durum pek işlerine gelmemektedir. Kadınların açtıkları pekçok kampanya ve talepleri hiçbir sendika desteklememiştir. Birlikte yürütme tekliflerimiz geri çevrilmiştir. Eğer sendikalar içtenlikle kadınların katılımını istiyorlarsa, kendilerini gözden geçirmek ve kadın işçilerin sınıf bilinci kadar, kadın bilincine de sahip olmalarının önünü açmak zorundadırlar.

Yoksa sanırım on yıllar sonra da aynı soruları duyacağız onlardan.

"Kadınlar nerdeler, neden sendikal çalışmada yoklar?.."

KADIN SORUNUNUN İKİ BOYUTU

Dilek A. KANAT

İkinci bir aydınlanma çağının başlangıcı olarak niteleyebileceğimiz günümüzde kadın sorunu da ulusal sorun, bireysel hak ve özgürlükler, çoğulculuk sorunu gibi dayatıcı bir şekilde gündeme geldi. Hepsinin farklı özgüllükleri olmakla birlikte, merkezi bir otoriteye, kişilik onuruna yönelik baskıya karşı olmak gibi, ortak bir hareket noktaları var. Özellikle, kadının otorite ile çok değişik bir düzlemde, çok farklı bir boyutta karşılaşması söz konusu. Bu otorite, küçük yaşlarda onun cinselliğine yöneliyor. Babadan başlayarak ağabeye, kocaya dek uzanan, onun düşünen, muhakeme yürüten ve karar veren bir insan olmasının önüne dikilen bir otorite bu. Öyle ki, yeteneklerinin ne yönde gelişeceğine ya da analık, ev-işi gibi "doğal yeteneklerinin" gelişmesinin yeterli olacağına bu otorite karar veriyor.

Bu denli farklı özgüllükleri olmasına karşın, kadın sorunu öteki sorunlar gibi toplumun demokratik dönüşümü sorununu önümüze getiriyor. Ve ben kadın sorununun (ya da bir başka deyişle feminizm olgusunun) bu bağlamda el ele alınması gerektiğini düşünüyorum. Aksi durumda, sorunun temel bir dayanaktan yoksun kalacağı giderek çözümsüz duruma geleceği inancındayım.

Nedir kadın sorunu? Kadınıyla erkeğiyle insanların bilincinde nasıl ifadesini buluyor? Sanırım artık, "erkeğin kadını ezdiği, kadının aşağılandığı, kendi bedenine sahip olmadığı, toplumun her alandan geri konumda bulunduğu" edebiyatından uzaklaşmak gerekiyor. Bunlar zaten var olan olgular. Elimizde bulunan somut birer veri. Hemen hemen her kadının günlük pratikte yaşadığı, erkeklerin de tanık olduğu şeyler. Bu verilerden yola çıkarak ne yapılabilir? "Erkek-egemen değerler" dediğimiz değerler yalnızca erkeklerin değil, kadınların da ürettiğini, ve yeniden ürettiğini gözardı etmeksizin ne yapılabilir? Kısır bir döngü gibi görünse de, bu çember kırılabilir mi?

Kadın sorununun iki boyutu bana net gibi görünüyor: Birincisi kadına ilişkin boyutu. Bu, kadının bir cins olarak, toplumun yarısını oluşturan, üreten, yaratan, toplu-

ma şu ya da bu biçimde katkıda bulunan bir cins olarak kadınlık bilincine, galiba herşeyden önce bir "insan" olduğu bilincine ulaşmasıyla düğümleniyor. İkincisi ise, sorunun toplumsal boyutu. Bu da toplumun demokratik dönüşümü bireysel hak ve özgürlüklerin alabildiğine gelişimiyle doğrudan bağlı. Demokratik olmayan bir toplumda, aile kalıcı bir demokratik yapıya kavuşamayacağı için bağlı. Ve her iki alanda da en önemli görevin kadınlara düştüğüne inanıyorum.

Özgüven, insanın kendine güvenme duygusudur. Özgüven aynı zamanda başarının ayrılmaz bir parçasıdır. Kadınlarda, bir kaç istisna dışında bu duygunun, özgüvenin olmadığını söylemek bir abartma olmasa gerek. Bu da son derece olağan. Nereden gelir, kaynağı nedir özgüvenin? İnsanın yaptığı işi en iyi biçimde gerçekleştirdiğine; bununla topluma, kendine katkı yaptığına inanmasından. Şimdi, bırakalım çalışan kadınları, ev içine hapsolmuş kadınların, "ev kadınları"nın emeklerini, "ev-işi"ni "fiziksel yapılarının" bir sonucu olarak yerine getirdikleri kabul edilirken, onların özgüven duyması olası mıdır? Aynı biçimde, iş yaşamındaki kadınların da bir yandan "kadın işi" denilen, geliştiricilikten uzak işlerde çalışıp, bir yandan kendilerine güveni gelişebilir mi? Kadın ile erkek arasındaki çok özel bir alanda, cinsel alanda aynı şey geçerli değil mi?

Birinci nokta bu. Kadının özgüvenini kazanması. Bu nasıl olur? Kanımca bu, sistemin kadınların mesleki gelişmesini, yükselmesini engelleyen mekanizmalarını (en başta bireysel olarak) zorlayarak olacaktır. Uzman bir kadın ekonomist, bir cerrah, bir usta ressam, bir kadın bakan ya da başbakan kadınların özgüvenlerini kazanmalarına, ciltler dolusu kitaptan daha fazla yardımcı olur. Herşeyden önce, "saçı uzun, aklı kısa" önyargısı, bizzat kadınların gözünde anlamını yitirir. Bunun kadın sorunun çözümü olmadığını tekil olduğunu ileri süreceklere yanıtım şudur: "Gelin, mesleğinin hakkını veren birer sanatçı ya da y etkin birer sosyolog olalım. O zaman kadınlar bizi daha çok dinleyecektir." Şuna inanıyorum ki, kadınlar ancak özgüven kazanabilir ve ısrarlı olurlarsa (bu da özgüvenle doğrudan bağlı), layık olduklarını elde edebilirler.

Yeni düşünce bir alt-üst oluş. Düşünce alanında yapılan ve kuşkusuz pratikte de yansımasını bulacak bir devrim. Nasıl ki insanlar, bu devrimi öncelikle kendi kafalarında gerçekleştirmek zorundaysa, kadınlar da kadınlık durumlarını öncelikle kendileri sorgulamalıdırlar."Erkek-egemen değerler" denilen değerleri öncelikle kendi kafalarında alt-üst etmek, yeni baştan yeni insani değerler yaratmak zorundadırlar. Bu; cins olarak farklılığın altını çizen, özellikle de kendi bilincinde çizen, fakat gelişim farklılığının doğadan değil, iki cinse verilen farklı eğitimden kaynaklandığının bilincine varan yeni bir kadın olacaktır. Kuşkusuz, böylesi bir bilince ulaşma yeni sorunları da beraberinde getirecektir.

Nedir bu sorunlar? Kadın, herşeyden önce, ilk "sömürü"nün gerçekleştiği alanda, ev içinde mücadele verecektir. Yani "kendi" özel alanında. Ve kabul etmek gerekir ki, özellikle doğu toplumlarında "kutsal" bir alandır bu. Ama kadının ekonomi, kültür, politika alanında geri konumda bulunmasının nedeninin, hem de belirleyici nedeninin bu olduğu dikkate alınırsa, mücadele zordur ve kaçınılmazdır. Kadınlar kendi kendinin aşağılanmasını ve erkeklerin yüceltilmesini reddetmek zorundadır. Kadın sorunu-

nun çözümünde ilk adım da bu bence.

Örgüt sorununa geçelim. Kadınların bağımsız özgütlenmeleri gerekir mi? Hem erkeklerin ağırlıkta bulundukları örgütlerden (parti, sendika, demokratik örgütler, vb.) dışlandıklarını öne sürüp, hem de ayrı bir örgütlenmeye gitmek ileri sürülen taleplerle çelişmez mi? Ayrıca her görüşten kadını içine alacağı varsayılan örgüt hangi normlara göre biçimlenecektir? Her kesimden gelecek kadınların belirli bir örgüt normunda birleşmeleri olası mıdır? Ek olarak aile içindeki, toplumdaki hiyerarşiden, otoriteden elaman demiş kadınları bir örgüt hiyerarşisi içinde toplamak ne derece gerçekleşebilecek bir projedir? Üstelik, örgüt denince belirli kişilerin belirli konumları ele geçirdiği (burada, sosyalist ya da kapitalist toplumda olsun, parti, sendika, demokratik örgüt, v.b gözönünde bulunduruyorum) dişiyle, tırnağıyla koltuğuna sarıldığı ve bir "otorite" haline geldiği yapılanmalar akla geliyorsa, -ister istemez geliyorsa- geniş kadın kitleleri nasıl sıcak bakabilir bu yapılanmaya?

Kadınlar adına kadınları kurtarmanın mümkün olacağını düşünmüyorum. Nasıl ki, işçi sınıfı adına işçileri kurtarmak mümkün olmadıysa. Bu yüzden ben, kadın örgütünden çok, bir kadın platformuna yatkınım. İçinde her kesimden kadının yer alabileceği, seri konferanslar, kampanyalar, panellerle kadın sorununu sürekli gündeme tutabilecek, kadın hareketine belirli bir dinanizm kazandırabilecek bir kadın forumu. Kuşkusuz kolay değil ama, marjinal kalacak bir kadın örgütü için gereken çabanın on katı gerekse bile, denenmesi ve başarılması gerektiği inancındayım.

Böylesi bir platform kadının toplumsal alandaki demokratik dönüşüme katkısını daha da artıracaktır. Bu aynı zamanda aile içindeki demokratik dönüşüme de ivme kazandırabilir. Kadın haklarından yola çıkılarak, başka herşeyi "ayrıntı" kabul ederek bir yere varılabileceğinden kuşkuluyum. Eğer biz, kadın haklarıyla barış için mücadele arasında, kadın haklarıyla demokrasi arasında, kadın haklarıyla işsizlik, kadın haklarıyla insan hakları, kadın haklarıyla işkence arasında kopmaz bağların var olduğuna inanıyorsak toplumun yenilenmesi, demokratik dönüşümü için mücadeleyi bir yana itemeyiz. Bu en az, dayağa, cinsel tacize, cins-ayrımcı yasalara karşı yürütülen mücadele kadar önemlidir. Tersi de doğrudur. Feminizm, erkeklere karşı yürütülecek bir mücadeleyle sınırlandırılamaz, sınırlandırılmamıştır da. Zaten böylesi bir mücadelenin perspektifi yoktur. Çözümsüz kalır. Var olduğuna inanılıyorsa, o zaman farklı bir toplum modeli sunmak gerekir.

Kadınların haklarını kulanmadıkları bir demokrasi, demokrasi olamaz, ama demokrasi mücadelesiyle bağlanmayan bir kadın hareketi'de gerçek anlamda bir kadın hareketi olamaz.

"Çağdaş Politik Etkinlik Ve Kadın Sorunu" Başlıklı Tartışma Tezleri Üstüne

KARŞI TEZLER

Müjgan Süheyla ARPAT

1980 öncesi Türkiye Kadın Hareketinde ağırlıklı konumu olan marksist kadınlar kadınların ezilmesini, sömürüsünü sınıf sömürüsüne indirgiyorlar ve kadınların kurtuluşunun yalnız sosyalizmde gerçekleşebileceğini savunuyorlardı. Bu, cins çelişkisinin çözümünü yalnızca ertelemeyi değil, ele almayı bile gerekli görmemeyi getirmişti.

Daha sonraki yıllırda ise Türkiye'deki Kadın Hareketinde önemli bir rol oynayan feministler, cinsiyeti sınıfın önüne koyarak, kadın sorununun tümüyle sınıflarüstü olduğunu savunuyorlar.

Bunun sonucu olarak günümüzde bir çok marksist kadın, marksist teorinin kadın sorunu bağlamında da yenilenmesi görevinden kaçarak, feminizmin görüş ve analizlerini olduğu gibi benimsemeye ve içselleştirmeye yöneliyor. Ben sınıf çelişkisini tamamen kadın sorunundan ayırarak kadın sorununun sınıflarüstü olduğu ve bundan dolayı, salt cins çelişkisinin ortadan kalkması için savaşım verilmesi gerektiği görüşüne katılmıyorum.

Bu, bir marksist kadın olarak, Türkiye'deki kapitalist ve erkek-egemen sisteme karşı savaşım verirken, marksist teoriye uygun olarak partide erkek egemen sistem ve değerlere karşı ve cins çelişkisini kaldırmak için de, marksist teoriyi tamemen bir kenara bırakarak, kadın hareketinde savaşım vermek gibi mekanik bir ayrıma götürür

Kadın sorunu, kadının kurtuluşu savaşımı bugünkü ideolojik-politik yaklaşımlar temelinde de sınıf mücadelesinden ayrı ele alınamaz. Çünkü kapitalist ülkelerdeki kadınlar yalnız cins olarak değil, aynı zamanda (cinsiyet ayırt etmeyen) sınıf farklılıklarından dolayı da ezilmeye devam ediyor. (Sosyalist ülkelerde de erkek-egemen sistem hakim; ancak kadınlar bu ülkelerde ayrıca sınıf olarak ezilmediklerinden dolayı, sos-

yalist ülkelerdeki kadınları cins çelişkisinden dolayı sömürülmesini ayrı ele almak gerekli)

Kadınlar ait oldukları sınıftan daha özgür olamazlar. Tüm sınıf ve katmandan kadınlar, kadın sorununu, cins çelişkisini aynı derecede yaşayamazlar. Örneğin bir emekçi kadın, varlıklı bir burjuva kadınından farklı olarak çifte sömürüye tabidir. Bir yandan kadın olduğundan dolayı erkek-egemen sistem ve erkekler tarafından sömürülür ve ezilirken, diğer taraftan kapitalist sistem tarafından sömürülür. (Evde ücretsiz yeniden üretim, cinselliğin salt erkeğin hizmetine ve yeniden üretime indirgenmesi doğum, işyerinde erkeklere göre daha düşük ücretle çalıştırılma vb.) Varlıklı burjuva kadını ise, salt cins çelişkisinden dolayı sömürülür. Yine cins çelişkisinden dolayı ekonomik bakımdan bağımlı olan kadın, ekonomik bakımdan bağımlı olan kadına göre erkek-egemen sistem ve erkekler tarafından aynı oranda ezilmez.

Öte yandan, bir Kürt kadınının ezilmişliği ile bir Türk kadınının ezilmişliği arasında da fark vardır. Yani kadınların cins çelişkisinden dolayı ezilmişliği sınıflarüstü olmadığı gibi ayrıca ait oldukları sınıf katmanlara göre ezilme ve sömürülmeleri de değişik şekiller alır.

Kapitalist toplumlardaki kadınların cins ve sınıf çelişkisinden dolayı sömürülmesine karşı verilen savaşımın bu çelişkilerden birini diğerinin önüne koymadan parelel ve iç içe yürütülmesi gerekir. Kadınların sınıf çelişkisinden dolayı ezilmişliğini bir kenara bırakıp, salt cins çelişkisinden dolayı ezilmelerine, sömürülmelerine karşı savaşıma yönelmek marksizmi kadın konusunda bir kenara bırakmak, sınıfsal çelişkiye karşı tekrar marksizme başvurmak gibi bir çelişkiyi beraberinde getirir.

Bu bağlamda, aşağıdaki tezleri tartışmaya açmak istiyorum.

-Kapitalizm ve erkek-egemen sistem karşılıklı olarak birbirlerini besleyerek geliştirir ve kapitalizmi kadının cins çelişkisinden dolayı ezilmişliğini sürekli yeniden üreterek, onun sürmesinde önemli rol oynar.

-Kadının cins çelişkisinden dolayı ezilmişliği, kapitalizmin içsel bir parçasıdır (İşgücünün ücretsiz yeniden üretimi, ucuz emek gücü, vb.)

Marksistler bugün kadın soruna bakış açılarını yenilemek durumundadır. Ancak bu, marksizmi bir kenara bırakarak değil, marksist-feminist bir analiz temelinde yapılmalıdır.

Erkek-egemen sistemi, yalnız erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyeti ile tanımlamak ise bana çok yüzeysel ve basite indirgenmiş olarak geliyor. Kanımca, erkek-egemen toplum, bunun yanısıra şu önemli faktörlerden oluşuyor: 1) Kadınları ikincil konumda ve erkeklerin malı gibi gören erkek-egemen ideolojisi; 2) devletin tüm karar mekanizma ve kurumlarının erkeklerin elinde olması; 3) kadın emek gücünün erkekler tarafından kontrol edilmesi ve denetim altında olması ; 4) kadın cinsellliğinin salt yeniden üretim (doğum) ve erkeğin hizmetine indirgenmesi; 5) biyoloji ve sosyal anneliğin eşit tutulması; 6) eşcinsel ilişkilerin anormal sayılması; 7) kadınlara uygulanan cinsel baskı ve saldırının sisteminin bir parçası olması.

Erkek-egemen sistem ve buna bağlı olan toplum değer yargıları çerçevesinde, insan olarak değil, kadın ve erkek olarak yetiştirildiğimizden yola çıkıyor, bu nedenle kadın ve erkeklerin kişi olarak, insan olarak yaşayamadığını savunuyorum. Erkek-egemen sistem cins çelişkisinden dolayı erkeklerin de erkekler tarafından ezilmesine yol açtığı görüşündeyim. Erkek-egemen toplumun değer yargıları erkekleri katı, kuvvetli, sürekli güçlü olan, ağlamayan, kısacası insan olmayan kalıplara girmeye zorluyor v.b)

Sonuç olarak biz marksistlerin marksist-feminist analiz temelinde sınıf ve cins çelişkisini yeniden inceleyip ele almamız ve cins çelişkisinde yalnız kadın-erkek ilişkisini değil, kadın-kadın ve erkek-erkek ilişkilerini de ele almamız gerekiyor.

KADIN SORUNU GLOBAL BİR SORUNDUR

Fatma HASANOĞLU

Kadın sorunu sadece kadınları değil tüm toplumu ilgilendiren, toplumsal bir sorun olduğu defalarca yazıldı, söylendi. Kadın sorununun toplumsallığının da ötesinde global bir sorun olduğunu düşünüyorum. Yansıyış biçimi farklı da olsa, tüm dünya kadınlarının kadın olmaktan kaynaklanan sorunları olduğu ve bu sorunların sonuç itibariyle tüm insanlığı ilgilendirdiği kanısındayım.

Kadın sorununu evrensel kılan nedenler elbette sistemden sisteme, ülkeden ülkeye farklılıklar gösteriyor. Ülkelerin özgünlüklerine koşut olarak şekilleniyor.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde kadınlar üretimde yoğun ve aktif rol alırken, yönetim ve karar organlarına bu durumun yeterince yansımadığını görüyoruz. Bu ülkelerde ev işlerinin modern cihazlarla yapılıyor olması kadına toplumsal yaşama eskisine oranla daha aktif katılma olanağı sunarken, kadınların toplumun politik ve sosyal yaşamında rollerinin pasif olması, bize bu ülkelerde de kadına bakış açısında geleneksel değer yargılarının aşılmamış olduğunu gösteriyor. Toplumun taşıdığı erkek egemen yargılarının kırılması, yönetim ve karar organlarında erkeklerle hak eşitliğinin elde edilmesi, bu ülke kadınlarının mücadele konularının başında geliyor.

Sosyalist ülkelere gelince, sosyalizmin eşitlik ve adalet ilkelerine dayandığını bildiğimiz halde bu ülkelerde de durumun pratikte pek de farklı olmadığını görüyoruz.

Marksizm ve leninizmde de kadın sorununa değinilmiş, teorik yaklaşımlar üretilmiştir. Ancak eksiktir. Çünkü kadın sorununun kadının üretime katılmasıyla çözümleneceğini söylüyorduk. Oysa, yaşam bize bunun yeterli olmadığını gösterdi. Marksizm ve Leninizmde sorun üretime katılmaya bağlanmış, kültür sorunları yeterince çözümlenmemiştir. Lenin döneminde kadın sorununa yaklaşım pragmatikti. Amaç devrim arifesinde kadınları sınıfın bir parçası olarak devrime çekmek, devrim sonrası üretim sorununu çözmek için üretime çekmekti. Kadın ve erkek fiziksel farklılıklara bakılmaksızın aynı işi yapabilir deniyordu. Kadın erkekle birlikte ray döşeyebilir, ağır

işlerde çalışabilir deniyordu. Eşitlik bu sanılıyordu. Bugün sosyalit ülkelerde kadınların inşaat işleri gibi ağır fiziksel güç gerektiren işlerde çalışıyor olması bu hatalı yaklaşımın sonucudur. Gerçekte bu kadının sağlığına zarar getirdi. Kaba eşitlikçi anlayış sözde kadınların sorunlarını çözmeyi hedeflediği halde kadınlar için yeni sorunlar yaratmıştır.

Marksist-leninist ideolojinin kadının üretimin dışında kalan etmenlerden kaynaklanan sorunlarına yönelik (ataerkil yaşam tarzı, gelenekler, kültür vb. üst yapı olgularından) yeterince çözümleme getirmemiş olması sosyalist ülkelerde de kadının geleneksel rolünün dışına çıkamayışı sonucunu yaratmıştır. Kapitalist ülkelere kıyasla üretimi daha geniş kesimlerinde kadınların yer alıyor olmasına rağmen bu ülkelerde de kadının kadın olmaktan kaynaklanan sorunları ve mücadele etmeleri gereken olgular oldukça fazladır.

Türkiye gibi gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde ise bu sorun ülkenin geri kalmışlığının da yarattığı diğer toplumsal sorunlar nedeniyle daha da yoğun yaşanmaktadır. Bu ülkelerdeki altyapı sorunları, ekonomik geri kalmışlık sorunları, sosyal yaşamın zayıflığı, toplumun eğitimi ve kültür düzeylerinin düşüklüğü, geleneklere, örf ve adetlere bağlılık vb. nedenlerle kadına yaklaşım ve kadının toplumdaki rolü çok daha geri bir noktadadır. Bu ülkelerde yaşayan kadınlar, tüm bu olguların toplumdaki rolünü belirlemesinden ötürü daha geniş boyutlu, daha uzun süreli ve zor bir mücadele ile karşı karşıyadırlar. Bu tür ülkelerde kadının toplumsal yaşamın her alanında ne tür sorunları olduğu konusuna çokça değinildi. Bu konulara yeniden girmeyeceğim. Ancak uluslararası, hatta sistemler arası bir yakınlaşma,bir bütünleşmenin yaşandığı günümüz dünyasında kadınların ülkeden ülkeye farklılıklar gösteren sorunlarında da ortak çözümler gerektiren benzerliklerin olduğunu söyleyebilirim.

* * *

Bilimsel teknolojik devrimin yarattığı gelişmeler tüm insanlığı etkiliyor. Günümüzün önemli sorunlarından olan ekolojik problemler kadınları birleştiriyor. Her sınıf ve sosyal katmandan kadınlar nükleer silahlara karşı, çevre kirliliğine karşı, insanlığın geleceğinin girdiği tehlikeye karşı sınıfsal farklılıklarına rağmen birleşiyorlar, birlikte mücadele ediyorlar.

Çağımıza damgasını vuran bilimsel teknolojik devrim erkek mesleği, kadın mesleği ayırımını giderek ortadan kaldırıyor. Kafa ve kol emeği farkını kaldırıyor. Bilimsel teknolojik devrim ile insanın üretimin merkezi olmaktan çıkıp üretimle yan yana bir konuma geliyor olması yepyeni bir çalışma şeklini yaratıyor. Ve bu yeni çalışma şekli fiziksel özelliklere dayanmıyor. Bu, elbetteki Türkiye gibi bilimsel teknolojik devrimine sadece sonuçlarının o da kısmen-yansıdığı bir ülke için gerçeklikten çok uzak bir olgudur. Ama uluslararası iç içe girmişlik, genel eğilimin bu yönde olduğunu gösteriyor. Kadınlar toplumsal üretime giderek daha aktif bir şekilde katılıyorlar. Üretimin yeni düzeyi eğitim ve bilgi gerektiriyor. Bu kadınların entellektüel düzeylerinin yükselmesini de beraberinde getiriyor. Kadınlar çocuk doğurma konusunda giderek daha titiz düşünüyorlar.

Ayrıca bilimsel teknolojik devrim kadın ve erkeğin evdeki rollerini de yakınlaştırıyor. Bilimsel teknolojik devrim ev içi üretim, ev içi hizmet işlerini de kolaylaştırıyor. Toplumsal yaşamın temelinde bulunan üretim ve yeniden üretim evrelerinde kadının ağırlıklı rolünün olduğu ikinci nokta, yeniden üretim evresi şimdi giderek daha da önem kazanıyor.

Kadın sorunu bugün için güncel bir sorun olarak görülmüyor. Genel insani problemlerin olduğu bir dünyada ayrı cinsler arasındaki problemler çekici olamıyor. Oysa, biliyoruz ki kadın sorunu toplumsal bir sorundur. Kadın sorunu herkesi ilgilendiriyor ama, yalnızca kadınlar tarafından tartışılıyor. Erkekler bu sorunu pek ciddiye almıyor. Bu yeni *erkek psikolojisi ve kadın psikolojisi* yaratıyor. Bu sorunu sadece kadınların tartışıyor olması bile erkeklerde tepkici bir psikolojinin oluşmasına neden olabiliyor.

Kadın sorunu konusunda bugünkü tartışmaların geldiği noktadan, kaba eşitlikçi anlayıştan vazgeçildiğini görebiliyoruz. Eşitlikten öncelikle hak eşitliğinin anlaşılması gerektiğini biliyoruz. Hak eşitliğine varmanın çeşitli yolları var. Kanımca, en önemlisi pratikte, hukuksal hak eşitliğini elde etmek olmalı. Hak eşitliği ise; *üretici güçlerin gelişmişlik düzeyine, ülkenin toplumsal politik durumuna ve ulusal kültür düzeyine* bağlıdır.

Üretici güçler ne kadar gelişkin olursa, kadının üretime katılımı yukarıda sayılan nedenlerden ötürü o kadar geniş olur. Aynı zamanda bilgilenmeleri artar. Üretici güçler ne kadar gelişmiş olursa kadınların serbest vakitleri o kadar çok olur. Dolayısıyla toplumsal yaşamın değişik alanlarına katılma olanakları artar. Hak eşitliğine ulaşma olanakları artar.

Ülkenin toplumsal ve politik durumu da hak eşitliğinde önemli rol oynar. Demokrasinin gelişmiş olduğu ülkelerde kadın hakları da geniştir. Ayrıca eşitlik için mücadelenin yolları da açıktır. Aynı şeyleri gerici yönetimlerinin iş başında olduğu, diktatörlükle yönetilen ülkeler için söylemek mümkün değildir. Bu nedenle hak eşitliği düzeyinin ülkenin toplumsal ve politik durumuyla sıkı bağı vardır.

Hak eşitliğinin düzeyini belirleyen önemli bir faktör de ulusal kültür düzeyidir dedik. Kültürel gelişimin, eğitim düzeyinin düşük olduğu ülkelerde toplumsal yaşamda geleneksel değer yargıları, örf-adetler ve dinin etkisi belirleyicidir. Bu koşullarda gerçek hak eşitliğinden söz etmek olanaksızdır. Çünkü kadına ve kadının sahip olması gerektiği haklarına geleneksel yaklaşım söz konusudur.

* * *

Bugün birçok kadın örgütü, kadın sorununa değişik çözüm yolları öneriyor. Kota sistemi getirilmeli (İtalya KP), erkeklere karşı radikal bir savaş verilmeli (Radikal Feministler), önce sosyalistler iktidara gelmeli (Radikal Sosyalistler) vb.

Oysa kadınlar, öncelikle yaşadığı çevrenin dışına çıkabilmelidirler. Bu olmadan kadınların ileriye yürümesi mümkün değildir. Kadınlar sorunlarını çözümüne aktif olarak katılmalı, bunun bilincine varmalıdırlar. Bence problem, kadınların geri kalmışlığıdır. Bu geri kalmışlığı ortardan kaldırmak erkeğin kadınlara karşı şovenizmini ortadan kal-

dırmaya çalışmaktan daha önemlidir. Bunu başarmadan kota sistemi dahil yukarıdaki çözüm önerilerinin başarı şansı yoktur.

Kadınların geri kalmışlığını gidermek ve tepkiselliğe dayanan kadın psikolojisi, erkek psikolojisi olgularını ortadan kaldırmak da kanımca ortak iş yapmaktan geçiyor. Bu ortak iş hem öğretici, hem de tarafların ön yargılarını kırıcı ve birleştirici bir rol oynayacaktır.

Ortak iş yaparak, birlikte bir takım değerleri üreterek kadının gelişimini sağlaması, kendini ifade edebilmesi ve toplumda saygın yerine kavuşabilmesi kadına bakış açısını daha da etkileyecek, ilk başta birlikte iş yaptığı erkeği etkileyecektir. Bu toplumun bütün kesimleri için ilginç olacaktır.

Bu konsept üzerinde çok çeşitli programlar yapabiliriz. Oluşturulan programda kadın ve erkek birlikte çalışacak ve bu ortak çalışma hem kadının hem erkeğin psikolojisini değiştirecektir. Bu işler hem erkeği hem de kadını ilgilendiren ortak sorunlar üzerine olmalıdır. Taraflar bu ortak işlerde kendilerini realize edebilir, ifade edebilirler.

Bunun için;

-Bütünlük ve dayanışma ruhunun yaratılması gerekmektedir.

-Eğitim sistemi buna uygun olmalıdır. (Kadın sorunu konusunda eğitimin teorisi kanımca yeterli değil. Somut bir modeli temel almalıdır.)

-Ekonomik ve toplumsal yaşam bakımından kadınların aktif katılımına olanak sağlanacak yeni koşullar yaratılmalıdır. (Kreşler, çamaşırhaneler vb.)

Bu süreç karşılıklı olmalıdır. Bir tarafta kadın ve erkek, karşı tarafta toplum. Çünkü toplumun gelişkin, olgun insanlara ihtiyacı vardır. Toplumun gelişmesinin yolu tek tek bireylerin gelişmesinden geçer.

Kadınların karar alma süreçlerine katılımının yolu da kanımca kadınların gelişmesine bağlıdır. Yoksa tek başına kota sistemi gerçek anlamda katılımı değil ancak biçimsel, görüntüsel katılımı sağlayabilir. Ayrıca kota sistemi talebi bence kadınları aşağılayıcı bir taleptir. Çünkü karar alma süreçlerini çok ciddi süreçler olarak düşünüyorum. Kadınlar bence var olan kotayı doldurmak için değil, gerçekten hak ederek ve o sürecin hakkını verebilecek gelişkinliğe, birikime sahip olarak yönetim ve karar organlarında yerlerini almalıdırlar.

Kadınların yönetimi ve karar organlarında toplumdaki yoğunlukları oranında yer alamama sorunları bence evrensel, sınıflar üstü, tüm ülkelerde yaşanan global bir sorundur. Diğer evrensel sorunlarda olduğu gibi bu sorunda da evrensel konseptlerin yaratılmasına ihtiyaç vardır. Oluşturulacak evrensel konseptlerle kadının rolünün yeniden yaratılması mümkündür.

FEMİNİZM VE ERKEKLER

Oğuz ATABEK

Son yıllarda kadının konumu daha yaygın biçimde sorgulanıyor, kurtuluş perspektifleri tartışılıyor, erkek egemen değerler ve anlayışlar açığa çıkartılıyor, gelişen kadın bilinci kadın olsun erkek olsun herkesi etkiliyor. Ben de bir erkek olarak düşüncelerimi dile getirmek istiyorum. Babacan ve kurtarıcı bir yaklaşımla kadınların sorunlarına el atmak, onlara yol göstermek gibi bir derdim yok. Benim derdim, feminizmin ortaya çıkardığı erkek sorunları.

Feminizmin Yarattığı Bunalımlar

İlk değinmek istediğim sorun, erkeklerin feminizm karşısında düştükleri bunalımdır. Kadınlar eşitlik ve özgürlük istiyorlar. Erkekler ne yapmalı?

Buna açıkca karşı çıkmak olanaklıdır. Bence kadın kurtuluşuna açıkca karşı çıkanlar, ileride de değineceğim kimi karşı çıkmayanlardan daha tutarlıdırlar. Her şeye hayır dediklerinden, evet dedikleriyle hayır dediklerinin çelişkisinden paçayı kurtarırlar. Ancak onların da olumsuz yaklaşımlarının gerekçesinin oldukça iddialı olması gerekliliği bunalımı kaçınılmaz kılar. Kadınların erkekler gibi toplumsal yaşama katılamayacağını, eşit olamayacaklarını öne sürmek öyle kolay bir şey değil. Bu iddia, sahibine, her konuda, her alanda kadınlardan daha üstün olma daha başarılı olma yükümlülüğü getirir. Bu, en yetenekli erkeğin bile erişemeyeceği bir hedeftir. Kadınlar, biz de varız diye etkinliklerini artırdıkça, onlar daha ileri daha üstün etkinlikler gerçekleştirmek zorundadırlar. Bu zorunluluk erkeği kaçınılmaz olarak ezer, bunalıma sokar. Doğal olarak da, üstün erkek, varamayacağı uzaklıktaki hedefi yakına çekmek için, kadınların etkinliklerinin önünü kesmeye, baskıyı artırmaya yönelir. Baskılara karşı koyuşu artan kadınlara daha baskıcı davranmak da pek olanaklı olmayacağına göre, üstün erkek oldukça üstün bir bunalım yaşamaktan kurtulamaz.

Kadınların özgürlük eşitlik istemlerine olumlu yaklaşan erkeklerin de önemli bir kesimi, iyice içselleştirdiği erkekçe değerleri sorgulamadığı sürece iç çelişkilerden çifte standartlardan kurtulamaz. Kadının çalışma özgürlüğü kabul edilir de ev işlerini paylaşma kolay kabul edilmez, özgürce para harcaması kabul edilir de kendi başına gezmesi, yaşaması kolay kabul edilmez. Evlilik teklifine özgürce yanıt vermesi kabul edilir de kendi yaşam arkadaşının kendisinin bulması kolay kabul edilmez. Söz söylemesi kabul edilir de konuşmaya başlayınca gülümsemeden, küçük görmeden ciddiye alarak dinlemek ve hele bir kadın sözüne göre hareket etmek kolay gerçekleşmez.

Kadınlara bu tarz yaklaşan erkeklerin, aslında kadın özgürlüğüne olumlu bakan erkekler olduklarını söylemek yerine direnecek gücü kalmadığı noktada pes etmiş erkekler olduklarını söylemek sanırım daha doğrudur. Bu kişiler dayanak bulabildikleri oranda cins ayrımcılığında ayak direrler. En yaygın dayanak da, "çevre ne der nasıl karşılar" kaygısıyla erkekce geleneklere yaslanmaktır.

Haksızlık yaptığım söylenerek çelişik davranışlı bu erkeklerin bir kısmının kadın özgürlüğüne samimi biçimde taraftar oldukları düşünülüyorsa, davranışları çelişkili diye tanımlanmak yerine somut koşullara uygunluk diye niteleniyorsa; bu tip erkekleri, korkarım, erkek egemen anlayışlar karşısında kendini özgürleştiremeyen kadın özgürlüğü taraftarları olarak adlandırmak gerekecektir.

Solcularda, devrimcilerde de karşılaşılan çelişkili tutumlar aslında birer tutuculuk örneğidirler. Dünyayı değiştirmeye kalkıp, kendi erkek rolünü değiştiremeyenler ve bu yüzden kadınların ezilmesine gerçek anlamda karşı çıkamayanlar, büyük bir iç çelişkiyle, dünyayı değiştirmenin özgürlükçü içeriğinden koparlar kanısındayım.

Devrimci olsun olmasın kadın eşitliğine bu tip çelişkili tepki veren erkekler, salt söylem olarak bile olsa, önemsedikleri eşitlik, özgürlük kavramıyla uyuşamamanın ve ikincil cins diye bakmıyor olmalarına karşın kadınlara gerekli saygı ve değeri gösterememenin utancı ve çelişkisiyle yaşarlar kanısındayım. İnsan, doğal olarak, kendi çelişkilerini bunalımlarını örtmek, geçiştirmek için savunma mekanizmaları üretir. Çoğunlukla da, utandığı eksiğini unutturacak biçimde geçmişteki ve/ya da günümüzdeki daha geri konumdaki erkeklerle arasındaki muazzam farkı hatırlar, hatırlatır durur. Ancak şimdi feminizm geliştikçe, kötüyle karşılaştırma ölçüsünün yerine olması gerekenle karşılaştırma yerleştikçe, örtülmüş çelişkilerin külleri eşeleniyor. Erkekler, kendilerini, ellerine turnusol kağıtları tutuşturulmuş olarak buluveriyorlar, iç hesaplaşmalar başlıyor, feminizm adamı bunaltıyor.

Kimi erkekler ise kadın özgürlüğüne ve eşitliğine inanarak onlar için bir şeyler yapmak istiyorlar. Büyük bir içtenlikle kendilerini sorumlu hissederek kadın hareketini sahiplenmeye, onun için düşünmeye başlıyorlar. Kadınların neyi nasıl yapmaları gerektiğini tespite çalışıyorlar. Belki de bilinçlice değil safiyetle, erkek egemen anlayışı yeniden üreterek, tazeleyerek kadınların kurtarıcılığına, koruyuculuğuna yelteniyorlar. Kimi kadınların desteğini de edinerek, kadın erkek elele belgisinin birlikçi cazibesinin ardına da yerleşerek, toplumun hemen her kesiminde olduğu gibi kadın kurtuluş hareketinde de kadın insiyatiflerini daraltmaya yöneliyorlar. Eşitçiliği, kadın kurtuluş mücadelesine erkeklerin de eşit haklı olarak katılması anlamına getirmek ve kadınların özgürlükleri için erkeklerden bağımsız özgürce mücadele veremeyeceklerini düşünmek aslında kadının hiçbir zaman özgür olamayacağına inanmaktan başka bir anlama gelmez. Feminizm gelişirken, kadından yana taraf olmak isteyen erkeğin de amaç ve davranış tutarlılığını sorguluyor. Ve bir bunalım da, kadın kurtuluşuna karşı olumlu eğilim taşıyan erkeklerin ne yapacağını bulamayışında ortaya çıkıyor.

Bu çelişkilerin bunalımların kaynağı hep aynı: Doğuştan itibaren başlayan, babadan oğula, erkekten erkeğe geçen bir konumu yitirmemenin -kimi zaman açığa çıkmamış- çabasıyla, yaşamın ve kadın bilincinin ortaya çıkardığı gerçekliğin ve istemin çelişkisi. Erkek bu konum koruma çabasından, dolayısıyla feminizmle çelişmekten kolay kurtulamaz. (Ben kendimde de yaşıyorum). Çünkü o erkek olmak zorundadır ve bunun anlamı erkek egemen anlayışa uymak, üstelik sadece uymak da değil, onu içselleştirmek ve çevreye taşımaktır. Erkek egemen anlayışı asıl olarak kadını eziyor olabilir ama etki gücü ve tahakkümüyle erkek üzerinde daha işlevlidir. Feminizmin erkekte yarattığı bunalımlar, sonuçta erkeğin, erkek egemen anlayışla çelişmesine ya da var olan çelişkisinin açığa çıkmasına neden olur, oluyor da. Feminizm, erkeği iki yanlı bir çelişkiyle başbaşa bırakıyor. İşte erkek dünyasındaki feminizm bunalımı bence budur

Feminizmin Sunduğu Olanaklar

Bir yandan kadın özgürlüğü ile çelişirken bir yandan da -kaçınılmaz olarak- erkek egemen anlayışlarla çelişmeye başlaması, aslında erkeğin kendi gelişimi için bir olanak yakalamasıdır. Ona bu olanağı sunan, bence çok açık, gelişen kadın bilincidir. Erkeğin, parçası olduğu değerleri, kadınların sıkıştırması olmaksızın sorgulamayacağı ve sorgulamadığı ortadadır. Demek ki biz erkekler, elele kadınları kurtarmaktan önce feminizmin (belki bilinçli bir tercihle yapılmıyor bile olsa) uzattığı ele yapışmalıyız. Peki ama erkeklerin erkek egemen anlayışlarla çelişmeye başlaması niçin iyi bir olanaktır?

Bu, insanlaşma sürecini ilerletmenin bir olanağıdır diye düşünüyorum. Çünkü erkek egemen değerler insan egemen değerler değildirler. Erkekçe yaşamak anlayışıyla çelişmedikçe, erkekler için de, insanca yaşamak olanaklı değildir. Erkek egemen anlayışa göre erkek olmak bir değerdir, fiziksel bir farklılık değil. Hem öylesine güçlü bir değerdir ki, erkek için adeta kabus oluşturur. Bu değere erişememek erkek olamamaktır, erkek olamamaktansa ölmek daha iyidir. Bu değeri azami ölçüde gerçekleştirmek hırsı erkeğin tüm davranışlarının içeriğine yerleşir. Çünkü korkunç bir rekabet vardır. Asgari ölçüde bir erkek değer kazanmak yetmez en erkek olmak gerekir. Daha erkek olan ötekini aşağılar, yani kadınlara denk sayar. Erkek egemen anlayış erkeği de ezer. O halde ezilmemek için erkeklik kanıtlanmak zorundadır. Feminizmin erkek egemen anlayışları sorgulamada zayıf kaldığı zamanlarda ve yerlerde erkek kendini kurtarmak için bu değerlerle çatışmak yerine ona göre yaşamaya ve kendini erkekçe kanıtlamaya yönelmiştir, yöneliyor.

Erkeklik nasıl kanıtlanır? Cinsel güçle, zamparalık yeteneğiyle, tavlanan, baştan çıkarılan, yatağa düşürülen kadın sayısıyla; fiziksel güçle, dövüşebilme yeteneğiyle, saldırganlık ya da en azından saldırmaya hazır oluşla; otoriterlik becerisiyle, çevredekiler üzerinde (başta kadınlar) baskı kurabilmeyle, aynı zamanda onları koruma ve sahiplenme yeteneğiyle, kendinden eminlikle, buyurganlık yeteneğiyle; insan ilişkilerinde nazik yumuşak duygulu şefkatli olmak yerine duygunun esiri olmayan kati ve sert bir görünümle, çatık kaşla, ağlamamakla; kadınlara ödün vermemekle, zinhar kılıbık olmamakla, aksine kendi sözünden dışarı çıkmayan bir eşe ya da kız arkadaşa sahip olmakla...

Erkeklik kanıtlama yarışı kadın parkuru üzerinde yapılır. Ancak kadınlar üzerinde egemenlik kurmayla bitmez. En erkek olmak, erkeğe de baskı kurmayla gerçekleşir. Erkek egemen değerler erkek için hem iktidar aracıdır hem de baskı altına alınma aracı.

Erkek egemenliğinin böylesi tutarsızlıkları, çifte standartları daha pek çok. Bir erkek misyonu olan koruyuculuğu ele alın. Erkekler, kadınları kimlerden ve nelerden korurlar? Tabiki erkeklerden ve erkek egemen anlayışa uygun davranışlardan. Aynı anlayışın ürünü hem koruma hem de saldırmadır. Yani kendini kendinden korumak ya da kendi kendine saldırmak durumunda olan bir anlayıştır erkek egemen anlayış.

Erkek egemen anlayış kadınlar için iffetlilik iffetsizlik kategorileri oluşturur. (iffetsiz kadın kendi başına iffetsizlik yapmıyor ama yine de erkeğin iffetsiz kategorisi

yok). Ardından kadınların bir kısmını iffetsizleştirir. Sonra onları aşağılar. Fahişelik mesleğini kim icat etti acaba? Kadınlar mı? Neden ekonomik mi, yoksa ekonomik sorunlar sadece vesile olup da asıl neden erkek egemen cinsiyetçi anlayışlar mı? Neden buyken erkekler kendi yarattıkları fahişeleri neden aşağılıyor ve cezalandırıyorlar? Madem aşağılıyorlar niçin bu mesleği yaşatıyorlar?

Erkek egemen anlayışın etkisi altında koca ailede üstün olmayı arzular. Genellikle eşler daha geri konumdan seçilirler ya da geri kalmaları sağlanır. Kadınlar yüreğe dönülmek içindir, beyne sokulmazlar. Ardından koca, eşinin geriliğinden, onun kendine bir şey katamadığından edilgenliğinden rahatsız olmaya başlar. Değer veremediği bir insanla ömür tüketmek herkes için bir mutsuzluk kaynağıdır. Oysa, hiç değilse evinde üstün olmayı arzu eden erkek, kendinden değerli olanını bir yana bırakan, kendisi kadar değer biçebileceği bir kadını bile eş olarak seçemez. Yani genellikle üstünlüğü ve mutsuzluğu birlikte seçmek zorunda kalır.

Erkek egemen anlayış erkeğin özgürlüğü değildir. Kadın üzerinde bir iktidar vardır ama bu iktidarsızların iktidarıdır. Çünkü iktidar olan, gerçekte, birey olarak erkekler değil erkekliktir.

Özgür olmak, birey bazında, kendi iktidarına sahip olmaktır. Başkaları ve özellikle kadınlar üzerinde iktidar olma çabaları bireyi kendisine egemen olmaktan da uzaklaştırır. Çünkü başkaları üzerinde iktidar kurma hakkı, kendi üzerinde de iktidar kurulması girişimlerinin önünü kesemez. Bu yüzden kişinin, hem kendine hem de başkalarına egemen olmasını birarada savunacak ve meşru gösterecek bir anlayış geliştirmek ve savunmak gerekecektir. Böylesi çelişkili bir anlayışı geçerli kılabilmenin oldukça zor olacağı açıktır. Bu zoru aşmanın yolu da, söz konusu çelişkili anlayışın güçlü kılınmasıdır. Yeterince güçlü kılınması sonucunda bu anlayış, onun taraftarları üzerinde de egemenlik kurmaya başlayacaktır. Yani artık bu nokta da, kendi ve başkaları üzerinde iktidar olan birinden sözetmek yerine, o kişinin de üzerinde bir iktidara sahip duruma gelen bir egemen anlayıştan sözetmek gerekecektir. Artık birey kendi eliyle büyüttüğü ve kendine de egemen kıldığı bir anlayışın ve onun doğal bir gelişim ve değişimle vardığı, varacağı konumların da esiri olmak zorundadır. Erkek egemen anlayışın erkeğe getirdiği işte budur.

Kendisi olmak, kendisine egemen olmak, özgür olmak isteyen her erkek kendini erkek egemen anlayışın sultasından kurtarmalıdır. Erkekliğin değil insan olmanın bir değer olması, erkekçe anlayışların ürünü olan çelişkilerden ve tutarsızlıklardan da kurtulmayı sağlayacak, erkeğe kendiyle barışık, bunalımsız, baskısız, özgür ve insanca yaşama yolu açacaktır. İnsanlığın insanlaşma süreci daha da ileriye gidecektir. Böylece bu sürece erkekler de katkılarını yapabileceklerdir kanısındayım. Yani erkekler kadınları kurtarmaya değil kendilerini özgürleştirmeye ve bu yolla gelişen kadın bilincinin katkıda bulunduğu insanlaşmaya katılmalıdırlar. Erkeklerin, feminizm ve feministlerin verdiği mücadele karşısında almaları gereken tutum bence bu olmalıdır.

YENİLENMENİN KADIN BOYUTU

Mirza TURGUT

Kadın sorununa eski indirgemeci, ertelemeci, "dar sınıf" bakışını aşarak yepyeni bir yaklaşım gerekiyor. Bu gereklilik, hem TBKP'nin bugünkü programatik, güncel politikaları, hem de reel sosyalizmin bugünkü pratiği açısından, zorunlulukla iç içe geçmiştir. Bu iki nedenden dolayı hiçbir TBKP'linin kadın sorununa eski konumlardan yaklaşacağını sanmıyorum. Peki yeni yaklaşımı nasıl oluşturacağız ve bu oluşum hangi konumdan gerçekleşecek?

Bunun için ilk yapılması gereken geçmiş pratiğin köklü bir eleştirisidir. Kadın sorununun tanımını ve çözümünü tümüyle özel mülkiyete bağlayan ve dolayısıyla darlaştıran eski konum terkedilmelidir. Bununla bağlantılı olarak feminist hareketin, kadın sorununun çözümünde köklü bir demokratik başkaldırı olduğunun kabul edilmesi gerekir. Geçmişteki ertelemeci, dar sınıf pratiği, bugünden yapılması gerekenleri ve kadın sorununun sınıfları aşan, genel insani boyutunu göremediği, görmesi de mümkün olmadığı için yanlıştı. Bu yanlışlığı görmek işin yarısı, ama bence işin en kolay yanı. Esas zor olan bundan sonra başlıyor ve geçmişteki "dar sınıf" bakışı, yerini "sınıf dışı" bir yaklaşıma bırakabilir.

Nitekim, Karasoy'un *Yeni Açılım*'ın Ocak 90 sayısında çıkan Kadın Sorunu üstüne tezlerinin iç sistematiği böylesi bir yaklaşımın ifadesi gibi geliyor bana. Birinci tezde kadın sorunu "toplumun halen gündeminde olan sınıflarüstü, genel insani bir sorundur" deniliyor. Kuşkusuz kadın sorunu hem toplumun gündemindedir, hem de sınıflarüstü, genel insani bir boyutu vardır. Ancak, kadın sorununu bütünüyle sınıflarüstü bir düzleme oturtmak doğru mu? Ve ayrıca mümkün mü? Böylesi bir tanım her şeyden önce erkek egemenliğini doğuran, besleyen özel mülkiyet düzenini gizlemekte, dolayısıyla kadın sorununun sınıf boyutunu "atlamak"tadır. Çünkü, kadın sorununun özel mülkiyetten kaynaklanan sınıfsal boyutu da vardır.

Burada şunu sormak gerekiyor: Erkek egemenliği toplumun her kesiminden kadın için aynı anlama mı geliyor? Bu soruya hem "evet", hem de "hayır" yanıtı verilebilir. Kimi zaman (ve belki de çoğunlukla) toplumun tüm kadınları aynı baskı ile karşılaşır (örneğin medeni hukuk; vali kaymakam olmamaları,vb), ama kimi zaman örneğin burjuva (hatta orta sınıf) kadın bu baskıyı daha az hissederken, emekçi ya da Kürt kadını daha çok duyar, hisseder. Buna rağmen, tam da bu bağlamda, kadın sorunu sınıf ayrımı gözetmeksizin, sınıfları aşan, sınıfüstü bir sorun olarak önümüze çıkmaktadır. Bu noktada ayrımsız tüm kadınlar aile, toplum ve devlet kurumlarındaki ayrımcılığa karşı birleşik mücadele edebilir. etmelidir.

Fakat, öte yandan örneğin emekçi ya da Kürt kadını için kadın sorunu başka şeyleri de ifade eder ve zaman zaman "emekçi", "Kürt" olmasından dolayı bu sorunlar öne geçebilir; üstelik burada kadın olmanın sorunları ile sınıf olmanın sorunları iç içe geçer ve herhangi birine öncelik verilemez.

Emekçi kadını ele alalım: Sınıflarüstü gördüğümüz baskıları burjuva ve orta sınıf kadınına göre daha çok hissettiği gibi, ondan farklı olarak ve tümüyle özel mülkiyetin sonucu, sırf kadın olduğu için, çalıştığı işyerinde erkekle aynı işi yaptığı halde düşük ücret almaktadır. Bu durumda emekçi kadın için kadınlık bilinci ne anlama gelecek? Ya da , aynı işi yaptığı erkeklerle eşit ücret sorununu çözememiş, bunun bilincine varamamış bir kadının kadınlık bilinci neyi ifade edecek? Bence, bu noktada kadınlık bilinci ile sınıf bilincinin iç içe girmesi (özdeşliliği değil) söz konusudur.

Aynı şeyi, Kürt kadını için de söyleyebiliriz: Henüz kendi dili ile okuyup, yazamayan bir kadının kadınlık bilincine ulaşması mümkün mü? Ya da, kadınlık bilinci Kürtlük bilincinden önce gelebilir mi?

Bu bakımdan kadın sorunu, kadın bilinci ve erkek egemenliği toplumun tüm sınıf ve katmanlarını aynı oranda etkilememekte ve her zaman aynı bilinç ve aynı çıkar şeklinde somutlaşmamaktadır.

Erkek egemenliğinin kırılması ve giderek yok edilmesi, toplumun insancıllaştırılması ve demokratikleştirilmesi açısından sadece gerekli değil, aynı zamanda da zorunludur. Ama böylesi bir çözümü tümüyle sınıf dışı, sınıflarüstü bir konumdan ulaşılamaz diye, düşünüyorum. Kimi zaman sınıflarüstü, bağımsız kadın hareketinin mücadelesi ön plana geçebilir, geçmelidir. Değişik sınıf, grup ve çevreden kadınlar, erkek egemenliğinin son bulması açısından hayatın her alanında özgül mücadele yol ve yöntemlerini aramalı, hayata geçirmelidir. Örneğin, Medeni Hukukun değişmesi ya da dayağa karşı bir kampanya olabilir. Ama biraz önceki örneklerde olduğu gibi, acaba, aynı bağımsız kadın hareketi Kürt kadının dili için, yahut, işyerinde erkekle eşit ücreti alabilmek için mücadele eden kadına destek verecek midir? Verirse, sınıflarüstü konumdan sınıfsal konuma doğru inmiş olmaz mı? Ya da kadın hareketi içinde yer alan (alacak olan) " papatyalar", işçi kadının eşitlik mücadelesini destekleyecekler midir? İşte bu noktaya kadar sınıflarüstü olan kadın sorunu; artık sınıfsallıkla pekişmekte ve tabii ki, emekçi ve Kürt kadını için daha güçlü bir baskı oluşturmaktadır. Bu durumda, kadın olmasından gelen sorunların ancak sınıfsal bir perspektifle ele alınmasıyla çözümlenebileceğini düşünüyorum. Dolayısıyla, kadın sorununu sınıfsal bakışa indirgeyen, çözümünü sosyalizme erteleyen perspektif ne kadar yanlışsa, sorunu sınıflarüstü boyutta görüp sınıf temelini görmeyen ve yine darlaştıran anlayış da bir o kadar yanlıştır, diyorum. Doğru tanımlamanın şöyle yapılması gerektiğini düşünüyorum: Sınıflarüstü ile sınıfsallığın çelişkili birliğinde yatmakta ve bence, zorluk da bu noktada başlamaktadır.

Bu arada bir noktaya daha değinmek istiyorum: Birinci tezdeki sınıflarüstü tanımını bir an "doğru" kabul etsek bile, Karasoy böylesi genel insani boyutta gördüğü kadın sorununun çözümü için, sadece "kadınların el ele " mücadelesini önermektedir. Kime karşı? Erkek egemenliğinin taşıyıcılarına... Bu durumda sorunun genel insani boyutu nerede kalıyor? Madem erkekler sorunun karşıt ucunu, dönüştürülmesi gere-

ken tarafını oluşturuyorlar ve kadın mücadelesi tarafından dönüştürülecekler, nasıl oluyor da sorun genel insani bir karakter alabiliyor? Bu anlayış sadece kadın sorununda kadın ile erkeğin olumlu işbirliğini yadsımakla kalmaz; aynı zamanda kadın sorununun genel insani boyutta görülmesini değil, tam tersine, görülmemesini ve tek başına kadın sorunu ve kadınları ilgilendiren bir sorun olarak tanımlanmasını da gündeme getirir.

Kadın sorununun genel insani, sınıflarüstü yönü de olduğu saptamasını yaptıktan sonra, ertelemeci yaklaşım son bulacak ve daha bugünden bunun çözümü doğrultusunda adım atmak söz konusu olabilecektir.

Bu durumda ilk akla gelen, "erkek egemenliğine karşı bağımsız bir kadın hareketi olmalı mıdır?" şeklindeki soruya verilecek yanıttır. Bence, olmalıdır. Bu hareketin (8. tezde belirtildiği gibi) ortak paydası erkek egemenliğine karşı mücadele ve kadın olma temelinde yükselmelidir. Bu iki payda toplumun tüm kesiminden kadınları bir araya getirebilir ve kadınlar bir yandan erkek egemenliğine karşı, etkin, bağımsız bir güç olurken, öte yandan kendi konumlarından insancıllaşma ve demokratikleşme mücadelesine katkıda bulunabilirler.

Bu noktada komünist parti içindeki kadınların tutumu ne olmalıdır? 6. Tezde belirtildiği gibi "kadınlık bilinci mi, politik bilinç mi" gibi bir ikileme düşülmeli midir?

Düşülürse, hangisine öncelik verilmelidir?

İlk olarak şunu belirteyim: Komünist parti içindeki kadınlar, örneğin kadın komitesi ya da (siyasal partiler yasası değişince) kadın kolu, vb. şeklinde örgütlenmelidir. Parti içindeki kadınların hepsi aynı tutumu ve konumu benimsemediği için, kimileri kendini feminist olarak tanımlarken, kimileri bu tanımı benimsemeyebilir. Parti içinde komite ya da kol olarak örgütlenen kadın, a) Parti içinde, erkek-egemen değerlere karşı mücadele, b) parti dışında, var olan bağımsız kadın hareketinde temsil edilme ve onlarla birlikte politikalar oluşturma, eylemler organize etme gibi görevlerle karşı karşıyadır.

Bağımsız kadın hareketinin çeşitli, parçalı, çoğulcu ve merkezci-olmayan (olmaması gereken) ve diğer demokratik örgütlerden önemli oranda farklı bir yapısı olması gerekiyor. Bu hareket kadın paydasında birleşen değişik kadın örgütlerinden oluşur ve örneğin, yılda ya da 6 ayda bir bir araya gelip, mücadele perspektifleri belirler, kampanyalar açar. Parti içindeki kadınlar da kadın hareketi içinde yer alır, eylemlerde ya da çeşitli komitelerde temsil edilir. Burada, şu sorun ortaya çıkacaktır: Peki, parti kadın hareketiiçindeki üyelerini "denetleyecek" midir? Bence hayır. Tersine parti kadınları bu alanda tümüyle serbest bırakmalıdır. Tabi ki, bu durum partinin kadın sorununa yaklaşımıyla da sıkı ilişki içindedir. Eğer parti, bağımsız kadın hareketini demokratikleşme ve sosyalizm mücadelesinde bağlaşığı olarak görüyorsa (ki görmeli), yukarıda belirttiğim serbestliği tanıması, partinin politikasıyla da son deredece uyumludur.

Partili kadınlar açısından "parti mi, kadın hareketi mi" diye bir sorun çıkmaması gerekiyor. Burada, kadın hareketi ile partiyi karşı karşıya getirecek yaklaşımları doğru bulmadığımı söylemeliyim. Örneğin, "dayağa karşı mı, işkenceye karşı mı" gibi bir

ikilem doğru değildir. Bunlar karşı karşıya değil, yan yana ve bazen de iç içe konulacak şeylerdir. Kadın hem dayağa, hem de işkenceye karşı yürütülen bir kampanyada yer alabilir, almalıdır. Her ikisinde de farklı hedefler, farklı bağlaşıklar bulacaktır. Başka bir deyişle, her ikisi de değişik açılardan kadının gündemindedir ve hiçbir partili kadın böylesi bir tercih durumunda kalamaz, ya da onu buna zorlamak gibi bir perspektif doğru olmaz.

Kabul etmek gerekir ki, son derece özgül bir durum oluşabilir ve burada partili kadın için "kadınlık mı, parti mi," gibi bir ikilem söz konusu olabilir; örneğin, SHP'nin benimsediği yüzde 25 kota iyi bir şey. Buna ek olarak SHP iktidara geldiğinde Medeni Hukuku değiştireceğini ve daha birçok vaadinin kadın hareketinin çıkarı doğrultusunda olduğunu düşünelim. Bu arada, komünist parti de kadın sorunundaki yaklaşımını desteklemekle birlikte, başka nedenlerden dolayı seçime girmektedir. Bu durumda komünist parti üyesi kadının tercihi ne olacaktır? Üstelik komünist partinin seçimi kazanması ya da önemli bir başarı elde etmesinin mümkün olmaması, SHP'nin tek iktidar-adayı olması gibi bir durum söz konusu ise, SHP'nin iktidarı komünist partinin yakın amaçları açısından da olumluluk taşıyacaktır. Karasoy'un tam bu durumda yapacağı tercih (eğer yanlış anlamamışsam) "SHP'ye oy verilmesi" biçiminde olacaktır, olması gerekiyor. Bu durumda marksist partide "ne işi var" denilebilir. Fakat böyle bir soruyu doğru bulmuyorum. Böylesi bir özgün durumda, partinin kadın üyelerini serbest bırakabileceğini düşünüyorum.

Karasoy (kadın sorununda) kadınla kadının elelėliğini mutlaklaştırıyor. Bunu doğru bulmuyorum. Öyle anlar olur ki, kadınla erkeğin birliği kadın sorununun çözümüne önemli katkıda bulunabilir. Ayrıca kadın hareketinde "kadın kadınla el ele" belgisini savunduğu halde, "kadın erkek el ele" nin fiili pratiğiyle de karşılaşabilir. . En güzel örneğini SHP'nin kotasında ve diyelim ki, Medeni Hukuku değiştirebileceği varsayımında görüyoruz. Kısacası, bazı durumlarda "kadınlar ele ele" doğru olduğu gibi, bazı durumlarda da "kadın erkek el ele" doğru olabilir ve her ikisi de kadın sorununun çözümüne katkı yapar.

Marksist metodoloji, geçmişteki olumsuzlukları, pratikte doğruluğu sınanmış olanları bugüne taşımayı ve pratiğin mahkum ettiklerini de tümüyle atmayı zorunlu kılmaktadır. Bence geçmişte dar ve tek-yanlıydı, ama birçok olumlu çalışmada yapıldı. Bu arada, hiçbir marksist partinin tüzüğünde kadınların yönetici olmalarını engelleyecek bir maddeye de rastlamadım. Parti içinde iyi çalışmış ve hakettiği halde o yere getirilmeyen kadın belki vardır; ama bu, erkek için de geçerli değil mi? "Erkeklerin ne yaptığını gördük" (S.Özkal, **Yeni Açılım**, s. 20) gibi bir yaklaşımı tehlikeli buluyorum. Eşit temsile evet, ama "onlar yapamadı, biz olsak becerirdik" gibi, kadının üstünlüğünü, potansiyel olarak içinde barındıran bir söylemi doğru bulmak mümkün değil. Kadın hak etti de, onun yükselişi hep engellendi mi? Eğer böyle ise Behice Boran pratiğini nasıl açıklayacağız? Fakat, kabul ediyorum ki, hiçbir tüzük engeli olmadığı halde, birçok nedenden dolayı kadınların yönetici konuma gelememe durumları olmuştur, olmaktadır; olmaması mümkün değil zaten. Çünkü, erkek- değerleri toplumun tüm kesimlerinde güçlü bir şekilde varlığını sürdürmektedir. Parti içindeki

kadınların, kadınlık sorununa denk düşen temel görevlerinden biri de bu değil mi? Fakat buna rağmen "doğadaki eşitlik" anlayışının bugünkü parti yapısı açısından hiç de "eşit" bir durum yaratmaması gibi, acaba siyasal olarak da parti pratiğini olumsuz etkilemez mi, diye soruyorum. Sırf kadın oldukları için, yerlerini hak etmedikleri halde yönetime gelmeleri doğru mu?

Bir çözüm bulmak gerekiyor. Bugün açısından en akılcı çözüm, kadın üye sayısının erkek üye sayısına oranını artırmak ve bu orana denk düşen bir kota anlayışı olabilir. Ayrımcılığa karşı çıkan kadınlar için böylesi bir ayrımcılık hiç de çelişkili değildir. Böylesi bir kota hem hak eden kadının yönetici göreve gelmesinin önündeki yazılı olmayan engelleri kaldıracak, hem de parti içindeki erkek-değerleri benimsemiş kadınların kadınlık bilinci için de yardımcı olacaktır.

Sonuç olarak, kadın sorununa eski yaklaşımlarımızı eleştirmeliyiz. "Dar sınıf" bakışı bugünden yapacaklarımıza engel oldu. Feminist hareket ile kadın sorununda ne gibi işbirliği yapılabileceğinin yollarını, araçlarını bulmalıyız. Bunun için de, her şeyden önce diyalog geliyor. Diyalog, karşılıklı etkileşim için gereklidir. Feminizmin sadece bugünün hareketi olarak değil, sosyalist iktidarımızda da bağımsız bir kadın hareketi olarak var olabileceğini propaganda etmeli ve bunu programa getirmeliyiz.

Parti içindeki kadınlar partiye bağlı komitelerde örgütlenmeli ve bu komiteler, başka gruptan kadınlarla birlikte, ülkemize özgü yeni bir örgütlenme temelinde oluşacak bağımsız kadın hareketi içinde yer almalıdır. "Marksist kadının asıl yeri neresidir" diye bir soruyu doğru bulmuyorum. Çünkü, emekçi kadının sınıf çıkarları ile kadınlık çıkarları arasında bir çelişki yoktur. Aynı şekilde, bağımsız kadın hareketi ile partinin kısa ve uzun amaçları açısından da bir çelişki yoktur. Bu bakımdan, partinin amaçlarıyla bağımsız kadın hareketinin amaçları karşı karşıya konulmamalıdır.

Bütün bu söylediklerim kadın sorununun sınıflarüstü boyutu açısından daha çok önem taşır. Ama, belirttiğim gibi, sorunun sınıfsallıkla iç içe geçen boyutu vardır ki, özel mülkiyete karşı verilen mücadelenin kazanımları ölçüsünde, kadın sorununun çözümü ileriye doğru bir adım atabilir. Bu bakımdan,. özel mülkiyet kalkmadan sorunun nasıl ve ne ölçüde çözüleceğini merak ediyorum. Özel mülkiyetin kalkması sorunu çözmüyor, ama kalkmadan da köklü bir çözümden bahsedemeyiz, diye düşünüyorum ve İkinci tezdeki görüşü doğru bulmuyorum.

KADIN, KOTA VE PARTİ

Metin Servet POZAN

Günümüzde kadınlar toplumun her kesiminde, örgütlerde, partilerde, insiyatiflerde, işçi ve kadın hareketi olarak gözle görülür bir biçimde aktifleşmekte ve politikada birlikte çalışma ve birlikte karar alma istemlerini her geçen gün yükseltmektedirler. Doğal olarak kendi çıkarlarını koruyan, kişiliklerini geliştirmede kendilerine yardımcı olacak, politik ve toplumsal yaşamda hakları olan yeri kendilerine vermeyi görev bilecek bir "kuvvet"i de aramaktadırlar. Bu arayışları arasında yanlış-doğru bir takım eğilimlere kapılmalarını, bazılarının kadın sorununun çözümünü erkek düşmanlığında bulmalarını da hatırlatarak, çağdaş komünist partinin kadın hareketi içinde aranan "kuvvet" olması gerektiği, kadınların istemlerine partide cevap bulabilmeleri gerektiği düşüncelerimi sıralamak istiyorum.

Bu düşüncelerimi dile getirirken Sayın Karasoy'un "Partilerin kadın hareketini yönetip, yönlendirmeye kalkışması kadar, kadın hareketi içinde yer alıp, çalışan kadın üyelerine direktifler vermesi, nasıl davranacağını öğretmeye kalkışması da yanlış ve zararlıdır" sözlerine kendi sorunları çerçevesinde kendilerini yönetip, yönlendirecek kadınların sayılarının artması dileği ve şartıyla katılıyorum.

Sayın Karasoy tezlerinde ayrıca partilerde kadınlara kota tartışmasının olumluluğuna da değiniyor ve "bu, kendisini gerçekleştirecek koşullarla birlikte değilse, yeterli değildir" diyor. Kendisini, bu gerçeği sezebilen az sayıdaki kadın arkadaşlarımızdan biri olarak tanımlıyor ve kutluyorum. Çünkü, görebildiğim kadarıyla parti-

lerde bazı kadın arkadaşlarımız kendilerine tanınan oranlar doğrultusunda, hiç uğraş vermeden, kendilerini geliştirmeye gereksinim duymadan yönetici organlara gelme eğilimindedirler. Bence sözü geçen koşulları gerçekleştirmede parti içindeki kadınlar daha büyük sorumluluklar yüklenmelidirler. Sanırım, parti içindeki biz erkeklerin kadınlara tanıyacakları birtakım haklar değil, kadınların kendi çalışmalarıyla, bilgi ve becerileri ile elde edecekleri haklar kendileri açısından daha değerli olacaktır. Eğer kadınlar içinde bulundukları partilerde örneğin yüzde 50'lik kotayı olumlu buluyorlarsa, gerçekten bu orana teorisel-pratiksel olarak kendilerini hazırlamalıdırlar. Bir yandan bağımsız kadın hareketinin gelişmesinde rol oynayan partili kadın, bir yandan da partisinde katılımdan, eşitlikten, söz hakkından dolayı karşılaştığı sorunlarda açık savaş vermeli, doğadaki kadın oranının partisine doğrudan yansıması için çaba sarfetmelidir.

Dünya nüfusunun yüzde 50'sini oluşturan, iş saatlerinin yüzde 66'sını dolduran, buna karşın dünya gelirlerinin yüzde 10'u, dünya mülkiyetinin yüzde 1'i kadar pay alan kadın; buradaki olumsuzluğu saptayabildiği gibi, örneğin üyelerinin sadece yüzde 16 oranını kadınların oluşturduğu bir partinin yönetici organlarındaki kadın oranının yüzde 50'yi bulmasının olumsuzluğunu da saptayabilmelidir. Öyle ki, böylesi oranları Avrupa'da milyonlarca üyeye sahip partilerden esinlenerek gündemine bugünden alan partiler, gelecekte teori ve pratiği düşük, çalışamaz durumdaki organlar tarafından yürütülmeyi de gözönüne almalıdırlar. Bunu engellemek için de, parti üyeleri arasındaki kadın oranı hızla artırılırken, onların eğitimlerini de hızlandırmak gerekmektedir. Çünkü, erkek toplumun erkek partileri daha çok erkek üyelerini eğitmeye özen göstermişler, onları yönetimlere getirmişlerdir. Şimdi hiç eğitilmeyen kadınlar tarafından yönetilmeleri iki taraf içinde büyük sorunları beraberinde getirecektir.

Kapitalist sömürü sisteminin tanıdığı sınırlı haklarla yetinmeyen kadınlar, partilerde erkeklerin tanıdığı sınırlı haklarla da yetinmemeli, parti içinde uğraş vererek kendi haklarını elde etmeli, partilerindeki kadın çalışmasını erkeklerin ellerinden alıp, kendi sorunlarına kendileri sahip çıkmalıdırlar.

Clara Zetkin'in 19 Temmuz 1889'da Paris'te yapılan uluslararası İşçi Kongresi'nde dile getirdiği ".. yalnız sosyalist toplumda işçilerin oldğu gibi, kadınların da tüm hakları elde edilecektir" düşüncesi günümüzde geçerliliğini yitirmiş gibi görünmektedir.

Kadın sorunu hemen bugünden, kapitalizm çerçevesinde çözülebilmelidir. Kadınlar haklarını elde etmek için sosyalist toplum düzenlerini bekleme tembelliğinde bulunurlarsa, "Çağdaş Erkek Partileri"nin de çıkması kaçınılmazdır.

MARKSİSTLER ARASI TARTIŞMALARDA YENİ BİR BOYUTA DOĞRU

Serhat BAYSAN

Ağustos ayında 18 sosyalistin çağrısıyla bir araya gelen marksistler, sürdürdükleri tartışmalar sonucunda, sosyalistlerin genel tartışma konularında ön hazırlıklar yapması ve kitleye açık toplantılar düzenlemesi yetkisiyle, Birlik Tartışmalarını Düzenleme Kurulu (BTDK) adında geçici bir kurul seçmişti.

BTDK, kendisine verilen yetkilerle yaptığı çalışmaları bugünlerde yaymaya ve yayınlamaya başladı. Ocak ayı içinde, devrim ile demokrasi ilişkisi /program sorunu ve sosyalist demokrasi konularında açık toplantılar yapıldı. Bu konularla ilgili "tebliğ" hazırlayanların yazılarının bulunduğu üç kitap yayınladı. Ve (geniş toplantıda bu çalışmalar için belirlenen süreyi iki ay geçmekle birlikte) mart ayı sonunda, ilk çalışmaları tamamlamayı gerçekleştirecek nihai bir program belirledi.

Yapılan açık toplantılar katılılım sayı ve düzeyiyle umut veren bir başlangıç oluşturdu. Hemen herkesin ortak yargısını oluşturan özellikse, 1980 öncesi düşünüldüğünde, böylesine çok sayıda çevrenin bulunduğu bir toplantının gerçekleşmesinin kimi olumsuzluklar barındırsa da, önemli olduğuydu. Gerçekten de, sol içinde uygulanması gereken kuralların, izleyiciler tarafından büyük bir olgunlukla "deklare" edilmesi, belki de en önemli başarıydı.

Buraya kadar anlattıklarım, bir anlamda olayın bir yüzünü sergiliyor. Olumluluklar, umutlar.. Tabii ki, bu kapsamda bir çalışma yalnızca bunlardan oluşmuyor. Ve önemli olan, öze ilişkin değerlendirmeler yapabilmek, sonuçlara varabilmektir. Zamansız bulunsa da kanımca şu ana kadar yaşayanlar ve yapılanlar, tamamlanması için iki ay daha bekleyeceğimiz çalışmanın bütünü için yeterli ipuçları sağlıyor.

Bunların ilki ve kanımca en önemlisi, Ertuğrul Kürkçü'nün ik toplantıda altını çizdiği olgu gerçekleşemiyor, tartışmalar tüketilemiyor. Şu anda yapılan, yapılabilen, herkesin düşüncelerini "aynı" platformda belki de bir kez daha "tutanağa geçirtme-

si"dir. Ama bu iş bir başka ve baştan beklenmeyen sonuca da yönelmektedir: "Tutanaklara geçirtilen" görüşler arasında çok kabaca, ancak tam bugünü kavrayan bir "aynı"lık belirmekteir. Bu, marksizmin 1990'larda alacağı biçim konusunda geçmişle halatlarını koparabilecek yetenek ve istekte bir gücün, çok çeşitli çevreler içinden filizlenmekte oluşudur.

Yine süreç, ilk günlerden beri süren "devrimci", "reformcu" türü ön sıfatlamalarının da bugün ölmekte olduklarını gösteren sonuçları içeriyor. Tabii ki, şu anda bu sıfatların bir önceki pragrafta "aynı"lık gösterenler arasında bile kalkmadığı ve bir süre daha devam edeceği açıktır. Ancak, hakim, belirleyici eğilimin bu değil, "aynı"lık doğrultusundaki filizlenme olacağının işaretleri belirlemektedir.

Yaşanan ve galiba çözümsüzce sıkıntısı çekilen bir sorunsa, yapılan çalışmanın pratikte bağının kurulamayışıdır. Burada, kanımca, pratikten anlaşılması gereken üzerinde hemfikir olmamak ve daha da çok çalışmayı "gözleyenler" açısından bunun çok farklı algılanmakta olması sorunu, oluşturmaktadır. Gerçekten de, bir yanda dünyanın yaşadığı altüst oluşlar diğer yanda ülkede süren akıl almaz saçmalıklar nedeniyle yapılan tartışmalar, fazlasıyla "fildişi kulesi" içi çalışmalar görünümündedir. Fakat eğer yukarda değindiğim sonuçlar doğruysa, gerçek bunun tam aksidir. Yani tartışmalar fiilen çok "pratiktir".

Bu karışıklıkta, galiba, yapılan programda, "tartışmaları tükettikten sonra birlik sorununu tartışma" anlayışıyla, birlik konulu toplantıların sona bırakılması etkili olmaktadır.İzleyen herkesin tartışmayı ulaştırmak istediği temel "birlik" olmaktadır. Bu, İstanbul dışında, bir anlamda bu çalışmaya koşut giden panellerin tümünün birlik konulu olmasıyla da kendisini göstermektedir. Dönüp geriye bakıldığında, burada bir taktik yanlışlıktan söz edilebilir. Ancak, işaret ettiğim filizlenmenin böylesi bir tersine çevrilmiş süreçte oldukça zorlamalı ve şimdiki dağılımından hayli farklı bir şekilde gerçekleşeceği ve doğal filizlenmesinin gecikeceği, ya da gecikebileceği de bir gerçektir.

Şimdi yapılması gereken, bu tartışma içinde bulunan ya da çeşitli nedenlerle gözlemeyi yeğleyen tüm çevre ve kişilerle, ortaklaşa yapılabilecek "pratik" işlerin bulunmasıdır. Burada, "herkesle-herşeyi" mantığından uzak durmak ve dogmatik, yenidogmatik tüm eğilimleri, asıl arzulanan sonuçta tartışma dışında bırakmaktır. Hemen eklemek önemlidir; Bu anlayışlarla da daha farklı pratiklerde bir arada bulunmanın koşulları da her zamankinden daha açık durumdadır.

Hayat, kayıpları göze almayanların kazanamayacağını gösteriyor. Kuruçeşme Tartışmaları da bunu yine gösteriyor. Yeter ki, kaybetmeyi göze alabilen bir filizlenme cesaret bulabilsin ve gerçekçi hedeflerle adımlar atabilir hale gelsin.

YAŞLI GENÇLER, YAKIN ŞU GEMİLERİ!

Dr.Cüneyt BAŞBUĞ

Tarihsiz bir gençliğimiz var. Sık sık yediği tırpanlarda belirginleşen talihsizliğinin bir nedeni de tarihsizliği. Gençlik, içinde bulunduğu anı yaşıyor, çabuk unutuyor. Çabuk unutmanın bir nedeni yetersiz bir birikim temelinde herşeyi (ilkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum, sosyalizm, komünizm, Marks, Engels, 1905, 1917, 1968, ekonomi politik, diyalektik, Berkeley, Descartes, Robespierre, 1789, Avrupa Topluluğu, Çernobil, Gramschi, Popper vb.vb...) çok çabuk öğrenmesiyse, diğer nedeni geri toplumsal değerlere karşı çıkmakta ürkek davranması oluyor.

İki yıl önce, zamanında Fransa'daki bir işçi derneğine gönderilmiş, nasıl olduysa bir tarafa atılmamış İGD bildirileri geçti elime. Hiçbirinin altında tarih olmadığından 1976-1980 arasında herhangi bir tarihte yazılmış olabilirlerdi. Öyle ki, içeriklerinden bile kronolojik sıralandırmaya yardımcı olabilecek ipuçları çıkmıyordu. Değil dört yıl, günümüzün hareketli yaşamında dört gün bile gençliğin ülke sorunlarına, dünyaya bakışına büyük değişiklikler getirebileceği halde, tüm bildiriler birkaç cümle farkıyla birbirine benziyordu. Oysa hepsi çağımızın temel özelliklerini vurgulayarak başlıyordu. Çabuk öğrenilmiş, çabuk unutulacak formülasyonlarla.

Ne oldu bu bildirilerin sahibi İGD'ye? Yöneticileri nerede? Hâlâ tarihsiz bildirilere imza mı atıyorlar, yoksa 1980'lerin alt üst oluşu geçmişi değerlendirmelerinde yardımcı oldu da, günümüz geçliğini tarihsizlikten kurtarmak için kafa mı yoruyorlar?

Mehmet Karaca "Gemileri yakamıyoruz" diyor. Bütünüyla katılıyorum kendisine. Ama gemileri yakmak için önce bir kıyıya çıkmak ve içindekileri boşaltmak gerek. Aksi takdirde gemileri yakmak bir katliam değilse de, politik intihar olur.

1970'ler Türkiye'sinin en yığınsal gençlik hareketlerinden biri olan İGD hangi kıyıya çıktı? Çıktığı kıyılarda dolanıp "Harbiye Şehir Tiyatrolarında yapılan kongrelerin, 30 Ağustos, 9 Eylül yürüyüşlerinin", günümüzün moda deyişiyle "nostaljisini" mi yaşıyor? Yoksa görevi, göndere yeni klişelerin çekildiği, eskilerinin indirildiği resmi bir devir teslim töreniyle yeni kuşağa mı devrettiler? 1980'lere dört nala koşan yılların en yakın tanıkları neden yazmıyorlar, neden tartışmıyorlar? Kitaplar dolduracak bir konuda suskunluk neden?

Kuşkusuz günün karmaşık sorunlarına bir yanıt getiremezler ama yakın bir tarihte yaşanmışları anlamada yeni kuşağa yardımcı olabilirler. Geçmişi kavrama bir tarihtir. Geçmişi kavrama geri toplumsal değerlere, bu değerlerin savunucularına karşı çıkıştır. Yani tarihli bildirilerdir.

Tarihsiz bildirilerin yazarları, yeni kuşağın tarihsiz bildiriler yazmasına izin vermeyin! Yeni talihsizliklere izin vermeyin.

Dipnotsuz Düşünceler

POLİTİK EMEK

Halil KORKMAZ

"Eskimeyen Emek"te söz etmiştim.(*) İnsan ne kadar da kolay ekliyor, her şeyin başına (veya sonuna) emeği. Ben bu sefer, kolayca olmasa da politikaya bir emek eklemek istiyorum. "POLİTİK EMEK."

Aslında biraz acele ettim. Sizinle politik emekten önce emek uyumunu biraz daha dibe dalarak tartışmak isterdim. Bu hevesimi şimdilik başka bir "ay"a bırakarak emeğe takılmaya devam edeceğim. Yeri gelmişken şunu da belirtmeliyim: Her şeyi emekle açıklama diye bir iddiam yok. Yalnız, emek benim için çok önemli bir DÜŞÜNSEL HÜCRE. Hani şu Marks'ın bildiğimiz kapitalizmi tahlil yöntemi vardır ya, kapitalizmin hücresi olarak metanın ele alındığı. Emek de benim için işte öyle bir hücre. Bu "emek yazıları" ile gizli emeği pratik olarak açığa çıkarmayı, emeği değerlendirmedeki klasik çatışmacı diyalektiği aşmayı, emek-politika ilişkisini çözümlemeyi, yaşadığımız süreci bir de bu "düşünsel hücre"yle değerlendirmeyi (kendimce) düşünmüyor değilim.

(Bu kadar açıklama yeter. Şu politik emeğe girsem...)

Her çaba bir emek harcanımı değildir. (Bunu ben söylemiyorum. Klasik ekonomi politikte insanın bilinçli emeği ile bir arının veya başka bir hayvanın yaşamsal çabasının farklılığı belirtilir). Emek kavramı insansız düşünülmez. Bilinçli emeğini ilk adımda biyolojik varlığını sürdürmek için kullanan insan, artık ruhsal ve toplumsal varlığını korumak için de bilinçli bir emek harcanımı içine girer. Bu emek harcanımı insanı politikleştirir, emeğini de politik emeğe dönüştürür.

Soruna biraz da yerçekimini hissederek yaklaşalım. "Eskimeyen Emek"te işçilerin ilk makine kırma eylemlerini hatırlatmıştım. İşçilerin üretim sürecinde makinalarla uyumundan sonra, üretim sürecinin dışında (aynı zamanda içinde) makinaların veya üretici güçlerin sahiplerine karşı örgütlenme faaliyetleri başlar. İlk işçi birlikleri, ilk sendikal örgütlenmeler. Arkasından ilk komünist örgütlenmeler, ilk işçi partileri... Üretim sürecinde insanı yaşatmak için harcanan emek yavaş yavaş (veya

(*) **Yeni Açılım** Ocak 1990 Sayı. 21

hızlı hızlı) üretim sürecinin dışına çıkmakta, üretim sürecinin dışında her faaliyette taşıyıcısına yeni bir kimlik kazandırmakta. Çalışan işçi -BİR KİMLİK; sendikalı işçi -BİR BAŞKA KİMLİK; partili işçi- BİR BAŞKA KİMLİK. Parantez. Emek, harcandığı her alanda insana yeni bir kimlik kazandırır. Kimlik bunalımı aynı zamanda emeğin bunalımı. Parantezi kapatıyorum. Her kimliğin bir bedeli vardır. Her kimliğin ayrı bir emek harcanımı vardır. İşçi kimliği üretim sürecindeki emekle belirlenir, politik kimlik politika alanı (yaşamın tümü)nda harcanan emekle belirlenir.

Aklıma yine birşey geldi. Biraz indirgemecilik olacak, biraz da yine "ekonomi politikten" kaygısını bir yana bırakarak söylemek istiyorum. Bir metanın değerinin o meta için harcanan emek süresiyle belirlendiğini biliriz. O zaman BİR KİMLİĞİN DEĞERİ'de onun için harcanan emek süresiyle belirlenmez mi? (Bu emek süresini belirleyen de o günkü toplumsal ortalama emek süresidir.) Bence öyle.

Bir kimliğe kavuşmak istiyorsak o kimliğin kendi alanında emek harcamalıyız. Yoksa emek harcanmaksızın elde edilmiş kimlikler (vardır böyle kimlik'ler) uçup gider, yıkılan duvarlar gibi.

Sargın ve Kutlu'nun yurda dönüşlerini (buraya hemen nerden geldik) bir de bu açıdan düşünsek.. Ülke dışında varlığını sürdüren bir politik kimlik, ülke içinde AÇIK bir faaliyete girmedikçe o politik kimliğin hiçbir anlamı yok. (Uluslararası anlamda bile yok mu?) Her kimlik varlığını kendi mekanında emek harcayarak sürdürür. Bu politik bir emek sonucu kazanılır, korunur. (Yurda dönüşlerden önce "Halkımız" şöyle söyleseydi, bence hiç de yanlış olmazdı: Dağ dağ için emek harcamış veya dağ dağ için politika yapmış, dağın haberi olmamış) Bu nedenle dönüşler o güne kadar ülke içinde harcanan politik emeğe de bir anlam kazandırdı. Politik emek harcayanla, politik emek harcanılan yakınlaştı. Daha bir tanışır oldular.

Biraz önce bir kimliğin değerinin nasıl belirlendiğine değinmiştim. Ona tekrar dönsek. O kimlik politik bir kimlik olsa, o politik kimliğin değerini de harcadığımız politik emek süresi belirlese nasıl bir manzara ile karşılaşırız acaba?

Birincisi, harcadığımız politik emeğin yeterli olmadığı ortaya çıkabilir. (Nicelik)

İkincisi, harcadığımız politik emeğin günün koşullarına cevap veremediği ortaya çıkabilir. (Nitelik)

Üçüncüsü, harcadığımız politik emeğin geçmişte harcadığımız politik emekle (Program çalışması v.s) uyumsuzluğundan söz edilebilir.

Dördüncüsü, harcadığımız politik emeğin politikamızı eskittiğini söyleyebiliriz.

Beşincisi, altıncısı da sayılabilir. (Onu da size bırakıyorum.)

Peki bir politik kimlik için harcanan emek süresi nasıl belirlenir?

"15 yıllık partili yaşamımda böyle yenilenme görmedim arkadaş"

"O eski partilidir, parti için çok emek harcamıştır" söylemlerinde kimlik için harcanan emeği hep bir "kıdeme" indirgemişizdir. Oysa politik emek için önemli olan

emek süresinin uzunluğu değil, verimliliğidir. Herkesin bir politik kimliği olduğunu unutmamak gerek. (Politikanın alanının genişlediğini, artık politikanın siyasi merkezlerin tekelinden çıktığını düşünerek söylüyorum bunu) 70 yılı aşkın uzun bir süre harcanan politik emek bunu hesaba katmalı.

Kadın hareketinin bugün geldiği noktayı düşünüyorum. (Konumuz kadın sorunu değildi, sakın feminizme girme). Marksistler yüzyılı aşkın kadın sorunu için de politik bir emek harcamışlardır. Ama feminizmin şu kısa sürede harcadığı politik emek kadar dönüştürücü olamadılar. Evet, harcanan her politik emek karşımıza iyi bir ürün çıkarmaz. Bazen de ihanet eder bize. "Bunca yıl bunun için mi uğraştık?" dedirtir bize. (Bu ihanet haklı emeğin haksız emeğe dönüşmesi gibi birşey mi yoksa?)

Bu ihaneti nasıl önleriz acaba? Bence klasik gelse de yine bilime bağlı diyeceğim. Sadece bilime değil, bilimsel bilgiye aynı zamanda. Günümüzde harcanan politik emeğin siyasi, sağduyusal, felsefi, teknik yanlarından çok bilimsel bilgiyle ilişkisi ön plana çıkmakta. (Çevrecilerin, yeşillerin kendi aralarındaki iletişim ağlarını düşünün, bilimi ne güzel kullanıyorlar. Doğu Avrupa'daki genç dönüştürücüleri — artık onlara komünist demiyorum— düşünün, siyasi felsefi yanlarından çok bilime dayalı dönüştürücü yanları ön planda)

MOLA - Farkına varmadan günümüzdeki bilgi sistemine girdim galiba. Ama günümüzde harcanan politik emek onsuz düşünülmez ki. Neyse, hazır mola almışken fazla dağıtmadan politik emekle ilgili birkaç sıralama yapıp toparlansam iyi olacak. DEVAM

Bana soracak olursanız

1- Politik emeğin alanı tüm yaşamdır.

2- Politik emeğin kalitesini belirleyen bilimle ilişkisidir.

3- Politik emek karşımıza her zaman iyi bir ürün çıkarmaz, bazen ihanet eder.

4- Harcanan her politik emek politik bir kimlik kazandırmaz. Ama her kimlik politik bir emeği gerektirir.

HER ZAMANKİ NOT: Düşünelim.

MARKSİZM BUNALIMDA MI?

Mahmut GÜNEŞ

90 yıl önce Lenin şöyle yazmıştı: "Uluslararası sosyaldemokrasi (komünist hareket, M.G) bugün ideolojik bir sarsıntı içindedir. Şimdiye kadar Marx ve Engels'in öğretileri devrimci teorinin sağlam temeli olarak kabul edilmekteydi, ama şimdi bu öğretilerin *yetersiz ve geçersiz* olduğu konusunda her yerde sesler yükseliyor."(1)

İnsan düşünüyor, acaba tarih kendini mi tekrarlıyor? Bugün de marksizm'in bunalımda olduğu üzerine, marksizm-leninizm'in "tarihsel alışılmışlığı üzerine 90 yıl öncesinin seslerine benzer sesler duyuluyor.

Dünya komünist hareketinin olağanüstü bir dönem yaşadığı bir gerçek. Bu dönemi analiz edebilmek için şu sorular yanıt bekliyor: Bunalımda olan marksist teori mi yoksa onun şimdiye kadar savunucusu olan temsilcileri mi? Bütün dünya komünistleri bunalımı eşit derecede yaşıyorlar mı? Bunalımın asıl kaynağı sosyalist ülkeler mi? Yoksa kapitalist ülkeler komünist partiler mi? "Yeni düşüncenin" bunalımla ilişkisi nedir? Bu soruları yanıtlayabilmek için tarihsel olarak geriye gitmek gerekiyor.

I

Kapitalizmin eşitsiz gelişmesi, sosyalist devrimin nesnel koşullarının emperyalizmin zayıf halkalarında oluşmasını gündeme getirdi. Marks ve Engels'in varsayımlarının tersine komünist devrim kapitalizmin en gelişkin olduğu Amerika, Fransa, Almanya'da aynı zaman sürecinde başlayan bir biçimde değil, kapitalizmin az ya da orta derecede geliştiği tek tek ülkelerde, önce Çarlık Rusya'sında filiz verdi. Marks ve Engels'in hatta bir süre Lenin'in savunduğu dünya devrimi düşüncesi temelde yanlış çıkmadı, tarih ona, daha uzun sancılı başka bir yoldan varmayı seçti.

Bilimsel sosyalizmin pratik ilk uygulamasının Ekim Devrimi sonrası gerçek haline gelmesi, sosyalizmin kuruluşuyla ilgili geçmişten alabileceği deney olmaması "sınama, yanılma yöntemini" sosyalist bilimin öngörüleri temelinde kullanmayı kaçınılmaz kılıyordu. Ancak bugünden geriye bakıp konuşulursa bunda pek başarılı olunduğu söylenemez. Bu noktada bir parantez açmak gerekiyor.

---

(1) Lenin, **Programımız** adlı makale

Bugünden o dönemlere bakarken kolaycı, spekülatif değerlendirmelere girmemek gerekiyor. Bunu niçin vurguluyorum: Şimdi moda haline geldi. Tarihi olayları geçtiği somut koşullardan soyutlayarak, bireylerin, önderlerin verili objektif koşullarda tarihi yarattıkları unutuluyor. Kimi bilim adamları daha da ileri giderek, "ben olsaydım şöyle şöyle yapardım ya da şu komünistin dediği yapılsaydı böyle olmazdı" demeye getiriyorlar. Bugün böyle konuşmayı tarihi materyalist açıdan incelemek olarak değil, ona idealistçe bakıp tarihe akıl öğretmek olarak görüyorum. Parantezi kapıyorum.

Lenin, yaşadığı sürece komünist hareketin yönlendirici önderi oldu. Onun zamanında hem kendi partisi içinde, hem diğer komünist partiler içinde, hem de kardeş partiler arasında canlı, açık tartışma vardı. O dönemle ilgili Bolşevik Partisindeki tartışmalar ve III. Enternasyonalin kongre tutanakları incelenirse bu çok açık görülür.

Lenin sonrası dönemde Kruşçev, Brejnev dönemi de dahil bu geleneğin yok edildiğini, açık tartışma yerine "abi-küçük kardeş" ilişkisinin geçirildiğini görüyoruz. Sonuç, kişilikli kendi beynini omuzu üstünde taşıyan komünist partisi yerine, geleneksel çizgiyle tartışmayan, sosyalist ülkelerdeki olumsuzlukları gözü kapalı savunan, kimi bilim adamlarının tahlillerini beyin süzgecinden geçirip eleştirmeden kendi ülkesinde uygulamaya çalışan komünist partilerinin ortaya çıkmasıdır.

Şüphesiz ki, bu süreci zorlayan teorik-pratik gerekçeler vardır. Başlangıçta tek ülkede gerçekleşen sosyalizmi, emperyalizme karşı koruma, kollama kaygısı belirleyici rol oynadı. Gerçekten de kapitalist dünyadan Sovyetler Birliği'ne yönelmiş her eleştiri, saldırı antikomünist içerik taşıyor, onu yıkmayı hedefliyordu. Haklı olarak komünist partileri de "tek ülkede gerçekleşen sosyalizme" yönelen her eleştiriye kalkan olmak ihtiyacı hissediyorlardı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan sosyalist sistem, daha şiddetli olarak kapitalist ülkeler komünist partilerini "bu sistemi her eleştiriden" korumaya itti.

Sonuçta emperyalist propagandayla aynı paralele düşmemek kaygısı komünistlerin kendi aralarında olması gereken açık tartışmanın üzerinde psikolojik bir baskı unsuru oldu. Ayrıca, proletarya enternasyonalizmi zaman içinde de dejenerasyona uğradı. Tek merkezden yönlendirilmeyi kabul etmek, ortaya atılan uluslararası tezleri birlikte tekrarlamak enternasyonalizmin ölçütü sayıldı. Yakın bir dönem olması açısından 1970'lerin ileri demokrasisi, "antitekelci demokrasi" konseptinin tüm ülkeler komünist partileri tarafından değişik biçimlerde de olsa programlarına alınması bu kötü geleneğin hatırlanabilecek örneğidir.

Yeniden bir parantez açmak gerekiyor. Değindiğim konu açısından ülkemiz somutunda konuşursak TKP hareketi ne yazık ki bu kötü geleneğin aşırı uygulayıcısı oldu. Her dönem için ileri sürülen uluslararası Sovyet tezleri, ideolojik-politik söylemler, ulusal parti politikası haline getirildi. Sovyet bilim adamlarının sanki hepsi aynı düşünüyormuş gibi sunulmaya özel önem gösterildi. Doğal olarak, TKP'nin politikasını eleştirenler de Sovyetler Birliği'ni eleştiren "antisovyetikler" olarak lanse edildi. Bu eğilimlere karşı savaş açıldı.

TKP hareketinin kendi ülkesiyle ilgili bilimsel araştırmalarının olmaması, Leninizm'i bir merkez merceğinde kırılmamış olarak ülke somutuna uygulayamaması bu kötü gelenekle bağlıdır. .

TKP hareketinin. Stalin döneminde "stalinci", Kruşçev döneminde "kruşçevci", Brejnev döneminde "brejnevci" olması aynı geleneğin etkileri dışında açıklanamaz. Dünya komünist hareketi, bugün canlı bir tartışma içine girmişken, her parti kendi beyniyle düşünmeye çalışırken, TBKP hareketi bu kötü gelenekten henüz kurtulamadı. Bu anlayışın yeni başarısızlıklara yol açacağını birlikte yaşayarak göreceğiz. Parantez kapatılabilir.

Bugün dünya komünist hareketinin basınında değişik politik amaçları haklı çıkarmak için "Lenin"e dönmekten -bahsediliyor. Ancak bu "dönüş"ten farklı şeyler anlaşılıyor. Kanımca, "Lenin"e dönmek" düşüncesinden ilk önce, yukarda bahsettiğim gelenekten kopmayı ve uzun süre Dünya Komünist Hareketi'nin saflarında unutulmuş bulunan Lenin'in devrimci teorisine dönmeyi, onu geliştirmeyi anlamak gerekiyor. Düzenin eklentisi olan, sosyal-demokrasinin arkasında yürümeyi politik strateji haline getirmiş partiler yerine, iktidar için her yoldan savaşa hazır reformlar için savaşan ama reformist olmayan, legal

olanakları kullanan ama legalizme batmamış, kapitalizme karşı sosyalizmi alternatif olarak gösteren ve bu doğrultuda mücadele eden komünist partilerini canlandırmak "lenizme dönmek" demektir.

* * *

Bütün ülkeler için aynı içerikli devrimci strateji olamaz. Her ülkenin komünist partisi, bilimsel teoriyi kendi koşullarında "yeniden üretmek" ve bunu somut koşullara uygulamak göreviyle karşı karşıyadır. Gelişmiş bir kapitalist ülkenin komünist partisinin stratejisi ve taktikleri ile emperyalizmin zayıf halkası olan bir ülkenin komünist partisinin stratejisi ve taktikleri farklıdır. Ancak bilimsel-sosyalist teorinin özü, her iki ülkede de aynıdır. Bu özün hayata geçiriliş biçimi farklıdır. Her ülkeye özel, özü değiştirilmiş bilimsel sosyalist teori olmaz. Bir ara rağbette olan "Avrupa Komünizmi" bu gerçeği dikkate almadığı için yanlış sokaklara sapmıştır.

Dünya Komünist Hareketindeki "klasik" partiler, ikinci dünya savaşı sonrasından bugünlere kadar gelen ne Sovyet çizgisini, ne sonradan ortaya çıkan Çin geleneğini, ne Arnavutluk geleneğini, ne de Leninizmi revizyona tutarak ortaya çıkan "Avrupa Komünizmi"ni sürdürerek sosyalist sisteme "yeni halkalar" ekleyemediler. Devrimi başaran Küba, Nikaragua ve bağımsızlığını kazanan sömürge ülkeler bu çizgilerin dışında ortaya çıktılar.

Eğer çok genel bir değerlendirme yapacak olursak özellikle "klasik" komünist partilerinin "başarısız" olduğu söylenebilir. Başarısızlık sözcüğü bir çok anlamda kullanılabilir. Hangi içerikte anlaşıldığına bağlı olarak da her "geleneksel" komünist partisi için özel başarısızlıklardan bahsedildiği kadar, başarıdan da bahsedilebilir. Örneğin, Portekiz Komünist Partisi'nin 1974 devriminde oynadığı rol başarıdır. TUDEH'in İran Devrimi'nde oynadığı rol ise başarısızlıktır. Bu iki parti de aynı marksizmi savundukları halde, başarı-başarısızlık açısından uç noktalarda duruyorlar. Söylemek istediğim her komünist partisinin uluslararası etken dışında ulusal sorumluluğunun olduğudur.

Geleneksel komünist partilerinin "başarısız" olmalarında uluslararası etkenin önemini azaltmak istemiyorum. Aksine özellikle Avrupa komünist partileri açısından, yığınlara çekici gelen, örnek "yaşayan bir sosyalizm" gösteremediler. Kapitalizmden, ekonomi, teknoloji, yaşam standardı açısından geri kalan reel sosyalizm çekici olamazdı. Bürokratik deformasyona uğramış, yığın demokrasisinden uzakta olan bir sosyalizmin yanlış bir temelde propagandasını yapmak, bu partilere kitleler gözünde inandırıcılıklarını kaybettirdi. Sadece bu nedenle ilginçtir ki, Sovyetler Birliğine toz kondurmayan "klasik" komünist partileri değil, Sovyetlerdeki sosyalizm uygulamalarını eleştiren, "Avrupa Komünizmini" savunan partiler daha hızla güçlendiler. Avrupa Komünizmi yanlış bir yoldaydı ama yığınlar gözünde daha inandırıcı, kişilikli bir imaja sahipti. Bunun için "Avrupa Komünizmi"ne kapılmış partilerin saflarında bugün açığa çıkan gerçekler karşısında büyük bir şaşkınlık, kaos yok.

Emperyalist propagandanın Sovyetler Birliği'ne düşmanlığını da hesaba katmalıyız. Emperyalizm, kitlesel haberleşme, iletişim ağının çok geliştiği, bu anlamıyla dünyanın çok küçüldüğü günümüzde, yaşayan sosyalizmin tüm olumsuzluklarını hemen abartıp çarpıtarak dünya kamuoyuna iletebiliyordu. Tüm bunlar birlikte ele alınırsa, reel sosyalizmin hatalarını bilinçli ya da bilinçsiz örtmeye çalışan "klasik" komünist partilerinin "başarılı" olmaları, yığınlar gözünde alternatif olarak görülmeleri beklenemezdi.

Ayrıca şu noktayı da vurgulamalıyım: Dünya Komünist Hareketi deyince akla hemen "klasik" komünist partileri geliyor. Her ülke özelinde bu partilerin dışında, komünist gruplar, partiler yok mu? Var olduğunu yaşam hergün gösteriyor. Bu açıdan başarı-başarısızlık değişiyor. Örneğin; Filipinler'de geleneksel komünist partisi siyasal yaşamda fazla bir rol oynayamazken, gerilla hareketi siyasi yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır.

Genel olarak konuşursak, "klasik" komünist partilerin dışındaki komünist grup ve eğilimler, sosyalizme karşı inançların sarsıntı geçirdiği bu dönemde savundukları görüşler bakımından ideolojik-politik yıkıma daha az uğradılar. Bunun temel bir nedeni "klasik" komünist partilerinin [illegible]lığının yaptığı gibi enternasyonalizm adına uluslararası tek sesli bir politikayı gözü kapalı [illegible] reel sosyalizmin olumsuzluklarını her yönüyle bilimsel olmasa da zamanında dile getirmeleridir.

Sovyet çizgisine "bağlı" komünist partiler ise bugün ne yazık ki, öyle durumdadır ki, reel sosyalizm

için ne kadar olumlu şeyler söylemişlerse, bunların tam tersinin doğru olduğunu bugünkü Sovyetler Birliği yöneticilerinin açıklamalarından öğreniyorlar. Bu partilerin üyeleri enternasyonalist görev adına "kandırıldıklarını" düşünüyorlar. Komünist ahlâk açısından bu başlı başına psikolojik bir yıkımdır. Güven bunalımına, kaosa yol açıyor.

Dünya komünist hareketinin önemli bir parçası olan sosyalist ülkeler komünist partileri de bugün bir bunalım yaşıyorlar. Kimileri buna "gelişme bunalımı" diyor. Ancak bunalım, bunalımdır. Hem toplum içinde hem de sosyalist ülkeler partileri içnde yukarıda ifade ettiğim diğer komünist partilerinin karşılaştığı ideolojik-politik dağınıklık, kaos burada daha şiddetli yaşanıyor. İktidarda olan bu komünist partilerinin sorumlulukları fazla olduğu için bunalım daha büyük ortaya çıkıyor.

Kapitalist ülkeler komünist partilerinin Sovyetler Birliği'nde açığa çıkan ulusal çatışma sorunlarından (eskiden sosyalizm ulusal sorunu bütünüyle çözmüş diyorduk) mafya tipi örgütlenmelerden, rüşvetçilikten (ki bunlar bize göre burjuva propagandasıydı), Polonya'daki, Macaristan'daki yolsuzluk ve iktidar probleminden etkilenmemesi düşünülemez. En başta Sovyetler Birliği olmak üzere, sosyalist ülkeler komünist partilerinin bunalımlarının diğer komünist partilerine yansıması kaçınılmazdı ve yansıdı da.

Sovyetler Birliği'nde başlatılan "yenilenme ve açıklık" döneminde açığa çıkan gerçekler, Sovyet bilim adamlarının ortaya attıkları "yeni tezler" komünist partilerinin bunalımını gözle görülür duruma getirdi. Hiçbir bunalım birden ortaya çıkmaz. Daha öncesi, bunalımın nicelik olarak birikme dönemi vardır. Bugün, bunalım nitelik sıçraması yaparak bilince çıktı. Ortaya atılan tezler, ideolojik söylem olarak eskiyle yeniyi ve geleceği tartışmaya soktu. Sağ içerikli ideolojik görüşlerle, leninci görüşlerin karşı karşıya gelmesi dünya komünist hareketinde yeni saflaşmalara yol açacak gibi görünüyor.

Özetlemek gerekirse, *dünya komünist hareketi, en başta sosyalist ülkeler olmak üzere, Leninizm'den uzaklaşmanın, bu teoriyi geliştirmemenin bunalımını yaşıyorlar.*

Marksizmin temsilcilerinin bunalımını, marksist-leninist teorinin bunalımı biçiminde algılamak doğru mu? Böyle bir özdeşlik kuranlar var. Komünist partiler kendi hatalarının faturasını, marksist öğretiye çıkarttırırlarsa objektif davranmış olamazlar. Belki kendilerini *"temize"* çıkarmış olurlar ama kendi dayanakları olan bilimsel öğretiyi de sakatlamış olurlar. Bunun yaratacağı yıkım ise o kadar büyük olabilir ki, kendi varlıklarını kendileri tartışmak zorunda kalırlar. Bu nedenle felsefe doktoru Heinrick Opitz'in şu görüşüne katılmamak olanaksız, tamamen katılıyorum: "Yaşamın kendisinin öne koyduğu pratik, politik ve kuramsal sorunları yapıcı bir biçimde tartışmaksızın bir 'kriz-bunalım' hakkında bu kadar konuşmak nedendir? Marksizm-leninizm yaratıcı gelişmekte olan bir öğretidir. Eğer bunu göremiyorsanız, anlayış eksikliğinizi *kuramın bir bunalımı gibi* sunmamalısınız. Bu *marksist bilim* ile değil, onun *temsilcileri* ile ilgili bir şeydir. Yalnızca bir bilimsel varsayım, yanlış yada uygulamalı bir deney başarısız oldu diye insan bilgisinin özel bir alanını 'ortadan kaldırmayı, yok etmeyi' gerektirmez. (2)

Kısacası dünya komünist hareketini bunalımının sorumlusu marksizm-leninizm değil onu geliştirmek bir yana, doğru dürüstü uygulamayan komünist partilerinin kendileridir. Leninizm bize teoriyi dogmatikleştirmemizi, onu revize etmemizi, açık tartışma yerine, kapalı kulisçiliği, sosyalizmi yığın demokrasisinden kopartarak onu bürokratik tarzda deforme etmemizi öğretmedi. Hiçbir bilim, kendi kendine gelişemeyeceğine göre, sosyalizm bilimini, leninizm'i geliştiremedikse, hatta leninizm'den uzaklaşıldıysa *hatalı öznel etkendir, teori değil.*

II

Dünya Komünist Hareketi içerisinde süren "marksizm bunalımda mı?" tartışmasının ülkemiz komünist hareketine yansımaması düşünülemezdi. Yansıdı da. TBKP sekreteri Haydar Kutlu yoldaş şöyle diyor:

"Tartışmanın belirli bir yöntemi olabilmesi için önce, *marksist teorinin bunalım içinde olup olmadığına yanıt gerekiyor.* Bu yanıtı bulabilmek için şu soru anahtar olabilir. Marksizmin bugünkü sorunları

---

(2) **Dünyaya Bakış** *sayı:16, s.64.*

(Türkiye ve dünyada) başarının, gelişmenin sorunları mıdır yoksa gelişmemenin, başarısızlığın mı? Herhalde başarının denemez.

"Bu yanıttan sonra yanıtlar kabaca ikiye ayrılacaktır, (ayrılıyor): a-Başarısızlık bir uygulama sorunudur. Yani marksizm-leninizm'i kendi koşullarımıza yaratıcılıkla uygulayamadık. b- *Başarısızlık uygulama sorunlarını aşıyor.*

"Bize göre doğru yanıt *ikincisidir.* Zira nasıl olur da tüm dünyada marksistler aynı beceriksizliği *hep birlikte* aynı süreçte gösterebilirler. Geçmişin muhasebesi süreci içinde bir noktaya kadar biz de birinci yanıtı veriyorduk. Artık bu yanıtı yeterli ve doğru görmek mümkün değildir. *Öyleyse başarısızlığın nedenlerini bizzat Marksist teorinin içinde aramak gerekir.* "(3)

Dünya Komünist Hareketinde başarı-başarısızlık sorununa nasıl baktığımı belirtmiştim. Ayrıca burada ifade edilen "başarısızlığın" nedenlerini "marksist teorinin içinde aramalıdır" görüşüne kanıt olarak gösterilen "zira nasıl olur da tüm dünyada marksistler aynı beceriksizliği hep birlikte aynı süreçte gösterebilirler," düşüncesine çok kısa bir cevap vereceğim: Daha önce anlatmaya çalıştığım, yanlış bir proletarya enternasyonalizmi anlayışından kaynaklanan "tek merkezli"" görüşler birlikte savunulursa, uygulanırsa, BİRLİKTE leninizm'den uzaklaşılırsa, doğal olarak BİRLİKTE başarısız olunur. Burada merak edilecek ilginç bir şey göremiyorum.

Kutlu yoldaş marksizmin bunalımının nedenlerini daha ikna edici olarak açıklamak gereğini kendisi de hissediyor. Başka kanıtlar da ileri sürüyor. "Bilimde teknolojide ve dünya görüşünde yeni ve büyük sentezlenmenin doğduğu tarihsel evrelere 'çağ' demek doğru olur. 21. yy'a girerken insanlığın aynı zamanda *yeni çağa* girdiğine inanıyorum, ve bu çağ yeni bir aydınlanma çağı olacaktır."(4)

"Çağımız değişmişse leninizmin de aşılması gerekirdi. Aşamayışımız bunalımın nedenlerinden biridir. Aşmak gerekir, Lenin'e dönüş onu aşmak anlamına gelir. "(5)

" Bize göre *hastalığın nedenleri doğrudan doğruya marksist teorinin kendi iç çelişkilerinde ve tarihsel aşılmışlıktadır.* Teori yanlış olarak doktrine dönüştürülmüştür. Marksizm bir yönüyle bir doktrindir, ama aynı zamanda, ondan fazla bir şeydir. Şimdi yeni bir canlanmanın içinde olmakla birlikte, *marksizmin bir bunalıma düşmüş olduğunu kabul etmek gerekir.* Bunun ikinci nedeni ise *leninizm'in günümüzde aşılmış olduğunu* göremeyişimizdir. Lenin'in düşüncelerine dönüş, onu günümüze uyarlama anlamında, *leninizm'i aşmak demektir."(6)*

Söylenen düşüncelerin özeti şudur: Çağımız değişmiştir. Daha önceki çağda marksizm-leninizm geçerliydi. Ama şimdi çağ değiştiği için, leninizm'i de aşmak gerekiyordu, aşılamadı. Bu da marksizmin bunalımının nedeni oldu. Ayrıca daha önce ifade edildiği gibi, marksizm teorik olarak kendi iç çelişkilerine sahipti, bu çelişkiler de görülmemişti. Bunalıma bir neden de buydu.

Haydar Kutlu yoldaşın söylediklerine katılmak mümkün değil. Her şeyden önce "çağımız değişti" değerlendirmesinin hiçbir bilimsel yanı yok . Çağ kavramı sosyo-ekonomik formasyon ve onun değişim yönü ile ilgilidir. Ayrıca her çağın merkezinde bu değişimi sağlayacak temel bir sınıf bulunur. Örneğin feodalizmden kapitalizme geçiş çağından bahsedilebilir ve çağın merkezinde burjuva sınıfının olduğu, feodalizmden kapitalizme geçerken de bu sınıfın başlıca rol oynadığı söylenebilir. Yine biliniyor ki Ekim devrimi yeni bir çağı başlatmıştır. Bu çağ, Lenin'in de belirtiği gibi "kapitalizmden komünizme geçiş" çağıdır. Bu çağın merkezinde işçi sınıfı bulunuyor. Değişimin motor gücü de bu sınıftır. Kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı bugün de sürüyor, leninizm bu çağın marksizmidir. Bu nedenle "leninizmi aşmak", yani bu teoriyi, geçmiş bir çağın başarılı bir teorisi olarak bir kenara koymak değil, bu bilimsel teoriyi özünü bozmadan geliştirmek gerekiyor.

---

(3) H. Kutlu, **Marksizm ve Gelecek,** *sayı:1, s.118*
(4) H. Kutlu, **Yeni Açılım** *sayı:15, s.8*
(5) H. Kutlu, **Marksizm ve Gelecek,** *sayı:1*
(6) H. Kutlu, **Yeni Açılım** *sayı:13, s.15*

Bu noktada şu totolojiye dikkat etmek gerekiyor: "Lenin'in düşüncelerine dönüş, onu günümüze uyarlama anlamında, leninizmi aşmak demektir." Bu türlü bir formülasyon kadroların kafasını karıştırmaktan başka bir işlev görmez. Eğer Lenin'in görüşleri başka bir çağda kalmışsa, onun düşüncelerine dönmek gerekmiyor. Bu çağa özgü yeni bir ideoloji (!) üretip, leninizmi kendi çağında doğru ama bugün eskimiş bir teori olarak kenara koymak gerekiyor. Şüphesiz isteyen, yaratacağı yeni bir ideolojinin (!) içerisine Lenin'in görüşlerini "çağa uyarlayarak" yani çağ değiştiği için özünden kopartarak eklemleyebilir.

Çağımız değişmişse, leninizmin aşılmasından yani onun eskimesinden, çağımız kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı ise leninizmin geliştirilmesinden bahsetmek gerekiyor. Bu nedenle *"leninizme dönüş"* ile *"leninizmi aşmak" uyuşmayan iki, görüştür, birbirine eklenemez.*

Sonra bir şey hiç anlaşılmıyor: Kutlu yoldaş kendini marksist olarak nitelendiriyor. Ama "marksist teorinin kendi iç çelişkilerinden", marksizmin "tarihsel aşılmışlığından" söz ediyor. Leninizm "aşıldıysa" leninci olmak gerekmiyor. Marksizm de "tarihsel olarak aşıldıysa" (ki leninizmin aşıldığını düşünen birisi ondan daha "eski" olan marksizmin de aşıldığını söylemek zorunda kalır.) marksist de olmak gerekmiyor.

***

Kutlu yoldaş marksizmin leninizmin aşılmışlığından bahsediyor ama görüşleri kendi içinde oturmuş değildir. Bu nedenle çelişkili görüşler ardarda sıralanabiliyor. Örneklersem:

"Marks, Engels ve Lenin'in görüşleri anlamında marksizm bir öğreti, bir doktrindir. *Bu öğreti günümüzde de geçerliliğini koruduğu için,* aynı zamanda teoridir de. Ne var ki, teori doktrinden farklı olarak, pratiğe daha yakın olmak durumundadır, zira ondan çıkar sürekli onunla gelişir. Başka deyişle teori en genel anlamdaki doktrinden ayrılır. *Marks, Engels, Lenin'in görüşleri kendi çağdaş koşullarında teoriydi. Bugün başka tarihsel koşullardayız,* bu farkı görmemek marksizme ya da gerçeğe doktriner yaklaşım, marksist teoriyi de salt doktrine indirgemek olur." (7)

İnsan şaşırıyor. Kutlu yoldaş önce "Marksizm bir öğreti, bir doktrindir. *Bu öğreti günümüzde de geçerliliğini koruduğu için,* aynı zamanda teoridir de" diyor. Buradan *marksizmin günümüzde de geçerliliğini koruduğunu* öğreniyoruz. Daha önce, çağ değiştiği için marksizmin tarihsel aşılmışlığından bahsediyordu. Bu çelişkiyi fark ettiği için mi bilemiyorum, tekrar aynı paragrafta eski noktaya dönüyor, "Marks, Engels, Lenin'in görüşleri kendi çağdaş koşullarında da teoriydi, bugün, başka tarihsel koşullardayız," diyor. Yani, *bu çağda marksizm geçerliliğini korumuyor.*

Yunan mitolojisinde son derece karışık içinden çıkılmaz çelişkili durumlar için kullanılan bir deyim var: Gordias düğümü, işte Kutlu yoldaşın söyledikleri, Gordias düğümünü hatırlatıyor.

Yeri gelmişken bir örnek daha vermek gerekirse, "Leninci parti anlayışının bizim kendi koşullarımızda da geçerliliğini koruduğu kanısındayım". (8)

Ben de Kutlu yoldaşla aynı görüşteyim. Leninci partiden ne anladığımızı ayrıca tartışabiliriz. Ancak, Kutlu yoldaşın şunu izah etmesi gerekiyor; çağımız değiştiği için leninizm aşıldığına göre, leninizm günümüzde geçerliliğini korumadığına göre, "eski" çağa özgü parti anlayışı neden geçerliliğini koruyor. Leninizmin diğer görüşleri aşılıyorsa, parti konsepti neden aşılmıyor! İkinci Gordias düğümünü çözmek yine Kutlu yoldaşın işi.

***

Kutlu yoldaş marksist teorinin sorunlarını tartışırken şöyle diyor: "İdeoloji sınıfın çıkarına bağlı olarak taraflıdır. Biz sömürüye karşı ezilenlerden ve emekten yana isek, bu ideolojik bir konumdur. Bu niteliği ile *bilimden, bilimsel yaklaşımdan farklılaşır.* Bu farkın yeterince farkında olmayışımız marksist teorinin sorunlarından önemli birisidir."(9)

---

(7) H.Kutlu, **Yeni Açılım,** *sayı:15, s. 20*
(8) H.Kutlu, **Yeni Açılım,** *sayı:16, s.11.*
(9) H.Kutlu, **Yeni Açılım,** *sayı:15, s.19.*

"*Bilime ideolojik konumdan yaklaşılamaz.* Basitleştirerek söylersek, *bilim işçi sınıfı ya da burjuvazinin çıkarını arayarak* yaklaşamaz."(10)

"Marksizmi bizatihi *bilim olarak görmek yerinde değildir:* bu anlamı içerdiği için *'Marksizm bilimdir' formülasyonunu terketmek* yerinde olacaktır.(11)

Önce Kutlu yoldaşın görüşlerini sadeleştirmek gerekiyor.

1. İdeoloji sınıf çıkarlı olduğu için bilimsel yaklaşımdan farklılaşır.
2. Bilime ideolojik yaklaşım olmaz, yani bilim sınıflarüstüdür. Dolayısıyla burjuva ya da proleter bilim olamaz.
3. Marksist ideoloji sınıf çıkarlı olduğu için marksizm bilim değildir.

Marksizm bir bilim mi sorusunun ayrıntılı yanıtını başka bir yazıya bırakarak önce ideolojiyi tanımlamakla başlamamız gerekiyor: İdeoloji, toplumun karşısında duran görevlerin çözümü için, toplumsal ilişkileri belli bir sınıfın amaçlarına uygun duruma getirmeye yönelik görüşlerin sistemli bir toplamıdır. Politik, felsefi, ahlâki tüm görüşler bu sistemin içine girer. Bu açıdan genel olarak söylemek gerekirse, son analizde burjuva idelojisi ve işçi sınıfının ideolojisi gibi iki temel ideolojiden bahsedilebilir. Marksizm-leninizm işçi sınıfının ideolojisidir. Marksizm ne kadar bilimselse, bu ideoloji de o kadar bilimseldir. İdeoloji sınıf damgası taşıyor diye onun "bilimsel yaklaşımdan farklılaştığını" düşünmek, bir ideoloji olan marksizm'in de bilimsel olmadığını söylemek demektir. Halbuki Kutlu yoldaşın kendisi bile "Marksizm bilimsel bir düşünce ve felsefedir." (12) diye kabul ediyor. Kutlu yoldaşın kendisi yine paralojizme düşmüş oluyor. Marksizm, bir ideoloji olduğuna göre, bilimsel olduğunu da söylediğimize göre işçi sınıfı idelojisinin "bilimden, bilimsel yaklaşımdan farklılaşması" gerekmiyor.

Burjuva toplumbilim kuramcılarının yıllar önce ortaya attıkları "ideolojileştirmeden kurtulma" teorisini hatırlamak gerekiyor. Bu teori, ideolojinin bilimle uzlaşamayacağını, bilimin ideolojiden temizlenmesi gerektiğini formüle etmişti. Şüphesiz burada en başta söz konusu olan toplumsal bilimlerdir. Bu bilimleri ideolojiden kurtardığınızda, aslında yine geriye kalan burjuva ideolojisine göre şekillenmiş burjuva toplumbilimleri oluyor.

Bu noktadan devam edersek Kutlu yoldaşın söylediği "bilime ideolojik konumdan yaklaşılamaz," görüşü "ideolojileştirmeden kurtulma" teorisiyle birleşiyor. Yanlış oluyor.

Kutlu yoldaş, doğa bilimleri ile toplumsal bilimler ayrımını da yapmıyor. Genel olarak "bilim"den konuşuyor. Bir doğa bilimi olan fizik açısından, burjuva fiziği, işçi sınıfı fiziği olamaz, ama işçi sınıfı toplumsal bilimi, burjuva toplumsal bilimi olur ve zaten vardır. Uzlaşmaz sınıf farkları sürdüğü sürece de tarafsız, sınıflarüstü toplumsal bilimler olamaz. Lenin, bu gerçeği çok önce ifade etmişti: "Uygar dünyanın her köşesinde. Marks'ın öğretileri, marksizme bir çeşit 'zararlı mezhep' gözü ile bakan, (resmi ve liberal) bütün *burjuva biliminin* aşırı düşmanlığını ve nefretini uyandırmaktadır. Ve baska bir tutum da beklenemez, çünkü sınıf çatışması temeline dayanan bir toplumda, *"tarafsız" toplumsal bilim yoktur.* Bütün resmi ve liberal bilim, şu ya da bu biçimde ücretli köleliği savunmaktadır; oysa marksizm bu köleliğe karşı amansız bir savaş açmıştır. Ücretli köle temeline dayanan bir toplumda *bilimin tarafsız olmasını beklemek* . sermayenin kârlarını azaltarak işçilerin ücretlerini çoğaltmak gerekip gerekmediği sorununda, fabrikatörlerden tarafsızlık ummak kadar aptalca bir saflıktır." (13)

* * *

Şimdiye kadar tartıştığım noktalardan bir özet çıkarmam gerekirse Kutlu yoldaşın çok yakın zamana kadar savunduğu -şimdilerde ise tam tersini ifade ettiği- şu görüşlerinin aynı işi yapacağını sanıyorum:

"Marks ve Engels, sosyalizmin bir ütopya olmaktan çıkıp *bir bilim* haline gelmesini, üretim güçlerinin, kapitalist toplumda köklü değişikliğe yol açan gelişmesinde, örgütlü sanayi proletaryasının ortaya çıkmasında görürler. Marks kapitalizmi analiz ederek sosyalizmin tarihsel zorunluluğunu göstermiştir."

---

(10) A.g.y.

(11) A.g.y.

(12) H.Kutlu, **Yeni Açılım,** *sayı:15, s.19.*

(13) Lenin, **marksizmin Üç Kaynağı ve Üç Ögesi.**

"Lenin 20.yüzyılın başlarındaki yeni tarihsel dönemin niteliklerini ayırdedebildi ve *emperyalizm döneminin marksizmi*ni yarattı. Bu nedenle de marksizm-leninizm denildi. Lenin öğretisini başarılı biçimde pratiğin sınavından de geçirdi."

"Marksizm öyle bir *bilimdir* ki akademilerde hapsedilerek kavranamaz. Akademilerde marksolog olunabilir ama marksist olunamaz. Marksizm-leninizm ancak toplumsal pratik içinde kavranılabilir."

"İnsanlık düşüncesi toplumsal gelişmeye paralel gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Her düşünce sistemi bir öncekini aşarak yürümüş ve marksizm leninizmle bugünkü *en son noktasına* varmıştır. Fakat marksizm bir din gibi kendisinden sonra gelişmenin olmayacağını söylemedi. Oluyor da. *Ama bütünsel bir sistem olarak marksizm henüz aşılmadı."*

"Marks, Engels ve Lenin'in düşünceleri *çağımızın henüz aşılmamış düşünce sistemidir.* Yakın zamana kadar *marksizm öldü* diyorlardı. Bugünlerde bu sesler giderek kırılıyor. (14)

---

(14) H.Kutlu, TBKP Davası, Sorgu. s. *18, 70, 115, 121, 124.*

KOMÜNİSTLERLE SOSYALİSTLER ARASINDAKİ AYRILIK AŞILIYOR

İngiltere Komünist Partisi yayın organı **Marxism Today** *yazarları, Doğu Avrupa'daki gelişmelerin sol üzerindeki etkisi ve sonuçlarını tanınmış kişilerle bir yuvarlak masa toplantısında tartıştı. Tartışmaya katılanlar Beatrix Campbell (feminist ve komünist), Eric Hobsbawn (komünist ve tarihçi), John Lloyd (sosyalist ve Doğu Avrupa Uzmanı) ve Mario Telo (sosyalist, yazar ve İtalyan Komünist Partisi üyesi). Aşağıda bu toplantının kısaltılmış bir metnini sunuyoruz.*

■ **Sizce komünizmin can çekişmesine mi tanık oluyoruz?**

John Lloyd: Doğu Avrupa muhalefet hareketlerinin gücü ülkeden ülkeye değişiyor. Tabii bunda bir toplumsal etken rol oynuyor. Üzerine tümüyle ölü toprağı serpildiği düşünülen toplumlar —Gorbaçov'a şükür ki— birdenbire uyandılar. Artık komünist partileri, (onların yıllar süren mutlak gücüne karşın) bir işgal gücü olarak görüyorlar. Gorbaçov'un bu rejimlerden elini çekmesiyle birlikte her şey çok çabuk oldu. Prag'ın ünlü muhalefet liderlerinden Valtr Komarek'in dediği gibi, "Biz, 300 bin partilinin 15 milyonu yönettiği bir sistemde yaşadık." Aynı durum bu ülkelerin tümü için de geçerli.

■ **Bunun sonuçları çok büyük mü oldu gerçekten?**

Eric Hobsbawn: Ben öyle olduğu kanısındayım. Bir dönemin sonunu yaşıyoruz: Ekim Devrimi'nin egemen olduğu bir dönemin sonunu.

Bea Campbell: Bu, marksizm-leninizmin can çekişmesi. Marksizmin sonu olması da gerekmiyor, çünkü bu iki anlayış birbiri ile örtüşmüyor. Bir başka tartışma, bolşevizme öncülük eden devrimci ruhun sonunun gelip gelmediği. Biz, devrimci geleneğin sosyal demokrasi ve yeni sosyal hareketlerle olan ilişkisi üzerinde de konuşmalıyız.

Nasyonalizm

Eric Hobsbawn: Doğu Avrupa ülkeleri, yetersiz ekonomileri olan diktatörlük rejimlerinden kurtuldular. Alternatif de öyle kolay kolay ortaya çıkmıyor. Milliyetçi,

ırkçı ve gerici pek çok akım baş gösterdi. Ama öte yandan olumlu kazanımlar da çıkıyor ortaya. Merkezi planlama ekonomisini kaldırıp atmak gibi basit bir yolla her şey süt liman olmayacak. Durum daha karmaşık. Giderek daha ciddi sorunlar çıkıyor ortaya.

Mario Telo: Ekim Devrimi'nin değerlerinin yok olduğuna inanmıyorum. Devlet mülkiyetine dayalı, bozuk ekonomili, örgütlü politik diktatörlük rejimleri yerküreden süpürülüp atılıyor. Bu doğru. Ama bunun Ekim Devrimi'nin değerleri ile pek az ilgisi var. 1920'li yıllarla karşılaştırdığında, SSCB'de ve diğer sosyalist ülkelerde bu değerleri artık görmüyorsun. 1948 Çekoslovakyası belki hariç, hiçbir ülkede demokratik meşruiyet sağlanmadı.

John Lloyd: Eric'in söylediğine itiraz etmek istiyorum. Bu ülkeler yeniye, denenmemişe ayak basıyorlar. Ama değişimlerin milliyetçiliğe ve ırkçılığa yol açıp açmayacağını bilemiyorum. Bazı komünist partilerin —Polonya Komünist Partisi başta olmak üzere anti semitizmi (Yahudi düşmanlığını) kendilerini topluma kabul ettirmede, hatta kimi zaman, içte istenmeyenlerin temizlenmesinde buna başvurduklarını unutmayın. O halde yeni bir şey değil bu. Macaristan Liberal Parti —halk arasında "yahudi" partisi olarak adlandırılıyor— üyesi biri ile konuşmuştum. Şöyle demişti: "Tabii ki toplumumuzda yahudi düşmanlığı görürsünüz. Bizim parti afişlerinin üstü devamlı olarak karalanırdı. Şimdi bu akımlar su yüzüne çıkıyor; bunları hesaba katmak zorundayız. Ama, yeniden, örgütlü bir faşist güce yol açacağını sanmıyorum." Özgürlük hareketleri her tür gerici akımı bertaraf etmeleri gerektiğini gayet iyi biliyorlar. Lech Walessa ve Solidarnos öncülüğündeki hükümet, Polonyalı Katolik başpiskopusun yahudi düşmanı sözlerine hemen tepki gösterdi.

Bence sorulması gereken bir başka önemli soru, Marks'ın düşüncelerinin, Lenin'in parti kavramına nereye kadar yol göstereceğidir. Bir başka deyişle, proletarya diktatörlüğü ve ondan zuhur eden her şey olmaksızın bir marksizm var mı?

Bea Campbell: Belirli bir marksist jargon, bizim leninizme bağladığımız çarpık bir politikaya kolaylıkla mal edilebiliyor. Yani, son gelişmelerle marksizm, bir bakıma problemleştiriliyor. Bağlı olduğumuz yeni sosyal hareketler, aslında, marksizme doğrudan bir gereksinimdir. Marksizmin önünde giden bir şeyler var gerçekten. Bu konuda duygusal olmamalıyız, çünkü önemli. Marksizm bunu inkâr ediyor, kabul etmiyor. Bana bu, marksizm öncesi sosyalist ve komünist kültür gibi geliyor. Bu salt kurumları, sınıf mücadelesini ve devlet gücünü belirlemekle kalmamış, aynı zamanda bireyin doğumundan ölümüne yaşamını, dünyasını ve kültürünü de belirlemiş. Bu, üretim ile 'yeniden üretim' dünyası arasındaki ilişki konusunda bir politik kültür, marksist görüş açısından tümüyle farklı bir kültür.

Tek Yönlü

■ **Eric Hobsbawn, siz Ekim Devrimi'nin damgasını taşıyan bir dönemin sonuna gelindiğinden söz ettiniz. Bununla ne demek istediniz?**

Eric Hobsbawn: Önce şunu söylemek istiyorum. John marksizme fazla tek-yönlü

bakıyor. Marksizmde yalnızca bir kesinlik olduğunu varsayıyor. Bu, açık ki, böyle değil. Alman sosyal demokrasisinin Marks'a geri döndüğünü pekala söyleyebilirsiniz. Lenin'in marksizm yorumu, kimi ülkelerde doğrulandı. Bu ülkelerde, a) öncelikle bir devrimci durum, b) yanısıra, geri ekonomik yapılar vardı ve c) Marks'ın öngördüğü gibi, insanların bir kitle hareketinden başka güvenecekleri bir şeyin kalmadığı ve başka tipte bir partiye, yani sonuç alıcı bir öncü partiye gereksinim söz konusuydu. Ama bu ülkelerde bile leninizm tek marksist akım değildi. Farklı yorumlara sahip olan menşevikler de marksist geleneğe dahildi. Aslında 1914 öncesinde marksizm üzerine klasik görüş, leninizmin zıttıydı. O zaman, insanlar onu Alman sosyal demokrat görüşüne yol gösteren bir ideoloji olarak düşünüyorlardı. İç kapitalist çelişkiler —Lenin'in savunduğu devrimci taktik ve hele devrimci örgüt olmaksızın da— sistemin çökmesine er ya da geç yol açacaktı. Bu marksizden meşru bir sapmaydı. Yani şunu demek istiyorum: Marksizm ile marksizm-leninizmi bir ve aynı anlamda ele alamazsınız. Marksizm konusundaki leninist varyant, açık ki, bir kriz yaşıyor. Nedeni gayet açık: Ekim devrimi dönemi sonuna geldi. Kapitalizmin doğası değişiyor. Ve biz, yakın gelecekte bir şeylerin yalnızca devrimci yöntemlerle kurtarılabileceği katastrofik bir kriz beklemeyelim.

Planlama

Lenin'in doğru sonuca varıp varmadığı ayrı bir konu. 1914 ile 50'li yılların başları arasında, dünya kapitalizminin katastrofik bir kriz yaşadığı konusunda hiç kuşku yok. Kimse, hatta ABD'nin kendisi bile, bu hastalıktan kaçamadı; hele 30'lu yıllarda hiç kaçamadı. bu belalı sistemin ayakta kalabileceğinden kimse emin değildi. 30'lu yılların ilk yarısından Moskova'ya doğru bir tür politik turizm başladı, salt soldan değil, sağdan da oldu bu akım. Herkes, o sistemin nasıl çalıştığını bilmek istiyordu. Planlama, moda bir sözcük olmuştu, hatta kapitalist dünyada bile. Ve bu durum 50'li yıllara kadar böyle sürdü. Kapitalizmin kriz ve istikrarsızlığı, onun yalnızca küçük bir çatlağından işçi sınıfı hareketinin yararlanabileceği duygusunun oluşmasına yol açtı. Şimdi biliyoruz ki bu gerçekleşmedi. Ve hele 50'li yıllardan itibaren, kapitalizmin eknomik olarak yaşayabilir, hatta yaşayabilirden de ötede olduğu açık. Bu görüldü.

Bana şu çok açık geliyor: Doğu Avrupa sisteminin çözülmesi 1917 sonrası işçi hareketindeki bölünmenin artık hiç haklı olmadığı gerçeğinde yatıyor. Sosyalist hareket bölündü, Enternasyonal tek bir devrimci dünya hareketinin yeterli olduğu savı konusunda bölündü. Kısa zaman sonra, henüz 2 yıl bile geçmeden, bunun böyle olmadığı açıkça ortaya çıktı. O zamanlar, ancak demokratik merkeziyetçiliğin zorunlu biçimi olan askersel türden partiler temelindeki bir devrimci işçi hareketinin gerekliliğini tartışabilirdin. Bu tamamen yanlış da olmazdı.

Leninizmin tarihsel başarısı, faşizmin yenilmesinde yatıyor. SSCB olmaksızın, komünistlerin omurgasını oluşturduğu direniş hareketleri ve partizan orduları olmaksızın, faşizm yenilmeyecekti. O zaman, biz de burada liberal demokrasilerden söz edemeyecektik. Sağ otoriter devletlerden ya da sağ diktatörlerden oluşan bir yelpa-

zenin altında yaşıyor olacaktık. Oysa durum böyle değil. Ve bu nedenle de, komünistlerle sosyal demokratlar arasındaki ayrılık anlamsızdır. Bu yüzden, şu ya da bu biçimde, yeniden birleşme gündemdedir. Bu İtalyan Komünist Partisi -ki bu parti gerçekten de sosyalistlerle birlikte erimeyi, kaynaşmayı deniyor- bir parti biçiminde mi olmalı, yoksa herkesin sosyalist parti içinde birlikte çalışması biçiminde mi olmalı? Bu ayrı bir konu. Belki de, ayrı partiler olarak kalacaklar, ama perspektif yeniden birleşmiş olacak.

■ **Mario, 2. ve 3. Enternasyonaller arasındaki eski bölünmenin sona erdiği konusunda senin görüşün ne? Acaba, yeni bir sentez mi geliyor?**

Mario Telo: Ayrılığa son vermek gerçekten de gündemde. Hâlâ kitle desteği olan komünist partiler, uzun zamandan beri kimi sosyalist partilerle toplumsal bir yenilenme uğruna diyalog yürütüyorlar. Söz konusu sosyalist partiler de tam da bu tür sorularla meşgul olan partiler. Ana soru, "sosyalizm" kavramını nasıl dolduracağız. Yani, Kautsky ya da Hilferding ile ilgili değil, çağdaş toplumun gerçek problemleri ile ilgili.

Eric, antifaşizm konusundaki düşüncelerinde tamamiyle haklı. Komünist partiler o konuda anahtar rol oynadılar. 30'lu, 40'lı ve 50'li yıllarda ve belki İspanyol ve Portekiz komünist partilerinin geliştirdiği kazanımları düşünürsek, 60'lı yıllarda önemli bir faaliyetti bu. Fakat 70'li yıllardan itibaren, antifaşizm artık bir cazibe odağı olmaktan çıkmıştı.

■ **Berlin Duvarı'nın yıkılması doğal olarak, bir politik sistemin başarısızlığı olarak yorumlandı. Üstelik bunda, ideolojik sağ'ın katkısı hemen hemen yok gibiydi. Sol için cesaret verici olanakların gelişeceği, tümüyle yeni bir duruma doğru mu gidiyoruz?**

Bea Campbell: İlk kez Leipzig'de olan olaylarda heyecanlandım. Doğu Avrupa'nın kalan kısmındaki komünist partilerin yıkılışı kaçınılmaz görünüyordu. Bu partiler, toplumu sakatlamışlardı. Tüm bunlar sona erdiği için mutluyum. Ama gerçek bir mutluluk da değil bu; çünkü tüm bu ülkeler tamamen harap olmuş.

Fakat Leipzig başka bir şey de gösterdi. Beni heyecanlandıran, 2. ve 3. Enternasyonalin birleşmesi isteminden de ötede olan bir şeydi; Leipzig, komünist kurtuluş ideşinin sosyal demokrasiye bir çağrısıydı. Sosyal demokrasi ise kendi sosyalist partileri biçiminde pek de iyi gitmiyordu. Doğu Alman eylemleri, kaosa düşmeksizin, parti-örgütü düşüncesine de saldırıyor. Eylemleri, pazartesi günü işyerlerini terkederek nereye gittiğini bilen insanlar izlenimini bıraktı bende. Bu gidiş, önlenemez bir kitle hareketine doğru büyüyordu. Her şey parti-örgütü olmaksızın gelişti. Politik oluşumların bu biçiminden, sosyal demokrasi çok şey öğrenebilir.

Macaristan ve Polonya'daki gelişmeler, otokratik komünist toplumun çözülüşüydü. Sanki boğazına dek sosyalizmle dolmuş insanlar, kısa vadede bir şeyler yapmak istiyorlar. ADC'deki ortam ise daha farklı. Şöyle diyordu insanlar: "Sosyalizmle olan deneyimimiz pek çok alanda kötü, ama korumak ve geliştirmek istediğimiz pek çok iyi şey de var. Biz sosyalizmi kendimiz keşfetmek istiyoruz."

■ John, Batı Avrupa solu, Doğu Avrupa'daki değişikliklerden güç kazanabilir mi, sence?

John Lloyd: Önce şunu söylemek isterim. Bea ile aynı görüşte değilim. Berlin Duvarı yıkıldığında, Doğu'dan Batı'ya bir akım başladı. İki gün sonra, bu tersine döndü. O zaman tüketim maddeleri ile dolu naylon torbalar taşıyan Doğu Almanlar görüyordun. (Naylon torba bir simgeydi). Bu beni bir başka noktaya getiriyor. Kapitalist dünyada, sermayenin uluslararasılaşması uygulamaya giriyor.

Çokuluslu şirketler, sürekli daha güçlü hale geliyorlar. Sosyalist ülkeler, Comecon, kendilerine sürekli şu soruları soran güçlerle çevrili: "Buradan hangi avantajı sağlarız? Kazanılacak ne var? İşgücü ucuz mu?" Walessa gibi insanların bunda rolü oldu. Adam tüm dünyayı dolaştı ve Polonya ekonomisinin yüzde 80'ini satılığa çıkardı. Aynısı öteki ülkelerde de olacak; belki Çekoslovakya ve ADC'de daha az. *Yeni Forum* eski, klasik soruyu yöneltti: "Üçüncü bir yol var mı?" Bence de yok.

Mario'nun söylediklerine de itiraz etmek isterim. Bir dizi yanlış karşılaştırma yapıldığını sanıyorum. İtalyan Komünist Partisi ile Batı Alman SDP arasındaki diyalog, eşit konumlardaki iki parti arasındaki diyaloga uygun düşmüyor. Komünizmin krizi, sosyal demokrasininkinden çok daha derin. İKP özel bir durum; o gerçekte uzun bir süreden beri sosyal demokrat. Sosyal demokrasinin krizi daha çok teorik karakterde. Niçin kişi kendini "sosyalist" diye nitelendiriyor? Niçin kimi partiler Thatcher ile aynı politikayı uyguladığı halde "sosyalist" etiketini kullanıyor? Avusturya'da Hawke, Fransa'da Mitterrand, İspanya'da Gonzales... hepsi Thatchervari politik hatlar izliyorlar. Ama tartışma götürmeyen bir şey var: Sosyal demokrat kesimde komünist-sosyalist tartışması azalıyor.

Eric Hobsbawn: Batı sosyal demokrasisi kesinlikle güllük gülistanlık da değil. Biz kendi problemlerimizde yoğunlaşmalıyız. Sosyal demokrat programlar ve yapılar, belli bir tarihsel döneme yanıt olarak oluştular. Sosyalistlerin ekonomi konusundaki düşünceleri, 1918-45 arası dönemden çıkan deneylerin sonucudur. Ancak, o zaman iyi iş gören Keynesci yaklaşım, bugün problemleri ele alamıyor. Aşırı karamsarlığa da yer olmamalı. Kapitalist yeniden-yapılanmanın kalıcı bir karakterinin olması gerekmiyor. Dünyanın Thatcherist bir döneme girdiği de bir yanılsama. Sağın bahar dönemi, şöyle böyle iyi bir 40 yıl sürmüş olan Keynesci dönemden çok daha kısa olacak. Biz, önemli reformların gerekli olduğu bir dönemde yaşıyoruz. Ve bu dönemde sol elinden geleni yapıyor. Var olan reel sosyalizm yıkılması açıkça bir geri adımdır, sosyal demokrasi için de böyledir. Çünkü, sosyal demokrasinin beklentiyi karşılayacağı, kesin olmaktan çok uzaktır. Doğu Avrupa'nın sömürgeleştirilmesi çok olasıdır.

Mario Telo: Sovyet Devrimi dönemi konusunda Eric'ten daha karamsar, ama ADC'de olanlar konusunda ondan daha iyimserim. ADC'de demokratik, barışçıl bir devrim söz konusudur ve bu, Almanya'da olduğu için özellikle önemlidir. Çağımızda ilk kez, Almanya dünyaya ve Avrupa'ya barışın, demokrasinin, daha çok özgürlük ve sosyal haklar isteyen bir kitle hareketinin mesajını yaydı.

Doğu Avrupa ülkeleri büyük bir kriz içinde, ama bu sağcı Batı kapitalistlerinin açık bir zaferi değil. Çok daha karmaşık, çok daha şaşırtıcı bir sorun bu. Avrupa solunun geleceği ve şansları konusunda iyimserim. Çünkü, Doğu Avrupa ülkelerindeki gelişmeler yumuşamanın bir sonucudur, soğuk savaşın değil. Kitlelerde pasiflik yerine büyük bir demokrasi ilgisi var. Ve yeni sosyalist akımlar var. Bunlar birçok ülkede önemli rol oynuyor. Belki Polonya'da değil; Polonya daha çok soğuk savaşın meyvesi. Ama solun önemli bir rol oynayabildiği ADC'de, Macaristan'da ve Çekoslovakya'da bu böyle.

Yeni Sömürgecilik

Yeni sömürgecilik tehlikesi reeldir. *Yeni Forum*'un önde gelen bir üyesi bunu şöyle açıklıyor: "Biz Batı Almanya'nın Sicilyası olmak istemiyoruz." Kitle hareketleri içindeki geniş sol akımların varlığı, bir sağ saldırıya karşı önleyici güç oluşturabilir.

İKP ile SDP arasındaki diyalog, her iki partinin orta yolda karşılaşması biçiminde değil. Bu konuda John haklı. Bunun önkoşulu, İKP içinde uzun bir özeleştiri süreci yaşanması ve evrensel demokratik değerlerin kabulüydü. Emin olabiliriz ki, tüm bunlar sosyal demokrat geleneğe aittir.

Eric Hobsbawn: Ve marksist geleneğe de!

Mario Telo: Evet, tabii. Ama Berlinguer gibi biri sosyal demokrat kampa daha fazla aitti, hatta iki enternasyonal arasında büyük gerginlikler olduğu zamanlarda bile. Sosyal demokrasi ile komünizm arasında bir üçüncü yol olduğunu sanmıyorum. Yeni bir sol stratejiyi nasıl inşa ederiz, sorun bu. Sosyal demokrasinin sola karşı üstünlük sağlayacağını da kabul etmek zorundayız. Ancak soru şudur: Hangi sosyal demokrasi? Şunu diyebilirim: Kitle hareketleriyle organik bağı olan ve toplum içinde derin sosyal "kökleri" olan bir sosyal demokrasi. Daha çok, oy partileri olan İspanyol ve Fransız sosyalist partileri değil.

MACARİSTAN: SOSYALİST PARTİ DOĞDU

Geçen Ekim ayında yapılan Macar Sosyalist İşçi Partisi (MSİP) kongresi, ulusun geleceği üstünde belirleyici bir etki yapması kaçınılmaz bir olay olarak ülkede tüm dikkatleri üstüne çekti. Ateşli tartışmalardan sonra, Macar Sosyalist Partisi'nin (MSP) doğuşunu ilan etti ve böylece devlet partisi olarak 1956'dan beri erkte olan MSİP'in tarihi sona erdi.

Sandor SZORCSIK
Macar Sosyalist Partisi (MSP) WMR temsilcisi

1980'lerin ikinci yarısında Macar toplumu bir bunalımla karşı karşıya kalırken, tüm kesimlerin hoşnutsuzluğu gittikçe artıyor politik yönetime duyulan güven kayboluyor ve ahlaki bunalım derinleşiyordu. Sonuç olarak, sosyalist hedeflere olan inanç eriyip gidiyordu.

Durum, gelecek olağan kongreyi beklemeksizin bir ulusal parti konferansı toplanmasını gerekli kıldı ve böylesi bir konferans Mayıs 1988'de toplandı. Bu konferans, 30 yıldan fazla bir süredir ilk kez Merkez Komitesi'nin ve yürütme organlarının, hükümetin ve ona bağlı organların çalışmalarının eleştirel bir değerlendirmesini yaptı. Konferansın vardığı sonuca göre, ulusun ilerlemesi ve refahı köklü bir değişimi, ülkeyi bunalıma götüren politik çizginin terkedilmesini, her alanda daha hızlı reformları, ekonominin ve politik sistemin uyumlu bir biçimde yenilenmesini ve toplumun yaratıcı potansiyelinin açığa çıkarılmasını gerekli kılıyordu. Delegelerce saptanan öncelikler arasında, ekonomide pazar mekanizmalarının devreye sokulması, çoğulculuk ve yasallık temelinde yeni bir politik kurumlar sisteminin yaratılması ve en önemlisi, parti içi demokrasinin geliştirilmesiyle MSİP'in yeniden yapılandırılması bulunmaktaydı.

Konferanstan sonra büyük ölçekli dönüşümler başlatıldı. Politik ve hukuksal reformlar dinamik bir biçimde birbirini izledi: Yeni yasalar çıkarıldı, yeni bir anayasa düşüncesi üstüne bir tartışma başlatıldı, çok partili demokrasinin yürürlüğe konması için zemin hazırlandı, hükümet ile parlamento arasındaki ilişki gözden geçirildi, vb. Çarpıcı politik atmosfer içinde düzinelerce yeni sosyopolitik hareket, der-

nek, klüp, grup ve cemiyet ortaya çıktı. Eski partilerden bazıları, örneğin Sosyal Demokratlar, Bağımsızlık Partisi, küçük mülk sahipleri ve köylülerin partileri, yeniden canlandı... MSİP değişen koşullara kendini yeniden uyarlamak zorundaydı. Parti yaşamının demokratikleşmesiyle birlikte parti örgütleri ve organları daha aktif duruma geldiler, geçmişteki hatalar ve ülkenin gelişiminin yolları, vb. tartışılmaya başladı.

Parti içinde birbiriyle çatışan akımlar ortaya çıktı; bazıları sosyalizm modelinde değişim gereğini sosyalizmin yadsınması ile özdeşleştirdi; kimileri Macaristan'da başarısızlığa uğrayanın marksizm değil, ondan sapan yönetim olduğunu ileri sürdü; başkaları ise stalinist bir parti çağrısında bulundu. "MSİP içinde devrim" çağrıları yapılıyordu.

Kısacası, Macar toplumu bir dönüm noktasına varmıştı. Yönetsel-buyurgan sistem potansiyelini tüketmişti ve mevcut bunalım ancak toplumsal, ekonomik ve politik ilişkilerin köklü bir yeniden yapılandırılmasıyla çözülebilirdi. Onyıllardır parti içinde bulunan reformcu güçler diğer reform-eğilimli hareketlerden esin aldılar ve elverişli dış durumdan, devlet sosyalizminden demokratik sosyalizme barışçıl bir geçiş yolunu açmak için yararlandılar. Ne var ki, kapsamlı bir toplumsal, ekonomik ve politik yenilenme yeni bir partinin oluşturulmasını gerektiriyordu.

MSP - Bir Sol Sosyalist Hareket

MSİP'in son kongresi, arka planın ekonomik belirsizliğin oluşturduğu karmaşık bir politik atmosfer de açıldı. Yaklaşık 1300 delegenin yüzde 80 gibi büyük bir bölümü ilk kez parti forumuna katılıyordu; yüzde 85'i yüksek öğrenimli, yüzde 80'i 30 ila 45 yaş arasında idi. Kadınların oranı yüzde 8; işçilerin, gençliğin ve emeklilerin her birinin yüzde 3'tü. Ülkenin tüm illeri kendi grupları tarafından temsil edilmekteydi. Savunma ve içişleri bakanlıklarından ve hudut birliklerinden delege grupları bulunuyordu.

Ne var ki, daha önceki kongrelerin pratiğinden çarpıcı bir biçimde farklı olarak, forumda temel rolü coğrafi gruplar değil, en az 12 delegeden oluşabilen platformlar oynuyordu.

Reformlar Birliği tüm platformlar arasında en fazla temsil edileni ve muhtemelen en radikal olanı idi. Ülkeyi tarihsel bir çıkmaza sokan partinin kesin bir reorganizasyonunu, devlet erki olarak işlev gören canavar kütlesinden kesin bir kopuş ve işletmelerde, içişleri bakanlığında ve mahkemelerde parti hücrelerinin kaldırılmasını istiyor, ayrıca gözden düşmüş liderlere ve "gardrop" tutucularına saldırıyordu. Bu platform ilk başta 460 dolayında delegeden oluşmaktaydı, ancak bu rakam kongrenin sonunda yüzde 10 ile 15 arasında arttı.

Kabaca 40 delege tarafından temsil edilen ve pek çok kişiye bir uzlaşma olarak uygun gelen ılımlı bir program sunan Demokratik Halk Platformu yaklaşık 350 delegeyi kazandı. Demokratik ve diktatoryal sosyalizmi reddetmede Reform Birliği ile davranmasına karşın, devlet mülkiyetine ve özyönetim unsurlarına öncelik veriyor

Bu iki platform, sayısal bakımdan daha küçük olan gençlik, tarım ve gıda işkolları ve "İllere Fırsat Eşitliği" platformlarının yanısıra, yeni bir sol sosyalist partinin kurulması için çağrıda bulundu. "MSİP için" ve "MSİP'in Yenilenmesi İçin Bütünleşme" adlı iki platform (sırasıyla 35 ve 30 delegeye sahip) farklı bir konum aldı: Birincisi kongrenin partiyi feshetme yetkisi olmadığını ileri sürerken (kongre sonuna doğru bu platform kendini lağvetti), ikincisi eski parti içinde birlik üstünde ısrar etti. Ne var ki bunlar azınlıkta idi ve hazır bulunan 1.202 delegeden yalnızca 159'u karşı ve 38'i çekimser oy kullanarak, Macar Sosyalist Partisi ilan edildi.

Kongrenin kararı MSP'nin MSİP içinde varlık göstermiş olan reformcu geleneği miras aldığını ve insancıllık, özgürlük, demokrasi ve yaratıcı çabaya saygı gibi genel insancıl değerleri koşulsuz tanıdığını belirtiyor.

MSP zamanın sınavından geçmiş olan *sosyalist ve komünist hareketin geleneklerine ve değerlerine* bağlı kalıyor, dayanışma ve toplumsal adalet ilkelerini destekliyor. Onun çalışma ilkesi felsefi ve politik hoşgörü olacaktır.

Artık bir devlet partisi olmayan MSP, çağdaş bir sol sosyalist hareket, üyelerinin denetiminde bir politik kitle partisi olacak. Yaratıcı çabalarında marksizmin temel düşüncelerinden esin alacaktır. Hedefi demokratik sosyalizmdir. Hukuk devleti ilkelerine uyar ve ülkeyi bugünkü bunalımından çıkarmak için işbirliğine istekli tüm güçlerle elbirliğinde bulunmaya hazırdır. Yeni parti kurma mülkiyete sosyal yönelimli bir pazar ekonomisine ve bir özyönetim sistemine dayalı, çok partili bir parlamenter demokrasinin kurulmasına yardımcı olacaktır.

MSP, sözcüğün eski anlamıyla bir komünist parti değildir, bir sosyal demokrat parti de değildir. O, iki hareketi biraraya getirme yolları arayan bir sosyalist partidir.

"Kendimizi nelerden ayırmalıyız?" diye soruyordu yeni partinin başkanı Rezso Nyers. İlk olarak MSP, elbette işçi sınıfının, kooperatif köylülüğünün ve aydınların çıkarlarına bağlı kalmakla birlikte dar sınıfsal politikaları terketmiştir. Yeni partinin bir burjuva partisi haline gelmesini isteyenlerle hiçbir alışverişi olmayacaktır. MSP, demokratik merkeziyetçilik ilkelerini ve proletarya diktatörlüğünü terketmiş ve kendisini stalinizmin ve neo-stalinizmin bütün biçimlerinden ayırmıştır.

MSP, halk yığınının bir örgütü olmalıdır. O en başta geçimini sağlamak için çalışanlara, fakat aynı zamanda da küçük mülk sahiplerine açıktır; Macarlar gibi, diğer milliyetlerden yurttaşlar da üye olabilir. Özel bir kararla, kongre yeni partinin politik programını ve tüzüğünü benimseyen herkesi ona katılmaya çağırdı; muhalif görüşlerin üyeliğe engel olmadığını belirtti -bu, kongrede ilan edilen önemli bir ilkeydi. Parti, farklı platformların bir ittifakı olarak etkinlikte bulunur. Hareket noktaları, dayanışma, ortak ilkeler ve politik hedefler ilkesi altında gönüllü katılım ve ortak eylemdir. Kararları ve eylemlerinin tek kaynağı üyelerin iradesi olacak, parti içinde geniş demokrasi uygulanacaktır. Üyeler görüşlerini dile getirmekte, gruplar halinde örgütlenmekte ve ortak politik eylemler gerçekleştirmekte özgürdür.

Hedef: Demokratik Bir Sosyalist Toplum

Yeni parti demokratik sosyalizme geçişin sosyal politikasını etkili bir pazar ekonomisine dayalı bir devletin gelişimi aracılığıyla gerçekleştirilecektir. Böylesi bir yol ulusal ekonomi üstünde yük olmayacak, fakat toplumsal yeniden üretimin bir parçası haline gelecektir. Hedefimiz, içinde halkın rahata ereceği, becerilerini ve ilgilerini gerçekleştirmekte özgür olacağı, barışçıl bir yaşam koşullarını yaratacağı ve çocuklarının geleceğini güvence altına alacağı bir devlettir.

MSP, *toplumsal sistemin sosyalist karakteri* için çaba göstermek niyetindedir. Bu doğrultuda, kollektifin ve bireyin özgür gelişimi, erkin yalıtık, bürokratik ve aşırı merkezî karakterinin ortadan kaldırılması, özyönetim, demokratik işleyişler ve politik sistemin her düzeyinde kamu denetimine öncelik verilecektir. Sonunda insan özgürlüklerinin olanaklı en tam bir biçimde gerçekleştirilmesini güvence altına almak için dinamik toplumsal gelişme sağlanacaktır. MSP, sağlam bir toplumsal adalet, dayanışma, fırsat eşitliği ve toplumsal güvenlik sistemi kurmayı amaçlıyor.

Demokratik sosyalizmin politik sisteminin gelişimi en başta geniş bir ulusal konsensus temelinde bir hukuk devletinin kurulmasını ve halk iradesinin dolaysız ifadesi olarak referandum uygulanmasını içerir. Otoritenin dengeli dağılımı her tür aşırı erk yoğunlaşmasını önleyecek, yerel ve bölgesel özyönetimin bağımsızlığını sağlayacaktır. Yerel konseyler halk temsili temelinde etkinlikte bulunacak, parlamento, halk ve Anayasa Mahkemesi tarafından etkili bir biçimde denetlenecektir. Politik sistem, yargı, yürütme ve yasama otoritelerinin ayrımına dayanmaktadır. Yurttaşlık özgürlükleri çok partili sistem tarafından güvence altına alınacaktır. Toplumsal çıkarları temsil etmek için bağımsız mekanizmalar olacak, etnik, dinsel ve diğer azınlıklara anayasal güvenceler sağlanacaktır.

Demokratik sosyalizme geçiş dönemi sırasında ekonomik yenilenme için temel önkoşul, *mülkiyet reformu*'dur. MSP, gerek ekonomik büyüme gerekse toplumsal güvenliği geliştiren bir sisteme inanıyor. Macaristan zaten çok biçimli bir mülkiyet yapısının ana unsurlarına sahiptir: Toplumun tümüne hizmet eden devlet mülkiyeti, kooperatif ve kamu biçimleriyle kollektif mülkiyet, kamu ve diğer özerk kurumların mülkiyeti ve özel mülkiyet.

Yeni parti, mülkiyet edinme ve yönetme özgürlüğünü savunuyor. Yasal mülkiyet artışı ne diğer insanların yurttaşlık haklarını tehlikeye atar, ne de kapitalizme dönüş anlamına gelir. İlk adım yasa temelinde ve kamu denetiminde yeni sahiplere geçmesi gereken devlet mülkiyetini demokratikleştirmek olacaktır. Kooperatif mülkiyeti, devlet denetiminden kurtarılarak, toplumsal mülkiyetin önemli bir unsuru haline gelecektir. Reform, topluluklara ait olacak belediye mülkiyetinin ortaya çıkmasına yol açacaktır. Çeşitli örgütler ve kurumlarca fonlar kurulmasıyla, bu yelpaze daha da genişletilecektir.

MSP'nin görüşüne göre, özel mülkiyet, kamu mülkiyeti sistemi ile uyumlu bir biçimde birleştirilebilir ve sahiplerinin olduğu kadar bir bütün olarak halkın yararına bir işlev görebilir. Özgür girişimciliğin büyümesi ekonomik kararlara işçilerin ve

çalışanların katılımını güvence altına almayı gerekli kılıyor. Kısacası, parti çok biçimli mülkiyeti savunuyor ve yabancı sermaye dahil tüm bunların ekonomik eşitliğini ve güvenliğini anayasal güvence altına alacaktır.

Macaristan'ın pazar ekonomisine sahip olması gerektiği üstüne delegeler görüş birliği içindeydiler. Pazar ile kastedilen yalnızca mallar değil, aynı zamanda iş gücü, sermaye, toprak, enformasyon, v.b. idi. Bunun gelişmesi için, makul olmayan devlet sübvansiyonlarının iptal edilmesi, aşırı merkezî ekonomik yönetimin olumsuz sonuçlarının giderilmesi, işletmelerin tekelinin ortadan kaldırılması, rekabet ve girişimciliğin teşvik edilmesi gerekecek. Parti şöyle dedi: "Biz yoksullaşmaya karşıyız, zenginleşmeye karşı değil!" Parti, rekabet gücü olmayan işletmelerdeki işçilere toplumsal yardım sağlanmasını, personel eğitimi ve yeniden eğitimi sistemi geliştirilmesini ve yeni iş olanakları yaratılmasını savunuyor.

Yeni koşullar altında *devlet nasıl bir rol oynayacak?* Bütün gelişmiş ülkelerde devlet pazar ilişkilerini düzenler, ekonomiyi olumsuzluklardan korur ve yeni teknolojilerin uygulamaya konmasını teşvik eder. Çağdaş devlet ve pazar ekonomisi birbirini tamamlar ve kısıtlar.

Kongrede pek çok konuşmacı *adil bir gelir dağılımı gereksinimine* işaret etti. Ücretlerin yanısıra, verimli bir biçimde toplumun yararına kullanılan her tür geliri (sermayeden sağlanan gelir ve ayrıca girişimcilikten elde edilen kâr, geliştirme, aracılık işlevleri, v.b. hizmetlerin karşılıkları dahil) yasal olarak tanıyoruz. Risk göze alanlar ve yeni yollar arayanlar daha fazla hizmet karşılığı alma hakkına sahiptir. Bu, toplumsal adalet ya da fırsat eşitliği ilkesiyle çelişmez, bunun için gerçek maddi zemin yaratır. MSP, program bildirisinde şöyle belirtiyor: "Biz, yurttaşların çalışmasına ve devletin garanti ettiği toplumsal güvenliğe dayanacak iyi bir yaşamın sağlandığı sosyopolitik, ekonomik ve bölüşüm modeli istiyoruz."

Vergi sistemi kısa vadeli yararlara dönük olmamalıdır, yoksa insanlar daha çok ve daha iyi çalışmaktan ve kültürel, düşünsel gelişmeden caydırılacaktır. MSP'ye göre, sosyal politikanın temel ödevi *yaşam standartlarındaki uçlar arasında uçurumu azaltmaktır.* İşsizliği önlemek için, iş yaratma stratejileri, eğitim ve yeniden eğitim programları geliştirilmesi, girişimciliğin yeniden canlandırılması, yurt dışında daha geniş iş bulma fırsatları, yarım gün çalışma uygulamaya konması ve başka önlemler düşünülmektedir. "Çalışma ve sosyal güvenlik hakkını hâlâ büyük bir değer olarak görüyoruz, fakat bunu insanlar ve aileleri için güvenlik olarak yorumluyoruz, zarar eden işletmeler için değil." Parti, düşük yaşam standartlarını yeniden üreten ekonomik ve toplumsal koşulların değiştirilmesinde kesinlikle ısrarlıdır.

Sağlık hakkı bir diğer temel insan hakkıdır ve sağlık bakım sisteminin maddi temelini geliştirmek, bu amaçla kullanılan ulusal gelir oranını arttırmak gerekmektedir. Amacımız, ekolojik anlam taşıyan ve enerji tasarrufuna dayalı bir ekonomidir. MSP programı ayrıca aileye, gençlere ve emeklilere yardımı vurguluyor.

MSP, bilimsel gelişmelerin, daha yüksek bir eğitim ve kültür düzeyinin, ilerlemenin temel bir önkoşulu olduğuna inanıyor. Yaratıcı çalışmaya ve genel olarak aydınlara yönelik manevi ve maddi teşvikler köklü bir biçimde ve gecikmeksizin göz-

den geçirilmelidir. Parti, eğitimde devlet tekeline karşıdır, özerk ve parasız eğitimi savunuyor.

Dünyadaki Yerimiz

Uluslararası planda MSP, diğer ilerici ve demokratik güçlerle birlikte, asrımızın sorunlarına çözümler arayacak, bütün ülkelerle karşılıklı yarara dayalı politik ve ekonomik temasları teşvik edecektir. Diğer gelişmiş ülkelerle birlikte Macaristan insan uygarlığının kazanımlarının arttırılmasına ve ekonomide, bilimde, kültürde ve insan ilişkilerinde uluslararası bütünleşmeye etkili bir biçimde katkıda bulunmaya çalışmalıdır.

Parti, *bağımsız Macaristan* yanlısıdır. Ulusal çıkarlarımız ancak bağlaşıklarımıza olan yükümlülüklerimizi gereğince hesaba katarak ve uluslararası gerçekliklerin rasyonel bir değerlendirmesi temelinde sağlanabilir. MSP, Sovyetler Birliği ile dengeli bir ilişkinin önemini yeniden doğruluyor ve Avrupa'da daha sağlam bir yumuşama doğrultusundaki bütün politik ve askersel adımları destekliyor. Varşova Anlaşması Örgütü'nün bir üyesi olarak, Macaristan bloklar arasında anlaşmaları, güvenin arttırılmasını ve devletler arasındaki ilişkilerin ideolojik çatışmadan arındırılmasını teşvik etmelidir. MSP, Varşova Anlaşması Örgütü'nde reform ve demokratikleşme yoluna gidilmesi ve onun askersel doktrininin daha belirgin biçimde savunmaya dönük hale getirilmesi zamanının geldiğine inanıyor.

Macaristan, dünya ekonomisinin ana eğilimlerine kendini yeniden uyarlamak ve aynı anda enflasyonun ve işsizliğin önünü almak, KEYK içindeki ortaklarıyla işbirliğinde ulusal çıkarlarını daha etkili bir biçimde savunmak zorundadır. KEYK üyeliğimiz nesnel bir gerçekliktir.

MSP, *tek Avrupa*'nın oluşturulmasına katkıda bulunmak niyetindedir, çünkü Macaristan'ın geleceği en başta kıtanın geleceğine bağlıdır. Avrupa'da güvenlik silahların gücüne değil, politik, ekonomik ve kültürel işbirliğine, dolaysız insan temaslarına, güvene dayanmak zorundadır. Yeni parti, Tuna uluslarının bütünleşmesini yürekten arzulamaktadır.

Partinin temel manevi yükümlülüğü, program bildirisine göre, insan haklarının kullanılması için, azınlıkların eşitliği için ve bu hakların Macaristan'da olduğu kadar bir bütün olarak dünyada etkili bir biçimde gözetilmesi için ardıcıl savaşımdır.

Avrupa solu içinde yer alarak, Macar Sosyalist Partisi Avrupa'nın geleceğine karşı sorumluluk duyan bütün güçlerle, en başta komünist, sosyalist, sosyal demokrat ve diğer sol hareketler içindeki reform yanlıları ile, tarihsel misyonumuzun başarıyla gerçekleştirilmesini isteyenlerle, çevre korunması ve barış yanlısı çeşitli yeni hareketlerle, gençlik ve kadın örgütleriyle işbirliğine hazır olduğunu bildirdi.

MSP, diğer partilerle, bağımsızlık ve eşitlik ilkelerine kesin saygı, tarafların tam düşünce ve eylem özgürlüğü temelinde ilişki kuracaktır. Uluslararası komünist hareketin partileriyle çok yönlü temaslarımızı korumak istiyoruz. Sosyal demokrat de-

neyime yönelik özel ilgimiz ortak geleneklerimizle ve sosyal demokrasinin hatırı sayılır kazanımları ile açıklanabilir. MSP, ayrıca burjuva politik güçlerle olanaklı işbirliği alanları arayacaktır, çünkü ilerici burjuva hümanistlerinin barış, demokrasi ve ekonomik eşitlik çabalarına değer biçmektedir, ve yararları kanıtlanmış bu değerleri kucaklayacaktır.

Kongre Enternasyonal'in söylenmesiyle kapandı. MSP'nin çizgisi belirlendi, ve kendini işçilerin partisi ve halkın partisi olarak adlandıran bu yeni politik örgüte milyonlarca insanın güveni, bunu uygulama yöntemine bağlı olacaktır.

DOĞU AVRUPA: İLERİYE DOĞRU SANCILI ADIMLAR

SSCB parlamenteri ve akademisyen Oleg Bogomolov ile SSCB Bilimler Akademisi Dünya Sosyalist Sistemi Ekonomisi Enstitüsü Araştırma Yöneticisi Marina Pavlova Silvanskaya, Doğu Avrupa sosyalist ülkelerindeki gelişmeleri tartıştılar.

Moscow News'ta 7.01.1990 tarihinde yayımlanan yazının İngilizce'den çevirisini sunuyoruz.

Bogomolov: Çalkantılı değişiklikler Doğu Avrupa'ya yayılıyor. Stalinist ekonomik ve politik yapıların tümüyle kaldırılmasından sonra yeni bir yaşam kurulacak. Oluşmakta olan yeni toplumun ana hatları beliriyor. Fakat değişimin hızını önceden kestirmek güç olduğundan, sonuçta nasıl bir toplum olacağını tahmin etmek de güç.

Pavlova-Silvanskaya: Tahmin edilememezlik öğesi, gerçekten de, önemli. Orta ve Doğu Avrupa uzmanları geçen yılın başında en azından şu tahmini yapmışlardı: Kıtanın bu kesimindeki kriz salt genel değil, hatta çok yakında bir dizi patlamaya yol açabilecek denli kroniktir. Gerçekte hiç kimse, hangi olayların bir zincirleme reaksiyonu ateşleyeceğini kesin olarak tahmin edecek durumda değildi. Şimdi Varşova Paktı ülkelerinde kriz durumu tanımlandı, tahmin daha da zorlaştı.

Bogomolov: Uzun süre geçikmiş değişikliklerin kimi durumlarda yavaşlatılabildiği ya da geciktirilebildiğini görmek çok önemli. Ama bu süreci, en zorlayıcı araçlarla bile kısaltmak olanaksız. Toplum durgunluktan silkiniyor; bu büyük ölçüde Sovyet Perestroykası ile olanaklı oldu.

Pavlova-Silvanskaya: Bana öyle geliyorki, 1990 bu beş Avrupa ülkesinde yeni zorlu çalkantılara pek tanık olmayacak. Şu andan itibaren, çok muhtemeldir ki, kendi seyrini sürdürecek. ADC, Çekoslovakya, Bulgaristan ve Romanya, belki de, geçmişe son verme çabasında yoğunlaşacaklar. İnsanlar, uzun yıllar süren zorlama sessizlikten sonra duygularını dile getirmek ihtiyacındalar. Bizim yaptığımız gibi, tarihlerindeki boşlukları dolduracaklar. Özgür seçimlerin hazırlanması ve yapılması, sonra da yeni yönetimlerin oluşturulması ve programlarının belirlenmesi için, çok çaba harcayacaklar.

Polonya ve Macaristan yolun büyük bir kısmını katetti. 1990'da enflasyona karşı önlemler geliştirecek, ekonomilerinde yeterliliği sağlamaya girişecekler. Bu, zorunlu olarak, verimsiz işletmelerin kapanmasına, iş olanaklarının azalmasına ve yaşam standartlarında bir düşüşe yol açacak. Giderek, her iki ülkedeki insanlar uzayıp giden krizden yorgun düşecekler. Sanıyorum, patlayıcı madde yeniden birikecek ve yeni gerilimler oluşacak. Fakat, bunların 1990'da yeni bir şiddeti tehdit edecek bo-

yutta olacağını beklemiyorum. Oldukça büyük ölçekli grev dalgaları (ya da başka protesto biçimleri) gelebilir ve bu hem kentsel, hem de kırsal alanları etkileyebilir. Baskı öylesine güçlü olabilir ki, bugünkü hükümetlerin değişebileceği, şu anki ekonomik gidişten (belki de, neoliberal) kısmi bir sapmanın ve daha belirgin bir sosyal demokrat çizgiye yönelmenin şansını pek de az görmüyorum. Ortaya çıkan pazar ekonomisi, güçlü bir sosyal renklenmeyi de beraberinde getirebilir.

Bogomolov: Sanırım bu riskli bir tahmin. Kimi sürüklenmeler olasılığı az değil, ama bu durumda hızlı ve önceden görülemeyecek değişikliklerin olabileceği de akılda tutulmalıdır. Özellikle kitlelerin köklü düşünceleri, profesyonellik eksikliğine rağmen maceracı olan politikacı ya da hükümetleri öne çıkarabilir. Bir şey kesin: Bu ülkelerin ekonomilerinde mucizeler olmayacak. Dış borçlardan, teknik gerilikten ve yavaş ekonomik büyüme oranından kaynaklanan geçmişin tüm güçlükleri kalacak. Ekonomik durumda daha da düşüş olabilir.

Politikaya gelince; iktidar partilerinin konumlarının daha da zayıflayacağını bekliyorum, çünkü; açıkça onlar halktan daha yavaş değişiyor. Komünist partilerin ve onların ardıllarının yeniden aktif ve etkin bir politik güç olmaları için zamana, hem de çok zamana ihtiyaçları var. Yakın gelecek açısından ise, onların öncü rolü kaybettiği gerçeğini kabul etmek gerekir.

Pavlova-Silvanskaya: Katılıyorum. Bu tahmini destekleyen bir başka arguman da şu: Ağır tersliklerin acısını çeken komünist partiler, öncelikle, manevi bir arınmaya güveniyorlar. Bununla beraber bu, öncelikle insanları daha da hezimete uğratacak nahoş ifşaatları ve ikinci olarak da, manevi bir yenilenmenin tek başına, açıktır ki, ekonomiyi iyileştirmek ve ona gerekli dinamizmi kazandırmak gibi temel görevleri çözmeye yetmeyeceğini de içeriyor. Olması gereken, ekonomi politikada kesinlikle radikal bir dönüştür ve bu da komünist partilerden çok büyük bir gayret bekler. Bunu gerçekleştirmek için kendilerini ideolojik, kuramsal, sosyal ve sınıfsal köklerinden koparmalıdırlar.

Önceki iktidar partilerindeki krizler, bu yıl yapılacak olan seçimlerin sonuçlarını mutlaka etkileyecektir. Polonya'da geçen yıl "Mitterand formülü" diye bilinen durumun tekrarı, sanırım olanaksız gibi. Buna göre; güçlü bir komünist devlet başkanı ve ana muhalefetten bir başbakan. Uluslararası müttefiklerin garantörü olarak güçlü başkan ve yeni bir politik sisteme pürüzsüz geçiş (bir Tiananmen'e yol açmayacak bir geçiş), ordu, polis ve devlet aygıtları depolitize oluncaya dek, oldukça işlevsel oldu. Bu süreç Doğu Avrupa ülkelerinde çok hararetli geçtiğine göre, çok —partili sistemin öngereklerinin 1990'da gerçekleşeceğini bekleyebiliriz. Bu da ortagüçte bir devlet başkanı (illa bir komünist olması da gerekmiyor) gözlemi giderek daha da gerçekçi oluyor. Böyle bir devlet başkanı, yeni demokratik kurumların pekişmesinde önemli bir rol oynayabilir.

Eski iktidar partileri, geçen yıl Polonya senato seçimlerinde olduğu gibi, parlamento seçimlerinde çok ağır bir yenilgi almayabilirler. O zamanki örgütsel ve taktiksel yanlışların tekrarlanmayacağı da düşünülmelidir (tabii, geleceği çok kuşkulu olan Romanya komünist partisini hariç tutuyorum). Yenilmeyeceğini sağlayabilecek böyle bir parti, genel olarak, yok gibidir. Örneğin; Sosyalist Birlik Partisi ve Sosyalist De-

mokratik Parti başkanı Gregor Gysi, var olan koşullarda oyların yüzde 20'sini almanın bile, bu parti için iyi bir sonuç olacağı hesabını yaptı. Yeni kurulan partiler ile daha önce kurulmuş olan, bağımsızlığı ve daha belirgin politik düşünceyi zorlayan partilerin sayısı artıyor. Bu nedenle, oldukça çok seslilik ve bir koalisyon hükümeti beklenebilir.

Bogomolov: Sanırım, Doğu Avrupa ülkeleri, muhtemelen, belirgin bir biçimde Batı'ya doğru yön değiştirecekler. Özellikle bu, ekonomik ilişkiler alanında olacak, çünkü; Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi, üyelerine gerekli yardımı yapabilecek durumda değil. Tabii, oluşması 40 yıl sürmüş olan ekonomik ilişkiler yapısı bir yılda değişemez. SSCB ile ikili ilişkiler daha uzun bir dönem önemini koruyacak.

Pavlova-Silvanskaya: Bu dönüş, yön değiştirme insan kitlesinin doğal bir tepkisi. Geçmişten kurtulmaya karar verdiklerinde bunun bir kerede yapılması gerektiğini düşünüyorlar. Geçmişte tüm umutlarını Doğu'ya bağlamışlardı. Şimdi tüm umutlar Batı'dan gelecek yardımlara bağlı.

Sovyet karşıtı duyguların da yükselmesi beklenebilir. Örneğin; 1989 Kasım ayı başında ADC'deki kalabalık, "Gorbi, bize yardım et!" diye haykırıyordu. Şimdi ise yükselen haykırış, "Almanlar tek bir ulustur!" biçiminde. Sovyet asker ve sivillerine yönelik düşmanlık örneklerine de rastlanıyor. Polonya ve Bulgaristan'da da aynısı oluyor.

Bogomolov: Evet, ama SSCB'ye olan tüm tavırlar, perestroyka'nın başarısı ya da başarısızlığına bağlı ve özellikle de bu ülkedeki etnik ilişkilerin biçimlenmesine bağlı.

Pavlova-Silvanskaya: Doğu Avrupa'da insanlar şundan eminler: "Brejnev Doktrini" artık yok, ve SSCB'nin de onların toprak bütünlüğünü tehdit edici bir niyeti yok. Bu garanti, onların ulusal duygularını daha az dengesiz yapacak ve iki Alman devletinin birliği beklentisiyle büyük ölçüde desteklenecek. Yanı sıra, Çekler ve Polonyalılar, Çekler ve Slovaklar, vb. Doğu Avrupa halkları arasındaki ilişkilerde uzun sürecek problemler, daha da büyük boyutlara varacak. Avrupa'nın kuzeyinde, Orta Avrupa'da ve Tuna boyu bölgesi gibi alt bölgelerin problemleri üzerinde daha etkin tartışmalar olabilir.

Bogomolov: Mamafih, tam tersi bir süreç de gelişebilir; daha uygar bir topluma ve milyonlarca insana acı çektiren sakatlıkların giderilmesine doğru bir adım da atılabilir.

YIĞIN BİLİNCİ VE TOPLUMSAL PSİKOLOJİ

Bir Sovyet araştırmacısı olan Profesör **German DİLİGENSKY** *ile Arjantin Komünist Partisi (AKP) Merkez Komite üyesi ve AKP Sosyopsikolojik İncelemeler ve Propaganda Grubu'nun önde gelen kişilerinden* **Jorge BERGSTEİN** *arasındaki diyalogu aşağıda sunuyoruz:*

J. Bergstein: Ne yazık ki, pek çok marksist toplumsal psikolojinin önemini küçümsedi, kimileri de hâlâ küçümsüyor. Bunun birçok komünist partinin karşılaşmış olduğu zorluk ve başarısızlıkları açıkladığını düşünüyorum. Dogmatik ve yazgıcı devrim konseptlerinden ağır zararlara uğradılar.

G. Diligensky: İdeolojide dogmatizm er ya da geç dünyanın devrimci dönüşüm politikasını zora sokar. Bundan dolayı dogmatizmi bırakmak ve böyle bir dönüşüm için zorunlu olan gerçekçiliğe yönelmek özellikle günceldir. Ve gerçekliğe derin bir bakış toplumsal psikoloji olmaksızın olanaksızdır.

Pek çok marksistin görüşleri, yığınların bilincinin ve sosyopolitik tavrının ve sonuç olarak da, psikolojisinin biçimlendirilmesi ve yön·verilmesinde ideolojinin önceliği üstüne düşünceden dikkate değer biçimde etkilenmiştir. Böylece ideolojik savaşım bir tarafın -devrimci ideolojinin- ötekini -burjuva ideolojisini- yığın bilinci "toprağından" dışarı atmaya çalıştığı adeta bir savaş gibi sunuldu.

Psikoloji ve yığın bilincini tamamen "toprak" olarak, ideolojik savaşımın edilgen bir nesnesi olarak görmesi bu yaklaşımın ciddi bir eksikliğidir. Pratik politikada bu genellikle partilerin yığınlar üzerinde etki kazanmalarını (ya da daha önce kazanılmış anı korumalarını) önler. Fakat, bir yönetici parti bu düşüncelerle yola çıkarsa, halka karşı tavrı, ideoloji ve politikanın bir "nesnesi" olarak halka ilişkin onun tutumu kendisinin antidemokratik uygulamaları benimsemesine, hatta yığınların belirli bir kesimine karşı şiddet ve misilleme yapmasına itebilir. Stalin rejiminin bu yolu tuttuğunu biliyoruz.

J. Bergstein: Öyle de olsa, ideolojinin toplumsal psikolojiye önceliği kolay kolay reddedilemez. Ayrıca proleter ile burjuva ideolojisi arasındaki savaşımı bölgesel rekabetle karşılaştırmanın yeterli olduğunu düşünmüyorum. Komünist partiler sınıfların ve yığınların özelliklerini "idealleştirir" ve aşırı basitleştirirken, sorun gerçekte çok daha fazla karmaşıktır. Bu, parti ile yığınlar arasındaki ilişkiler sistemini incelemek için psikoloji ve toplumbilimin sunduğu araçları kullanmayı çok önemli kılmaktadır. Uygun bir bilimsel yöntem uygulayarak, gerçekliğin siyah-beyaz bir resminden vazgeçmeliyiz. Pek çok kardeş partinin örgütsel sistemlerinde geliştirmiş olduğu belirli ayırdedici özellikler siyah-beyaz anlayışı ilerletmektedir. Örgütsel sistemde kaynamış otoriterci akımlar, parti üyelerinin politik öz düşüncelerini açıklamalarını engelleme eğilimi göstermektedir. Bundan dolayı, uygun bir demokratik merkeziyetçilik anlayışının zorunluluğu hakkında tartışmalar, aşırı merkeziyetçiliğin terkedilmesi ve sıradan insanların parti işlerine daha güçlü ve doğrudan katılımının sağlanması hareketimiz için çok önemlidir. Parti bu yolla yığınların bilinçlilik düzeyi ve tavırları hakkında ilk elden bilgi edinir ve çalışmasında bunu dikkate alabilir.

G. Diligensky: Doğru, yığın psikolojisi toplumda var olan ideolojilerden her zaman etkilenmiştir; onların ürünlerini özümsediği söylenebilir. Fakat bu; bugüne kadar ancak yığın bilinçliliğinin psikolojik "katman"ını incelemede bir başlangıç yapılmış olduğunu kabul etmek durumunda olsam da, onun kendi içeriğinden yoksun olduğu anlamına gelmiyor.

J. Bergstein: Arjantinli marksistler bu sorunların incelenmesine katkıda bulunuyorlar. Bir grup toplumbilimcimiz kamuoyunun sosyopsikolojik unsurları hakkında bir takım araştırmalar yürüttüler. Fakat sosyopsikolojik kategorilerin kuramsal incelemeleri Arjantin'de hâlâ doğuş aşamasındadır.

G. Diligensky: Yine de, daha şimdiden marksistlerin pratik çalışmasında önem taşıyan belirli düşünceler ortaya koyabileceğimizi düşünüyorum.

Sovyet toplumsal psikologları komünist hareketin tarihini o denli derin bir biçimde etkilemiş bir olgu olan stalinizmin doğasının incelenmesine kendi katkılarını yapıyorlar. Stalinist sistem yığın bilincinin belirli sosyopsikolojik özelliklerini -doğal olarak bunları kendi yararına işleyerek ve çarpıtarak- kullandı. Bu sistem yalnızca tasfiyelerle değil, fakat aynı zamanda ilan edilmiş ortak amaçlar adına kişiliği moral yönden ezme araçlarıyla, parti yönetimine mutlak güvenle (liderin putlaştırılmasına dönüştürülen güvenle), sos[illegible]ideolojinin olanaklı en büyük dogmatikleştirilmesi ve basitleştirilmesiyle ve sınıf düşmanın getirdiği tehlikenin abartılmasıyla da ayakta tutuldu. Stalinist model emekçi halkın temel gereksinimlerini ihmal ederken, onların maddesel refahının sağlayıcısı olarak devletin paternalist bir görüntüsünü yansıttı: Kulları ne kadar yoksul olsa da, her birinin belirli bir ekonomik yeri vardı, ücretsiz sağlık bakım hakkı vardı ve bu hiç kimseyi dışta bırakmıyordu. Stalinizmin SSCB'nin çok ötesine yayılması rastlantısal değildir. Bu, iki karşıt toplumsal sistem birbiriyle karşı karşıya gelirken yığın psikolojisinin ortak doğası nedeniyleydi.

J. Bergstein: İçten olmak gerekirse, yoldaşlarımdan kimileri bu gibi değerlendir-

melerin seslendirilmesini duymaktan dehşete düşmüşlerdi. Yeni, önceden bilinmeyen gerçekler gün ışığına çıktığında düşünceler değişti. Öyle de olsa, Arjantin ve öteki komünist ülkelerde Sovyetler Birliği'nde yapılan hatalar ve işlenen suçları öğrendiklerinde pek çok komünistin gözünde sosyalizmin önceki esinlendiri imajı siliniyor. Bu, hareketimiz için bugün olumsuz bir sosyopsikolojik bir etken oluşturuyor.

G. Diligensky: Fakat sosyalist ideali yeniden kurmanın ve güçlendirmenin tek bir yolu var: Geçmiş hata ve bozulmaları tekrarlamamak için gerçeği öğrenmenin çetin sınavından geçmek zorundayız. Örneğin, durgunluk döneminde Sovyet toplumunda yaratılan durumun gerçekliğini tanımak zorundayız. Çoğu Sovyet yurttaşı sosyalizmin değerlerini ve ideallerini ya da kapitalizme ahlaksal üstünlüğünü sorgulamıyor. Fakat, onların gerçek toplumsal davranışının çoğunlukla bu değerlerle çok az bir ilgisi var. Bir sonuç olarak ortaya çıkan toplumsal atıllığın perestroyka'ya en büyük engel olduğuna inanıyorum.

J. Bergstein: Bir toplumsal psikolog olarak sizin perestroyka'nızın ikili bir etki yarattığını vurgulamama izin verin. Bir yanda, sayısız eleştirel değerlendirme ve su yüzüne çıkan teşhirlerden dolayı pek çoğumuz için sonuç acıdır. Öte yanda, sosyalizmin bütün gerçek savunucuları bunu sosyalist toplumun kendi yanlışlarını düzeltebileceğinin kanıtı olarak görüyor ve bu durum hemen dünya politikasına yansıtılıyor. Kapitalist dünyada başlatılmış kampanyaya karşı koyarken, toplumsal psikologlarımızla birlikte halk ilişkileri uzmanlarımızın bu alanda yapacakları hâlâ çok şey vardır: Sovyetler Birliği'ndeki gelişmelerin Mihail Gorbaçov'u global konumda bir kişi durumuna getirmiş, demokrasinin ilerliyor ve toplumumuzun entelektüel ve moral bir yenilenme içinden geçiyor olması gerçeğine karşın, karşıtlarımız marksizm-leninizmin "başarısızlığını" kanıtlamaya çalışıyor.

G. Diligensky: Sözünü ettiğiniz olgunun yığınsal sosyalist bilinçliliğin biçimlenmesi ve ilerlemesi perspektifiyle doğrudan bir ilgisi vardır. Kapitalist ülkelerde ve Üçüncü Dünya'da pek çok insan daha adil, daha insanca ve daha özgür bir toplum isteklerini ifade eden sosyalist ideallere olumlu tepki gösterirler (ya da gösterebilirler). Fakat bu idealler gittikçe daha çok görünen değerleriyle ya da yalnızca duygusal açılardan ele alınmamak zorundadır: Halk bunların elverişliliğinin akılcıl ve somut kanıtını istiyor. Sosyalizmin gerçek deneyiminin olumsuz yönlerinin onun çekiciliğini önemli ölçüde zayıflatmış olduğu açıktır. Fakat, sosyalist ideoloji ile emekçi yığınların beklentileri ve bağlılıkları arasındaki boşluğu kapatmak istiyorsak, demokratik ve insancıl perestroyka atılımının başarısı ve etkileyici ekonomik ve toplumsal ilerlemenin sağlanmasının zorunlu olduğu da, eşit bir biçimde açıktır.

J. Bergstein: İşçi sınıfı içindeki faaliyetlerin komünistler için her zaman en büyük önemde olduğunu söylemek isterim. Çağdaş işçi sınıfının sosyopsikolojik bir kesitinden neler çıkarabileceğimizi düşünüyorsunuz?

G. Diligensky: Bugünün işçi sınıfı hareketinin pek çok ideolog ve lideri sanayi işçilerini, hâlâ 19. yüzyılda görüldükleri gibi görüyor. Ne var ki, dünya o zamandan bu yana köklü bir biçimde değişmiştir. İşçilerin maddesel koşulları bugün farklıdır, eğitimsel ve genel kültürel düzeyi büyümüştür ve bugün toplumsal yapının çeşitli

unsurları üzerinde daha büyük bir etkide bulunuyorlar. Marksist düşüncenin şu temel soruya henüz açık ve kanıtlanmış bir yanıt getiremediğini belirtmek isterim: İşçi sınıfının devrimci doğasının tarihsel perspektifleri nelerdir? Toplumsal psikoloji bu açıdan çok şey başarabilir, fakat bunu yapmak için dogmatizm ve alışılmış formül ve kalıplardan kopmak zorundayız.

J. Bergstein: Yaşadığımız toplumda meydana gelen değişikliklere özenli bir dikkat göstermemiz gerektiğinde hiçbir kuşku yok. Fakat, dünyanın farklı kesimlerinde durumun farklı olduğunun da bilincinde olmamız gerektiğini düşünüyorum; gelişmiş kapitalist ülkeler, kapitalizmin çok daha sonra ortaya çıktığı ülkeler var; kimi ülkelerse ancak bugün bu yola giriyor. Pek çok ülke emperyalizm tarafından boyun eğdirilmiştir ve gelişme düzeyleri görece düşüktür. Fakat sanayileşmiş devletlerde bile, (kimi çevrelerde öne sürülen) işçi sınıfının "yok olması"ndan ya da işçi sınıfı bilinçliliğinin aşınmasından kolay kolay söz edilemez.

G. Diligensky: İdeolojik karşıtlarımızın marksizmin eskimiş olduğu ve işçi sınıfının kapitalist topluma "bütünleştiği"ne ilişkin iddialarını reddediyoruz. Fakat bugüne kadar, bugünün gerçekliklerinin bir çözümlenmesi üzerinde temellenmiş, yeterince iyi savlanmış bir konseptle onlara karşı çıkamadık. Gelişmiş kapitalist ülkelerde birkaç onyıldan beri neden devrimci durumun ortaya çıkmadığını, bu ülkelerin çoğunda devrimci partilerin toplumsal tabanlarının neden daraldığını ve kamuoyu yoklamalarının neden halkın ani değişmelerden korktuklarını ve istikrar istediklerini gösterdiğini şimdi inandırıcı bir biçimde açıklamak zorundayız.

Çağdaş durumu anlamak için, işçi sınıfının yığın psikolojisinde meydana gelen değişiklikleri incelememiz gerektiğine inanıyorum.

Geleneksel yaklaşımımız bu psikolojinin özelliklerinin; birincisi, maddesel yoksulluktan kaynaklanan güdülerin egemen olduğu *tüketim sistemini*; ikincisi, *kolektivizmi*; üçüncüsü, tanınmış yetkili kişilere güvene dayanan toplumsal görüşler geliştirerek ve çeşitli ideologlarca öne sürülen hazır basmakalıpları özümseyerek belirli bir *bilgi kazanma biçimini*; dördüncüsü ve sonuncusu, işçi sınıfı bilinci açısından *siyah-beyaz* olmasını -özellikle, insanlar kaba bir biçimde "biz" ve "onlar" olarak bölünmüştü- içerdiği yönündeydi.

J. Bergstein: Bu görüşlere bugün ne olduğunu düşünüyorsunuz?

G. Diligensky: Hızlı toplumsal değişme son birkaç onyıldır bunları aşındırmaktadır. İşçilerin çıkarları daha karmaşık ve çeşitli duruma gelmiştir. Elbette, yaşam ölçütleri ve iş sorunları önemli kalmaktadır, fakat bugün -anlamlı ve çok çeşitli dinlenme etkinlikleri, özdüşüncelerini açıklama ve kişisel girişimde bulunma, sağlıklı bir yaşam tarzı ve güvenilir bir çevre için- olağanüstü ölçüde büyümüş gereksinimlerle sıkı bir biçimde içiçe geçmiştir. Bugünün yığın ilgilerinin karmaşık örgüsü ekonomik savaşımın bilinen çerçevesine uymamaktadır: Klasik grevlerin gittikçe daha sık biçimde, ekonomik etkenlerle ilgisi olmayan başka yığın hareketi türleriyle birleştiğine tanık oluyoruz.

Kolektivizmin geleneksel biçimleri de yavaş yavaş geçmişte kalan şeyler durumuna

geliyor. Bu biçimler yeni, daha bireyselleşmiş yaşam tarzının baskısına dayanamazlar. Bireyler daha "yalıtlanmış" duruma geliyor; öteki insanlarla ortak bir şeyler arayışında kendi hallerine bırakılıyorlar.

Toplumsal yapıdaki değişiklikler sınıflar ve öteki geniş toplumsal gruplar arasındaki bölünme çizgilerini daha hareketli kılmaktadır. Marksistler yıllardan beri işçi sınıfını tanımlayan sınırların genişlediğini gösteriyorlar. Bu; işçi sınıfı daha farklı türden duruma geliyor, iç tutucu bağları zayıflıyor ve öteki toplumsal katmanlarla ilişkisi daha karmaşıklaşıyor demektir. Sınıf çelişkileri azalmıyor. Fakat sokaktaki adam artan bir biçimde "başka herhangi bir insan gibi insan olması"ndan daha çok, belirli bir sınıfın üyesi olmadığını duyumsuyor. Evrensel insan çıkarları ve önceliklerinin çekiciliğinin ardındaki nedenlerden biri budur.

J. Bergstein: Kimi düşüncelerinizden, örneğin halkın gereksinimleriyle ilgili olanlardan bir parça farklı düşünüyorum. Gelişmiş kapitalist ülkelerde enformatik, robotlaştırma ya da biyoteknoloji ile ilgili görevleri yerine getirmelerini olanaklı kılacak kültürel düzeye sahip geniş işçi grupları gerçekten de ortaya çıkmıştır. Bu gibi işçiler Marks'ın yaşadığı zamanlarda mutlak yoksulluk ve yığınsal bilisizlik içinde olan işçilerle karşılaştırılamaz.

Fakat, yalnızca dünyanın o kesimindeki gelişmeleri izlemenin ve olayların global durumunu gözden kaçırmanın ciddi bir yöntembilimsel hata olacağını düşünüyorum. Bugün daha sık bir biçimde -ve oldukça haklı olarak- dünyamızın karşılıklı bağımlı olduğunu ve kapitalist ülkelerdeki pek çok işçinin kaybedebilecekleri zincirlerinden daha fazla bir şeylere sahip olduklarını söylerken, insanlığın ezici çoğunluğu için yaşam hâlâ çetin bir savaşımdır. Gelişmiş kapitalist ülkelerde de böylesi çok insan vardır. 12 AET ülkesinde, 320 milyon insandan 44 milyonu yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır.

Bunların sayılarının 1975'den bu yana 6 milyon artmış olduğuna dikkat ediniz. Sendikalar AET ülkelerinde 20 milyondan fazla insanın hiçbir işe sahip olmadıklarını tahmin ediyorlar; üstelik, İspanya, Yunanistan ve Portekiz'deki işçiler topluluğun öteki ülkelerinkinden çok daha kötü durumdalar.

Elbette ki, bilim ve teknolojide serpilip gelişen devrime yerinde bir dikkatle, halkın ilgi ve isteklerini yeniden değerlendirmeliyiz. Temel gereksinimlerin alanı artan bir biçimde kültürel değerlere genişlemektedir. Örneğin, açlık çekerken televizyon satın almak pek çok durumda mutlak yoksulluk içinde yaşayan marjinal kesimlere özgü bir olay olmuştur.

G. Diligensky: Gerçekten de sözünü etmiş olduğum süreçler çoğunlukla gelişmiş ülkelerde ortaya çıkıyor. Orada var olan keskin toplumsal çelişkileri çözümlememiz gerektiğine katılıyorum.

Bu bakımdan yığın bilinçliliğinin mekaniğinde meydana gelen derin değişikliklere ışık tutmanın değer taşıyacağına inanıyorum: İnsanların bugün daha iyi eğitim görmüş, daha bilgili ve daha büyük toplumsal deneyime sahip olmaları gerçeği, onları bağımsız düşünme ve öğrenmeye yönelmelerini artırmakta ve dünya görüşlerindeki ideolojik kalıpları parçalamaktadır. İnsanlar dünyanın karmaşıklığı ve

çeşitli toplumsal olguların karşılıklı ilişkileri hakkında daha derin bir görüş kazanmaktadır.

Örneğin, emek ile sermaye arasındaki ilişki anlayışı birçok yönden değişmiştir. Burjuvazi uzun bir zaman işçilerin, sonuçta gelirleri "pastanın büyüklüğüne" -hem kapitalistlerin ve hem de işçilerin bir yararı bulunduğu ekonomik büyümeye- bağlı olduğundan dolayı ekonomik sınıf savaşımının boşuna olduğuna inanmalarını sağlamaya çalıştı. İşçi sınıfı örgütleri önemli olanın işçilerin pastadan payının ("zenginler ödemeye zorlanabilir") olduğunu öne sürerek bu görüşü reddettiler. Bugünkü belirtiler çok az işçinin bu kaba tavra bağlandığını gösteriyor. Onlar yalnızca pastadan paylarını artırmaya değil (bu yalnızca doğaldır), fakat aynı zamanda pastanın kendisini de büyütmeyi gözetiyorlar. Her ikisinin karşılıklı bağlı olduğunu anlıyorlar; ulusal ekonominin geleceğine ya da "kendi" şirketlerinin başarısına ilgisiz değillerdir. Bundan dolayı psikolojik olarak, işverenlerle "akılcıl" işbirliğine hazırdırlar. Fakat bu işbirliğini bir "sınıf barışı" ruhunda hareket etme yerine, kendi çıkarları için bir savaşımla birleştirmek istiyorlar.

J. Bergstein: Yine de, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçiler yönünden bu gibi tavırların burjuvazinin uyguladığı psikolojik baskıdan mı kaynaklandığını, yoksa burada bizim faaliyetlerimizdeki eksikliklerin mi bir rol oynadığını ortaya çıkarmak önemlidir. İşçilerin ve halk yığınlarının yaşamsal çıkarlarını savunmak için yeni olguların bilimsel çözümlenmesini kullanmanın görevimiz olduğu görüşündeyim.

Pek çok komünist dogmatizmin ölü toprağından kurtulmakta ve marksist-leninist düşünceleri yaşama geçirmek için bilimdeki ilerlemeleri ve toplumun nesnel ve öznel unsurlarının incelemesini güçlü bir biçimde kullanmaya çalışmaktadır. Fakat kimi alanlarda ilerlememiz yavaştır. Sınıf karşıtımızın hareketleri, özellikle, burjuva yığın iletişiminin dev aygıtıyla ilgili pek çok sorun vardır.

G. Diligensky: Devrimci hareketin bugün karşılaştığı zorlukların nedenlerini tartıştığımızda, işçilerin yığın bilincinin temeline ve gelişmesinin çelişkilerine dikkat göstermemiz gereğinde ısrar ettim. Bu anlamda, her şeyin bir açıklaması olarak, burjuva ideolojisinin etkisi, yığın iletişiminin gücü ya da tekellerin işçi sınıfının "üst katı"nı beslemesi hakkında bilinen formüller göz önüne alınamaz.

J. Bergstein: Yığın iletişimi sorununu her şeyden önemli olarak ele almaksızın, onların rolünü ve halkın bilinçliliğine yön vermekte kullandıkları modern teknolojiyi -insan beyninde var olan potansiyeli anlamadaki ilerlemelerin sözünü bile etmiyorum- küçümsemenin çok tehlikeli olacağını düşünüyorum. Bugün, insanların akıllarına ulaşmak ve inandırmak istiyorsak klasiklerden aktarmalar yeterli değildir. Bir politik çizgiye ve iyi sezgiye sahip olmak da yeterli değildir. Elde edilebilir her tekniği -radyo, televizyon, video ve filmler- kullanmak zorundayız: Her şeyden önce bunları hâlâ tümüyle veya uygun biçimde uygulamıyoruz.

G. Diligensky: Yığın iletişiminin oynadığı role ilişkin görüşünüze karşı çıkacak en son kişi olurum. Ayrıca, komünist partilerin bu alanda bir şey yapmadıkları izlenimini yaratmak istemiyorum. Örneğin, Sovyetler Birliği'nde, son yıllarda bu sorunlara gittikçe daha fazla dönüyoruz; Birçok inceleme yayınlanmıştır ve yığın ileti-

şimimizin etkinliğini güçlendirmek için somut adımlar atılmaktadır. Perestroyka ve glasnost çağında -Batı'daki kimi uzmanın SSCB'de bir "telekrasi" belirdiği iddiasına katılmasak da- televizyon programlarının halkın davranış ve tavırları üstünde olağanüstü bir etkisi olmuştur.

J. Bergstein: Kapitalist toplumda da "telekrasi" daha çok gazetecilikle ilgili bir imajdır. Televizyon ve öteki yığın iletişim aygıtları çok güçlü sermaye tarafından yönetilmektedir. Son yıllarda uluslarötesi şirketler bu alanda özellikle etkin olmuşlardır. Yayılmacı hırsları "uluslarötesi bir kültüre" yol açmaktadır. Bu "uluslarötesi kültürleşme"nin yankıları özellikle "çeper dünya" ülkelerinde acı bir biçimde duyumsanmaktadır.

Uydu haberleşme ağlarının kullanımı daha şimdiden ulusal sınırları ihlal etmekte ve farklı ulusların ahlak değerlerini, ideolojisini, kültürünü ve sonuç olarak psikolojisini güçlü bir biçimde etkilemektedir. Yığın iletişim şirketleri, dünya çapındaki yığınsal reklam yoluyla geliştirilen bu etkiyi finanse etmektedir. Enrique Gonzalez Manet, bir meta olarak kullanılan enformasyonun bir erk aracı durumuna geldiğini söylediğinde oldukça haklıdır. Son teknolojik ilerlemeler yığın iletişiminin emperyalist egemenlik stratejisinin yapısal bir ögesi olarak konumunu doğrulamıştır.

G. Diligensky: Emperyalist etkinin üstesinden gelmek savaşımımızda sosyopsikolojik çözümlemelerin ortaya çıkardığı sonuçları daha geniş biçimde kullanabiliriz. "Yenitutucu dalga" olgusu bir örnek olarak hizmet edebilir. Yenitutuculuğun -özellikle işçiler arasındaki- yığınsal etkisi, başka şeylerin yanısıra daha önce sözü edilmiş akılcıl dürtüler nedeniyledir.

J. Bergstein: Birçok Latin Amerika ülkesinde de yenitutuculuğun son bir kabarması olmuştur. Aynı zamanda kimi komünist partisinin etkisinin azalması da daha geniş bir bağlamda çözümlenmelidir. Önemli etkenler listesi kuşkusuz Sovyetler Birliği ve öteki sosyalist ülkelerde geçmişte yapılan hataları da içermelidir. Stalinizmin etkilerini de -örneğin kimi partilerin yönetici kadrolarının yok edilmesi- dikkate almalıyız. Kavramsal düşüncemizi gerçeklikten koparan dogmatizmin yayılmasını geçmişteki bu olayların etkisine başvurmaksızın açıklamak olanaksızdır.

Doğal olarak, bütün zorluklarımız stalinizme bağlanamaz. Bunlar her tikel partinin gelişmesinde doğuştan var olan çelişkilerden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, devrimci ruhun bugün zayıflamakta olduğu iddialarını da yanlış görüyorum. Yığınsal toplumsal hareketlerin nasıl güç kazandığına bakın. Üçüncü Dünya ülkelerinde grevlerin ve grevcilerin sayısı artmakta, toplumsal çelişkilerin alanı büyümekte ve demokratik güçlerin yeni bağlaşıklıkları ortaya çıkmaktadır.

G. Diligensky: Ne var ki, kapitalist ülkelerdeki devrimci güçlerin görevlerinin, önceden inandığımızdan daha karmaşık olduğunu görebiliriz. Bu, sınıf savaşımının amaçları ve yollarını belirlerken, yalnızca bugünün dünyasında var olan çelişkilerin keskinliğini değil, fakat aynı zamanda yığın bilincinin gerçek durumunu ve sosyopsikolojik yönlerini de dikkate almamız gerektiği anlamına gelmektedir.

ÇAĞDAŞ KAPİTALİZM: FENOMEN VE ÖZ

((Dünyaya Bakış'ın geçen sayısında başlatılan tartışmayı Macar ve Sovyet akademisyenlerle sürdürüyoruz.)

İYİLEŞMENİN SIRRI

Profesör Ferenc KOSMA

(Macaristan)

Toplumsal sistemler müşterinin kendisini tezgahtan seçip almasını iştahla bekleyen karmaşık oyuncaklar değildir. Tarih, farklı toplumsal sistemlerden, halka ivedi sorunlarının çözümü için daha iyi olanaklar sunan ve çağın ruhuna uygun olanını seçer. Dolayısıyla, ileri bir toplumun perspektifi insan soyunun stratejik çıkarlarına - bu bazen beceriksizce ilerleyebilir- uygun hareket edip etmediği kontrol edilerek ortaya çıkarılabilir. Ne var ki, geriletici bir sistem, yetkinleşmiş araçlara, yüksek bir kültür düzeyine ve üstün politik yeteneklere sahip bulunsa da, genellikle bu çıkarlara dönük değildir. Böylesi ölçütler bize, gitmekte olanla gelmekte olanı ayırd etme olanağı sağlar.

Fakat 20. yüzyılın ikinci yarısı, çoğu kez bizim dünya görüşümüze uymayan fenomenlerin ortaya çıkmasına tanık oldu. *İdeolojik belirsizlik* ve hatta, karışık rahatsızlık belirtileri görüldü. Kimileri bunları marksist yaklaşımın *a priori* savunmasızlığı savlarına bağlarken, kimileri de tarihin emprovizasyonlarıyla (doğunçlarına) bağlıyorlar. Benim kanımca, en başka gelen neden, büyük düşünürler olan öğretmenlerimize bizim ödenmemiş ve zamanı geçmiş bir borç havale etmemizdir. Marks ve Engels, henüz genç ve güçlenmekte olmasına karşın, kapitalizmin kısa ömürlü olduğunu kanıtlayarak, çürütülmesi olanaksız ve güçlü bir öngörü ortaya attılar. Lenin'nin yaşadığı dönemde, burjuva sistemin zamanını doldurduğunu, "doğum sancıları"nın başlayabileceğini ve yeni tip bir toplumun ortaya çıkabileceğini gösteren ilk belirtiler görülebiliyordu. Uzak görüşlülükle, Lenin bu yeni sistemin henüz embriyonik aşamada olduğuna işaret etti: Kapitalizmin yokuş aşağı gittiği görülürken, sosyalizmin şafağı ancak söküyordu.

Başlıca yanlışın, Marks'ın tarihsel sürece ilişkin görüşünün kaba bir biçimde, aşırı basitleştirilmiş bir şekilde yorumlanmasında yattığınnı düşünüyorum. Marks ve Engels kapitalizmin kaçınılmaz sonunu, emek üretkenliğinin büyüme hızlarındaki düşüş-

le ya da burjuvazinin teknolojik yeniliklere karşı koymasıyla bağlamadılar. Fakat Marks ve Engels'in, Sanayi devriminin atağı karşısında yaşlı postfeodal toplumların çöküşünü çözümleme tarzının mekanik bir biçimde değerlendirilmesi nedeniyle, bu beklentiler iyice kök saldı. Ama hızlı kapitalist geşimin yararlarını vurgulayan kuramsal kurucularımız kapitalizmin kaçınılmaz kalkışının teknolojik ilerleme durduğu zaman gerçekleceğini iddia etmediler. Tersine, onlar şu sonucu çıkardılar: *Kapitalist sistem gerek işverenlerin, gerekse işçilerin bu ilerlemeyi hızlandırmak, ekonomik yönetimi geliştirmek, vb. zorunda kalacağı bir durum yaratmıştı. Toplumsal etkenler onu daha da dinamik kılacağı için, bu mesele yeni sisteme geçecekti.*

Marks'ın tarihsel sürece ilişkin görüşünün yanlış yorumlanması bir dışşu nedenle yaygınlaştı: İlk beklentilerin tersine, sosyalizm Avrupa sanayi merkezinin çeperinde, ilk birikimin, sanayi devriminin ve gelişmiş bir iç pazarın ortaya çıkmasının tamamlanmamış olduğu gibi bölgede --bir başka deyişle, geri bir ülkede-- tarih sahnesine girdi.

21. yüzyıla girmek üzere olduğumuz şu sıralarda, burjuva toplumun teknolojik yenilik ve insan etkenini geliştirme yeteneğinin hâlâ güçlü olduğu açıktır. Tekellerin patentleri alt çekmeceye saklama eğilimi olduğu doğru; fakat oligopolist bir yapı içinde ve çetin uluslararası rekabet karşısında, teknolojik gelişmeleri hızla uyğulama yönündeki eğilim baskın çıkıyor. Bu durumda, eğer kapitalizmin çöküşü onun bilim ve teknolojideki ilerlemeye ilgisizliğiyle ölçülürse, hiç bir çöküşün olmayacağından emin olunabilir.

Ulusal ve uluslararası ölçekte yeniden üretimin düzenlenmesi, bütünlünme ve eşgüdümde uluslarötesi aracıların artan rolü kapitalizmin tarihle zoraki uzlaşmasını yansıtıyor. Bu uyarlanma çabalarının süresi büyük çarpıklıklara yol açsa da, başka yapacak hiç bir şeyi olmadığı için kapitalizmin uyarlanıyor: Serbest rekabetin "altın çağı" üstüne nostaljik çekişlere karşın, burjuvazi geçmişe asla dönülemeyeceğinin farkındadır.

Öyleyse, kapitalizmin gerilemesinin denektaşı olarak ne kullanılabilir? Tarih bize şaşmaz bir biçimde bilim ve teknolojinin hızlı gelişiminin genellikle, artan oranda insanlık karşıtı bir yön kazandığını öğretiyor.

20. yüzyılın başlıca kilometre taşları üzerinde kısaca duralım. Eğer ekonominin askerleştirilmesi yerine kapitalizm derinlemesine yapılarını geliştirmiş olsaydı, emperyalistler arasında dünyanın yeniden paylaşılması uğrundaki savaşımın neden olduğu 1. Dünya Savaşı belki önlenebilirdi. Kapitalizm teknolojik gücünü, pazarlarına gereksinim duyduğu sömürge ekonomilerinin geliştirmek için kullanabildiği halde, dünya çapında bir çatışma 20 yıl sonra yine alevlendi. 1950'lerin ikinci yasırından 1970'lerin başına dek, kapitalizm hem gelişmekte olan ülkelerin ekonomik modernizasyonu amacından, hem de Doğu-Batı ekonomik ilişkilerindeki düzelmeden kısmen yararlandı. Ne var ki, buna dünya savaşları kadar büyük bir "bedeli" olan çatışmalar (Kore ve Vietnam) ve görülmedik bir silahlanma yarışı eşlik etti. Bugünkü teknolojik potansiyelin, uygarlığımızın ayakta kalabilmesini tehlikeye atan sorunların çözümünü

olanaklı kıldığı görülüyor. Fakat çevreyi tehdit eden üretim büyümesi sürüyor. Bu arada insanlığın üçte ikisi yarı aç durumda ve mutlak yoksulluk içinde yaşıyor.

Buradan anlaşılabileceği üzere, kapitalizmin eldeki her tür yeniliği kullanmaya hazır olması feodalizmin üretim güçlerinin gelişimini engelleyen hantallığından daha tehlikelidir. Birincisi kapitalizmin bizzat insan soyunun varlığını tehdit etmektedir. Dünya tarihinin aldığı yol, artan bir biçimde, gittikçe daha da güçlenen üretim araçlarının toplumsal mülkiyetinden -yani sosyalizmden- yana bir durum almaktadır. Bununla birlikte, teknolojik yetkinleşme bakımından sosyalizmin hâlâ geçmişi temsil ettiğini, çünkü onun büyük ölçüde geri bir kapitalizmin "çürümesinin bir ürünü" olduğunu unutmamalıyız. Fakat gelişim, örneğin bir mayalanmayla aynı "kuralları" izler. Bu ise zaman ister. Dolayısıyla, sosyalizmin yakın bir gelecekte Batı'dakinden daha yüksek emek üretkenliği ve kişisel tüketim düzeyi elde etmesinin beklemek ütopik olur. Elbette, yaşam kalitesinde uluslararası standartlara ulaşma yönünde çaba gösterilmemesi gerektiğini söylemiyorum. Fakat bunlara ulaşılması ve aşılması ilerlemenin tek ölçütü değildir. Daha çok, toplumsal yeniden yapılanma ve insanlığın geleceği açısından toplumun kalitesinde ve potansiyelindeki bir değişim bu ölçütü oluşturabilir. Banların, kişi başına düşen brüt gelirden daha anlamlı ölçütler olduğuna inanıyorum. Belki sosyalizmin bu alanda aldığı yol kapitalizmi tarihin akışına uyarlanmak zorunda bırakacaktır- fakat bu kez "kendini yadsıma"biçimde.

AYRIM ÇİZGİSİ NEREDE?

Grigori VODOLAZOV

Felsefe Doktoru (SSCB)

Kapitalizm ve onun gelişim eğilimleri içindeki temel çelişkilere ilişkin marksizm geçerli bir tanımda bulunmuş mudur? Bana göre, kuramımızın kurucuları tarafından yapılan öngörüler doğrulanmıştır. Üretimin kamusal karakteri ile ona sahiplenilmesinin özel biçimi arasındaki çelişki ardıcıllıkla kamusal sahiplenme lehinde çözülmektedir; *böylesi bir sahiplenmeyle birleşmiş kamusal üretim sosyalizm ya da sosyalizm doğrultusunda bir ilerlemedir.* Profesör Mensikov bunu tebliğinde gösterdi. Kamusal sahiplenme mekanizmasının, anarşik özgür girişimcilik aşamasından, önemli planlama etkenlerine sahip kapitalist ekonomiye ve uluslararası bir ölçekte Keynesçilik olarak tanımlanabilecek olan uluslarötesileşmeyle, düzenleyici araçlar arayışıyla karaterize edilen bugünkü aşamaya dek büyümesini ele aldı.

Kamusal sahiplenmenin büyümesi kendisi pay mülkiyetinin yaygınlaşmasında, sendikaların artan ağırlığında ve işgücü pazarı üzerindeki denetimlerinde işçi sınıfının politik partileri ve örgütlerinin artan politik gücünde, daha iyi yaşam kalitesinde, toplumsal dokunun demokratikleşmesinde ve sonuçta, toplumun yönetilmesine emekçi

halkın artan katılımında gösteriyor. Başka bir deyişle, bunlar ekonomik süreçler üzerinde büyüyen bir etkide bulundular.

Neden böyle oldu? İşverenler daha nazik ve daha ahlaklı mı oldular? *Hayır, değişimler kapitalist sınıfın "insancıl özlemleri"yle değil, sınıf savaşımının mantığıyla açıklanabilir.* Bu değişimler herşeyden çok emekçi halk tarafından kazanılmıştır. Örneğin, 10 saatlik işgününün uygulamaya sokulmasına yol açan Britanya'daki Çartistlerin zaferini, Marks sermayenin politik ekonomisine karşı *emeğin politik ekonomisini* ilk zaferi olarak görmüştü. İş haftasının kısaltılması burjuvazi tarafından bahşedilmiş bir armağan değil, acil bir savaşımın sonunda işçi sınıfı tarafından elde edilmiş bir kazanımdı; bundan sonra Britanya toplumu iki politik ekonomi arasında kavga alanına dönmeye başladı.

Bir dereceye kadar, kapitalizmin "yetileri"ni küçümsediğimiz doğrudur. Gerçekten de girişimci sınıfın esnekliğini, ana dayanaklarını korurken manevra yapma ve geri çekilme yeteneğini küçümsedik. Burjuva yapıların esnekliğine hakkını vermedik. Fakat inanıyorum ki, demokratik güçlerin, savaşım süreci içinde kapitalist gelişmenin mantığını bloke etme ve burjuva toplum içinde burjuva olmayan toplumsal yapılar ve ilişkiler biçimlendirme yetisi üstünde daha da az düşündük (ve hâlâ düşünüyoruz). Kapitalist toplum içinde işçi sınıfı ve bağlaşıkları tarafından yürütülen savaşım uzun süredir, kesin politik bir etken olarak üstyapıyla sınırlı olmaktan çıkmıştır. Bugün bu, aynı zamanda, *altyapıya ilişkin bir anlam* da kazanmış bulunuyor. *Toplumun temelinin değiştiriyor, onun tipini ve karakterini yeniden biçimlendiriyor.*

Çağdaş kapitalizmin, Lenin'in belirttiği gibi, kendi istencine karşın ve sınıf savaşımı temelinde yeni bir toplumsal sistem içine sürüklenmekte olan, karmaşık bir varlık olduğuna inanıyorum. Başka bir deyişle -zamanında Marks'ın öngördüğü gibi- *özel mülkiyet çerçevesi içinde özel mülkiyet ortadan kalkıyor.* Bu bakımdan, *Batı toplumunun kazanımlarını* yalnızca kapitalizme bahsetmeyelim. Bunlar büyük ölçüde, işçi sınıfı ve bağlaşıkları tarafından harcanan çabaların sonuçlarıdır. *Batı uygarlığına, kesinlikle ve en başta, çalışan insanların ve örgütlerinin başarıları nedeniyle değer biçilmelidir.*

Öte yandan (yanlış bir biçimde, ortodoks marksizmle özdeşleştirilen ilkel ve doğmatik düşünce tarzının tipik bir tutumu olan) Batı'daki bugünkü demokrasi, yaşam kalitesi ve teknolojik ilerleme düzeyini küçümsememek, "burjuva değerlere karşı sınıfsal kibirlilik"ten çok, nesnel olarak, demokratik güçlerin güncel savaşımı -bu kazanımları olanaklı kılan savaşım- karşısında burunkırıcı bir tutum anlamını taşır.

Kendimi yineleme pahasına, çağdaş Batılı toplumların iki politik ekonominin çarpıştığı bir arena durumuna geldiğini vurgulamak isterim. Çoğu kez, kapitalizmin militarizm ya da yeni sömürgecilik olmaksızın yapıp yapamayacağı sorusu ortaya çıkıyor. Bazen bunun yanıtı, yalın bir biçimde, yapabileceği yolunda. Ben bunu daha farklı koyacağım. Evet. Batı toplumu militarizm ve yenisömürgecilik olmaksızın yapabilir, fakat o zaman bu belirgin özelliklerin yitirmekte olan bir "kapitalizm" olacaktır. Kapitalizmin yaşama yeteneğine ilişkin soru gerçek dışı bir sorundur. Çünkü yaşamını

sürdürebilmesi için onun şimdi olduğu şey olmaktan çıkması gerekir. Fakat kapitalist egemenliğin alanını daraltmak için sınıf savaşımı sürdürülmelidir. Bu sırada elde edilen kazanımlar, onu bırakmak bir yana, zayıflatmak için bir neden de oluşturamaz. Biz komünistler ve bağlaşıklarımız tarafından hâlâ daha elde edilecek çok şey var. Tamamlanmış olmaktan uzak bulunan tarihsel misyonumuz (bizi hiç bir yere götürmeyen stalinist gelenekten kopabilirsek) daha da önemli bir duruma geliyor. Ancak, Marks tarafından keşfedilen ve formüle edilen bir çelişki -yabancılaşmış kiralık emek ve sermaye arasındaki çelişki- düşüncesini izleyerek, çağımızın ilkesel çelişkisini gerçekten kavrayabiliriz. Bu, Batı'da çeşitli çözülme aşamalarından geçti ve Doğu'da Ekim Devrimi'nden sonra farklı biçimlerde çözülmeye başladı. Fakat ne Batı'da, ne de Doğu'da tam çözülmüş durumdadır. O nedenle, toplumsal ayrım çizgisi yalnızca iki sistem arasından değil bunların içinden de geçiyor. Bu, uluslararası ilerleme ve özgürleşme güçleri (Batı'daki işçi sınıfı ve demokrasi hareketi, Üçüncü Dünya'daki ulusal kurtuluş taraftarları ve sosyalist ülkelerdeki devrimci yeniden yapılanma yanlıları dahil) ile baskı, yabancılaşma ve tutuculuk güçleri (askersel-sanayi burjuvazisi, gelişmekte olan ülkelerdeki bürokratik ve komprador çıkarlar, sosyalist uluslardaki stalinizm ve durgunluk güçleri) arasında bir settir. Bu savaşım sürüyor. O nedenle de, marksizm potansiyelini tüketmiş değildir. Onun nitelediği ana eğilimler geçerliliğini koruyor. 19. yüzyılın sınıf savaşlarından doğan ideallere bağlılığımızdan utanmamız için hiçbir neden yok. Bizim büyük ödevlerimiz -insanlığın yaşamını sürdürebilmesi ve dünyanın toplumsal yenilenmesi için savaşım var. Emeğin politik ekonomisi gelişmiş kapitalizm bölgesinde ekonomik sorunların üstesinden gelmeye yardımcı oldu; **Şimdi de, tüm dünya tarihinin akışı ve bir bütün olarak çağdaş uygarlığın gelişimi tarafından koşullandırılmış olan evrensel insani gereksinimleri karşılama sorununu çözmek durumundadır.**

DÜNYAYA BAKIŞ YAYININI DURDURUYOR

Bu aydan başlayarak, **Dünyaya Bakış** yayınını durduruyor. Bunun nedeni asıl olarak ideolojiktir. **Dünyaya Bakış**'ın ana gövdesini oluşturan **WMR'nin**, hazırlanış biçimiyle günümüz koşullarında yenilenme sürecinin ideolojik/kuramsal gereksinimlerine yanıt veremediğini düşünüyoruz. Dolayısıyla, esasta bu yayınla sınırlı bir çeviri dergisine özel gerek de kalmıyor.

Öte yandan, yenilenmenin global (hatta, politik akımlar ötesi) karakteri, uluslarötesi boyutları da ülkede bir çeviri dergisinin yayınlanmasını zorunlu kılıyor. Ama bu da, yalnızca **D. Bakış**'ın sorunu olamaz ve o, tek başına, bu sorunu çözemez.

Yayınlanmasında yarar gördüğümüz yeni çeviri dergisi, yalnızca TBKP çevresiyle sınırlı kalmayacağı gibi, yalnızca **WMR** ile de sınırlı olmamalıdır. **New Left Review**'den, **Socialist Register**'den, **Monthly Review**'den, **WMR**'den, **Marxism Today**'den, **Kommunist**'den, **Moscow News**'den öteki sol ve radikal akımların yayınlarına dek uzanabilmelidir.

Sonuç olarak, ilk elde görece yakın çevrelerin, çok geniş bir yelpazeden beslenen bir çeviri dergisi çıkarabilmek amacıyla, biraraya gelmelerini öneriyor ve bunu kolaylaştırmak üzere, koşulsuz olarak, **D.Bakış**'ın yayınını durduruyoruz.